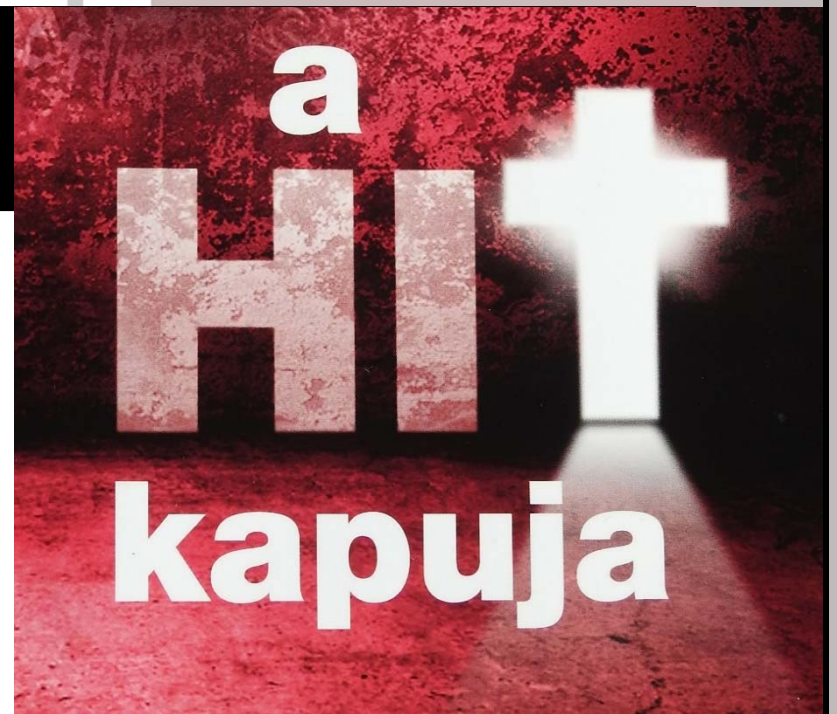

Székely János

**Meghívás
a kapun
való belépésre**

Bevezetés

Egy utazásom alkalmával egy híres atomfizikussal beszélgettem órákon át. Elmondta, hogy teljesen ateista közegben nőtt fel a valaha volt Csehszlovákiában, nincs megkeresztelve sem ő, sem a felesége, sem a gyermekeik. Az élete – bár nagyon sikeres – mégis tele van stresszel, nehézségekkel. Hétvégén, ha teheti, kimegy a város mellett levő dombok valamelyikére, felmászik, és ott ül 1-2 órán át egyedül. Ilyenkor – mondta – nézem az ámulatba ejtően szép világot, és kipanaszkodom magamat. És az az érzésem, mintha valaki hallgatna engem. Mindig megkönnyebbülve jövök haza. Majd még hozzátette: ti keresztények talán ezt nevezitek imádságnak. Milyen érdekes ez. Egy teljesen hitetlen ember a lelke mélyén mégis úgy érzi, hogy valaki hallgatja őt, ismeri és látja őt, van kinek kiöntenie a szívét.

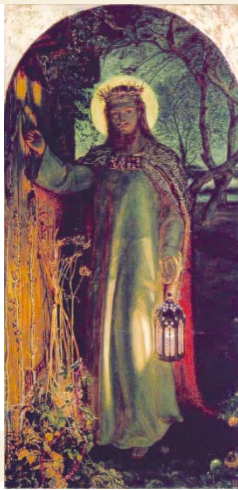
Kedves olvasó! Ez a kis könyv olyan embereknek szól, akik ehhez az atomfizikushoz hasonlóan éreznek valamifajta kopogtatást a lelkük mélyén. Akiknek vannak kérdéseik. Akik ámulva nézik a világ szépségét, és megkérdezik: ez a sok szépség honnan van, és mire való? Akik megkérdezik: Miért élek? Kinek kellene az én fájdalmaim? Mit kell tennem? Mit remélhetek?

A könyvet olyasvalaki írja, akinek a számára az Istenbe vetett hit mindig is evidencia volt. Öt éves koromban kezdtem el szolgálni az oltár körül. Semmit sem értettem még abból, ami a templomban elhangzott, de a misék légköre, a templom hangulata azonnal megragadott és elvarázsolt. Rendkívül hálás vagyok a szüleimnek azért, hogy elvezettek engem ehhez a forráshoz, hogy az életük hiteles volt, és ezért könnyen követhettem az általuk mutatott és járt utat. 14 évesen egy nyári szünidőben néhány hét alatt kiolvastam a teljes Ószövetséget. Óriási élmény volt. Ahogyan ültem a Balaton mellett, néztem a

parti jegenyéket, a felhőket, újra és újra azt éreztem, hogy a Biblia szavai odaátról jönnek. Bár sokmindent még nem értettem a Biblia korának eseményeiből, hasonlataiból, szokásaiból, a Biblia hatalmas erejét és szépségét éreztem és magamba ittam. Vagyis olyan ember írja ezeket a sorokat, aki Isten kegyelméből mindig is hívő volt. Ugyanakkor olyan ember, aki újra és újra kérdez, aki ült már – nem is kevésszer - haldokló ágya mellett, aki látta Afrika nyomorát, hallotta a szenvedők jajkiáltását.

Azért írom ezt a könyvet, mert úgy látom, hogy nagyon sok ember elakad a hit útján elméleti nehézségek és ellenvetések miatt. Úgy látom, hogy a mai nyugati kultúránk pontosan a Teremtőhöz, az Élet Forrásához fűződő szál elszakítása miatt haldoklik.

Igyekeztem rövid és lényegre törő válaszokat adni a világnézettel kapcsolatos legalapvetőbb kérdésekre. Abból indultam ki, hogy a mai embernek kevés ideje van, és nem szereti a hosszadalmas magyarázatokat.

Egy festőművész - Holman Hunt - megfestette az ajtónál álló, kopogtató Krisztus képét. A kép különlegessége, hogy az ajtón nincs kilincs. Az ajtót csak belülről lehet kinyitni. Így írja a Jelenések könyve: „Nézd, az ajtóban állok, és kopogok. Aki meghallja szavam, és ajtót nyit nekem, ahhoz bemegyek. Vele étkezem, ő pedig énvelem.” (Jel 3,20) Kedves olvasó! A te életed ajtaján is kopogtat szelíden a te Teremtőd. Nyisd ki ezt az ajtót. Akihez Krisztus belép, oda Ő áldást és életet hoz.

Így írt erről a szelíden hívó, zörgető hangról Ady Endre:

Oszlik lelkemnek barna gyásza:
Nagy, fehér fényben jön az Isten,
Hogy ellenségeim leigáza

Az arcát még titkolja, rejti
De Nap-szemét nagy szájalommal
Most már sokszor rajtam felejt.

És hogyha néha-néha győzők,
Ő járt, az Isten járt előttem,
Kivonta kardját, megelőzött.

Hallom, ahogy lelkemben lépked
S az Ő bús „Ádám, hol vagy”-ára
Felelnek hangos szívverések...
(„Ádám, hol vagy?”)

Kedves Olvasó! A könyvben található gondolatok csak gyarló segítség akarnak lenni ahhoz, hogy kinyisd az életed ajtaját a Teremtő felé. A döntő lépést azonban neked kell megtenned. Ehhez a lépéshez kívánok nyitottságot, bátorságot, a Teremtő Isten bővizű forrásként ránk áradó kegyelmét!

I. A megkerülhetetlen kérdés

„A semmiből a semmibe milyen hamar visszahullunk” (régí római sírfelirat)
„In nihil ab nihilo quam cito recidimus.”
Corpus Inscriptionum Latinorum, vol. VI, n. 26003.

„A sugárutak, a tudományos felfedezések, a műalkotások nem mások, mint valamiféle szennyeződés a Földön, amit az ember nevű féreg termel, és amit az idő vasfoga mind le fog marni a Földgolyó felszínéről. Ez az a radikális pesszimizmus, amelyre minden emberi alkotást építenünk kell.” (Bertrand Russell)

Russell, B., „A Free Man’s Worship”, *Why I Am Not a Christian*, (ed. P. Edwards; New York 1957) 107.

„Isten valószínűleg nem létezik. Ne aggódj, élvezd az életet!” (felirat angliai buszokon)

Sok ember úgy gondolja, hogy az élet végső nagy kérdéseire nem lehet választ adni. Van-e oka a világnak, vagy nincs? Van-e célja? Van-e valami a halálunk után? Vannak-e egyetemesen érvényes erkölcsi elvek? Ezek olyan nagy kérdések, amelyek meghaladják az emberi gondolkodás képességeit. Sokak szerint ezekkel a kérdésekkel nem is kell foglalkoznunk. Csak azzal kell törődnünk, hogy azt a rövid időt, amíg élnünk adatik, lehetőleg kellemesen töltsük el.

Miért fontos a végső nagy kérdéseket feltenni?

1. Mit csinálsz?

Egy vándor közeledett egy épülő város felé. Hatalmas kőfejtőn át vitt az útja. Azt látta, hogy a munkások izzadtan, kőporral teli, keserű arccal dolgoznak. Odament az egyikhez, és megkérdezte: „Mit csinálsz?” Az ezt felelte: „Nem látod? Követ török.” A vándor odament egy másikhoz, és azt is megkérdezte: „Mit csinálsz?” Az is mérgesen felelt: „Pénzt keresek, hogy eltarthassam a családomat.” A vándor ment tovább, és végül meglátott valakit, aki szemmel láthatóan nagy kedvvel, örömmel dolgozott. Őt is megkérdezte: „Mit csinálsz?” Az ember felegyenesedett, és ragyogó arccal ezt felelte: „Katedrális építünk.”

Mindannyian ugyanazt tették. Követ is törtek, pénzt is kerestek. De mégis egy kicsit másként. Mindannyian ugyanazt az életet éljük. Megszületünk, tanulunk, növekszünk, dolgozunk, megbetegszünk, meghalunk. De vannak, akik ezt az utat másképpen járják végig: csillogó szemekkel. Akik nem csak követ törnek, nem csak pénzt keresnek, hanem tudják, hogy egy hatalmas katedrális építésének részesei. Tudják, hogy ez a világ szeretetből lett, a szeretet mozgatja, és fogja beteljesíteni. Így írta Kosztolányi - a valaha ateista költő - mennyire sajnálta, hogy ezt a titkot csak öregen fedezte fel (vö. Hajnali részegség).

Milyen kár, ha valaki végigkínlódja, végigjárja az életét anélkül, hogy megsejtené ennek az életnek igazi mélységeit, távlatait. Elsősorban tehát ezért fontos feltenni a végső nagy kérdéseket, mert sokat veszít az, aki ezt nem teszi.

Szent Ágoston hosszú időn át szinte menekült Isten – a titokzatos vadász – elől. Érezte az Isten lépéseit a nyomában, de menekült előle. Amikor aztán végre megnyitotta az élete ajtaját feléje, akkor fájdalmasan ezt írja: „Örök-új Szépség, jaj, későn kezdtelek szeretni! Bennem voltál, én meg kívüled! Kinn kerestelek, s torz mivoltommal belerohantam ékes teremtett világodba. Velem voltál, és én nem voltam veled... Azután felharsant hívó szózatod; megtörted lelkem süket csendjét, és kigyulladt bennem ragyogó világosságod...”¹

Sok olyan ember, aki eljutott a hitre, utólag azt mondja, hogy amíg hit nélkül élt, az élete sivárabb, üresebb, színtelenebb volt. A szívét semmi sem tudta egészen betölteni. Sok kutatás igazolja, hogy a hit a fizikai egészségre, a közérzetre, a várható élettartamra is pozitív hatással van.²

¹ SZENT ÁGOSTON, *Vallomások* 10,27.

² Egyes felmérésekből nyilvánvalóan kitűnik, hogy a hitet őszintén megélő emberek átlagosan hosszabb életűek, elégedettebbek, és jobb fizikai állapotban vannak, mint nem hívő társaik. Vö. KOENIG, H. G. – LAWSON, D. M., *Faith in the Future. Healthcare, Aging and the Role of Religion* (Conshohocken 2004) 78-79; KOPP M. – KOVÁCS M. E., *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón* (Budapest 2006) 8.

2. Az agnoszticizmus a gyakorlatban lehetetlen

Sokan azt gondolják, hogy az élet végső kérdéseit nem tudjuk biztonsággal megválaszolni, ezért jobb ezeket bizonytalanságban hagyni. Nem lehet azt biztosan tudni, hogy Isten létezik-e, a világnak van-e oka és célja, a halál után következik-e valami. Majdhogynem úgy tűnik, hogy az agnoszticizmus egy művelt ember alázatos hozzáállása. A végső kérdések meghaladják az ember képességeit.

Azonban érdekes módon az agnoszticizmus nem valósítható meg a gyakorlatban. A gyakorlatban az embernek minden pillanatban döntenie kell arról, hogy úgy él, úgy indul neki egy napnak, úgy cselekszik egy nehéz helyzetben, hogy azt gondolja, az életnek van értelme, vannak feltétlen erkölcsi normák, van valami a halál után, vagy pedig úgy gondolja, hogy az ember az evolúció tévedése, nincsenek feltétlen erkölcsi parancsok, nem következik semmi a halál után. A gyakorlatban minden pillanatban, minden napon kimondva-kimondatlanul választunk e két alapelehetőség közül.³

Az hogy egy betegséget vagy más veszteséget hogyan visel valaki, hogy képes-e megbocsátani egy súlyos sértést, hogy kész-e – ha kell – feláldozni magát valakiért, hogy tud-e teljes szívvel, önfeledten örülni, azon múlik, hogy hogyan látja, hogyan éli meg az életét. Katedrális épít, vagy csak követ tör és pénzt keres.

³ RATZINGER, Joseph (XVI. Benedek pápa), *Benedek Európája a kultúrák válságában* (2005 Budapest) 89-90; vö. MESSORI, V., *Ipotesi su Gesù* (1977 Torino) 22.

Az evangéliumban van egy hely, ahol Jézust kérdezik, honnan való az ő hatalma. Jézus visszakérdez: Honnan volt János keresztsége, Istentől, vagy az emberektől? A főpapok nem válaszolnak semmit, mert tudják, hogy ha azt mondanák, hogy Istentől volt, akkor Jézus megkérdezné, miért nem hittetek neki. Ha pedig azt mondanák, hogy az emberektől, akkor félniük kellene a néptől, mert Jánost mindenki prófétának tartotta. Jézus haragra gerjed a válasz nélkül hagyott kérdés miatt, és Ő sem ad feleletet a neki feltett kérdésre (vö. Mk 11,27-33).

Ezek a főpapok nem akarnak válaszolni Jézus döntő kérdésére: tud-e szólni, szól-e az Isten Jánoson keresztül? Arra sem veszik a fáradságot, annak a bátorságát sem vállalják, hogy nemet mondjanak. Ez a legradikálisabb tagadás. Válaszra sem méltatja a kérdezőt.

Az agnoszticizmus sok esetben ehhez hasonló. Van Isten, vagy nincs? Nem tudom, nem érdekel. Nem válaszlok. Úgy gondolom, nem lehet válaszolni. Ha egy házastárs nem válaszol a férje/felesége kérdésére, az sok esetben a legdurvább elutasítást jelenti. Nem érdekel, nem létezel a számomra. Az agnoszticizmus sokszor nem más, mint radikális nem az Istenre.

Vannak persze emberek, akik úgy érzik, hogy nem tudják a végső válaszokat, ám életükben a becsületesség és emberség útján igyekeznek járni, és közben nyitottak az esetleges válaszra, keresik azt. Az ilyen kereső embernek szól ez a könyv is.

3. Az élet alapkérdései fontosak az emberiség léte szempontjából is

Ha homályban marad az, hogy van-e a világnak oka és célja, vagyis van-e terv és rendezettség a világban, akkor az is homályban marad, hogy vannak-e erkölcsi kötelezettségek, amelyek mindenkire vonatkoznak. Akkor bizonytalanná válik, hogy az ember csak egy faj egyede, egy okos állat, akit esetleg a fejlődés oltárán föláldozhatunk, vagy pedig az ember Isten

teremtője, aki a Teremtő számára végtelenül értékes, és ezért minden ember élete - a még meg sem született kisgyermeké az édesanya méhében, a sérült emberé, a magatehetetlen betegé - szent és sérthetetlen.

Nem véletlen, hogy a XX. század két nagy diktatúrája, a náciizmus és a kommunizmus, bár látszólag humanista nézeteket vallottak (a nemzet felemelése, az egyenlőség megteremtése), a legszörnyűbb embertelenségbe torkolltak. Ugyanis mindkét ideológia gyökeresen Isten ellenes volt. Ha eltűnik a Teremtő, akkor eltűnik az ember méltósága is. Akkor az ember okos állattá alacsonyodik, akit akár fel is lehet áldozni a megfelelő célok érdekében. Az utóbbi kétszáz évben a jog segítségével próbálták védeni az emberi méltóságot (pl. Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata). Azonban a történelem azt mutatja, hogy ez mennyire kevésbé sikerült. Az emberi méltóság végső és egyetlen igazi biztosítója az Isten.

Nem véletlen, hogy a Tízparancsolat törvényei a személyes Istennel való találkozásból születtek. Az ókorban soha ilyen világos és kristálytisza törvények nem születtek, mint a tízparancsolat törvényei. Ha valaki Hammurapi törvényoszlopát olvassa, abban nem találjuk meg az élet feltétlen védelmének kötelezettségét. Ha például egy kezes fia belehal a rossz bánásmódba, akkor a kölcsönadó (és egyben gyilkos) fiát kell megölni. Ha a kezes rabszolgája hal bele az adósság behajtása közbeni rossz bánásmódba, akkor a kölcsönadónak (és egyben a gyilkosnak) $\frac{1}{3}$ mina ezüstöt kell fizetnie kártérítésként.⁴ Az ókori Egyiptom vallása azt tanította, hogy a fáraók az istenek gyermekei. Ramszesz ezt jelenti: Ra isten fia; Tutmoszisz ezt jelenti: Tot isten fia. A fáraókat óvja az istenség. Hogy a szegény nyomorult rabszolgák könnyei eljutnak-e hozzá, erről az Ókori Kelet vallásai nemigen

⁴ CH § 115-116. Az asszír törvényekben szintén hiányzik a világos erkölcsi tisztánlátás. Például ezek szerint a törvények szerint halálbüntetéssel kell sújtani azt az asszonyt, aki meglopta a férjét (LMA § 3). Ha valaki elcsábít egy szűzlányt, az – többek között – a saját feleségét kell, hogy átadja a szűzlány apjának (LMA § 55).

beszéltek.⁵ Egy rabszolga élete az Ókorban sokszor annyit sem ért, mint egy állaté. Caligula császár (Kr. u. 37-41) például elrendelte, hogy a cirkuszi játékokra felhozott állatseregletét levágott rabszolgák húásával etessék. Ám megjelent a történelemben, megnyilatkozott Mózesnek az igazi, élő Isten, akinek a számára a legutolsó rabszolga is végtelenül értékes. Mózes így közvetítette Isten szavait a fáraónak: „Megjelent nekünk a héberek Istene a pusztában, és azt üzeni neked: Izrael az én elsőszülött fiam. Bocsásd el az én fiamat!” (Kiv 4,22-23) Isten számára végtelenül értékes a legutolsó rabszolga élete is. Ebből a tapasztalásból születik meg a Tízparancsolat: Mindenkinek, a legutolsó rabszolgának, a még meg sem született kicsi gyermeknek, a magatehetetlen idős embernek az élete is szent, azért ne ölj! Mindenkinek a házastársa szent és sérthetetlen, azért ne paráználkodj! Mindenkinek a tulajdona sérthetetlen, azért ne lopj!

Ha az emberiség azt fogja gondolni, hogy a világnak nincs oka és célja, nincs benne objektív rend, akkor eltűnik az erkölcs (ami pontosan ennek az objektív rendnek való megfelelést jelenti), eltűnik az objektív igazság lehetősége is. Akkor nem lehet megmondani, hogy ha valaki úgy érzi, hogy meg kell ölnie valakit, miért rossz, ha ezt meg is teszi? Miért rossz, ha egy milliárdos földönfutóvá tesz szegény országokat? Azért, mert a többség most ezt éppen így gondolja, és ilyen törvényt szavaz meg? És ha holnap másképp fogja gondolni?

⁵ Vö. Dicsérni fogom a bölcsesség urát II, 1-5. 33-37; PRITCHARD, J. B., *Ancient Near Eastern Texts* (Princeton 1969), 434-435: „Könyörögtem az istenséghez, de nem fordította felém arcát, könyörögtem az istennőhöz, de nem emelte fel a fejét...”

4. A kérdés kérlelhetetlenül felmerül

Az ember egy vonaton találja magát, amely száguld valahova. Ezt a világot nem mi alkottuk, nem mi szabtuk neki törvényt. Ha valaki egy ilyen száguldó vonaton találja magát, logikusnak tűnik, hogy elkezdde kérdezősködni, honnan és hová tart ez a vonat? Nem tűnik túlságosan értelmesnek, ha csak az étkezőkocsi holléte iránt érdeklődik.

A kérdés, hogy van-e oka és célja a létünknek, felmerül minden szerető szívű emberben, ha előbb nem, a szerettei halálos ágyánál ülve. Nem kerülhető meg. Érdeemes talán előbb is foglalkozni vele.

5. Ember vagy, tehát kérdezel

Nem kérdezte tőlünk senki, hogy akarunk-e emberként élni. Bele vagyunk vetve a létezés nagy kalandjába. Az ember olyan fajta lény, akit ez a látható-fogható világ nem elégít ki. Van bennünk egy olyan éhség, amit semmilyen földi kenyér nem tud jóllaktatni. Az ember szükségképpen kérdez, a látható és fogható világ okára és céljára, arra, hogy van-e a véges földi léten túl valami.

Ember vagy, tehát kérdezel. Ne fuss meg a válaszadás nehéz, de gyönyörű feladata elől!⁶

6. Emberhez méltó élet épülhet-e a semmire?

A fejezetet B. Russell idézetével kezdtük a radikális pesszimizmusról, amelyre őszerinte minden emberi művet építeni kell. Véleményem szerint erre a pesszimizmusra nem épülhet emberhez méltó élet. Nem épült volna rá Maximilian Kolbe atya önfeláldozása, nem született volna meg belőle Mozart Requiem-e és Michelangelo Pietá-ja, nem születne belőle ősziinte megbocsátás, igazi, önfeledt öröm és béke.

Természetesen vannak magukat hitetlennek mondó emberek, akik néha megdöbbenően önzetlenül élnek és cselekednek. Ám ezekkel a cselekedetekkel pontosan arról tesznek tanúbizonyságot, hogy hisznek valamiben, ami náluknál

⁶ Szent Ágoston írja, hogy a kételkedés alapvető emberi tulajdonság. Ám végül egy dologban nem lehet kételkedni: hogy aki kételkedik, az van, és bízik valamiféle igazságban (*De Trinitate* 10,10.14-16).

nagyobb, amiért akár önmagukról is képesek lemondani. A tetteikkel bizonyítják ezt a hitüket. És sajnos vannak magukat hívőnek mondó emberek, akik néha félelmetesen önzők, a maguk akaratán, panaszain, rögeszméin nem tudnak és nem is akarnak túllátni, és így a környezetük számára sokszor elviselhetetlenek. A tetteikkel bizonyítják azt, ahogy magukon túl semmiben sem hisznek, önmagukról semmiért sem képesek lemondani. A tetteik bizonyítják a hitetlenségüket.

Amikor azt állítom, hogy hit nélkül az ember és az emberiség élete embertelenné válik, akkor nem a csak szavakban kimondott, hanem az igazi hitre gondolok, amely önmagunk fölé, az önzésünk fölé emel.

Lássunk tehát neki a kérdéseknek és a lehetséges válaszoknak!

§ Anne Lamott, a híres író, hippie családban nőtt fel Kaliforniában. Semmifajta korlátot nem állítottak elé gyermekkorában. Tanulmányai után visszatért Kaliforniába, és ő is a hippie életmódot kezdte élni. Kokaint és rengeteg alkoholt fogyasztott, nagyon sokakkal létesített szexuális kapcsolatot, terhes lett, abortusza volt.

Rendkívül rossz lelki állapotba került. Ebben az állapotában néha betért egy presbiteriánus templomba. Szerette hallgatni a kórus énekét, valami kis békességet talált itt. A prédikáció előtt mindig eljött a templomból.

Az egyik éjszaka, amikor éppen nagyon sokat ivott, hirtelen erősen azt érezte, hogy valaki jelen van a szobájában. Tudta, hogy ez nem más, mint Krisztus. Egyáltalán nem volt készen az ő befogadására. Otthagytja az eddigi hippie életét, a haveri kört? Hangosan felkiáltott: „Nem, inkább meghalok!”

Ám ezzel nem lett vége a dolognak. Nem tudott többet szabadulni az érzéstől, hogy az ő istállóhoz hasonló életében, a legkeserűbb pillanataiban Krisztus ott van, segíteni akar, mint egy kis macska – ahogyan A. Lamott fogalmazta – újra és újra közeledik. Érezte, hogy ha egyszer beengedi, ha egyszer kinyitja az ajtót, ha egyszer tejet ad neki, akkor örökre ott marad.

Egy héttel később újra beült a templomba. Annyira rossz állapotban volt, hogy nem tudott mozdulni, végigvárta az istentiszteletet. A legutolsó ének mélyen megrendítette. Hazasietett, de érezte, hogy a macska ott jön a nyomában. Az ég gyönyörű kéken tündökölt. Amikor kinyitotta az ajtót, lehajtotta a fejét, és azt mondta: „Feladom. Rendben van, bejöhetsz.” Ez volt megtérésének gyönyörű pillanata.⁷

§ Egy ateista zsidó orvos, Kornfeld került a Szovjetunió gulag-jainak egyikébe. Feltűnt neki, hogy egy idős orosz fogoly mindig derűs és nyugodt, ebben a földi pokolban is. Kíváncsi volt, mi lehet ennek a titka, ezért néha leült az öregember mellé, és hallgatta őt. Az öreg hívő ember volt, innen merítette a derűjét. Sokat beszélt Kornfeldnek Jézus szavairól és tetteiről. Megtanította neki a Miatyánkot is. Kornfeldet különösen ez a mondat ragadta meg: „Bocsásd meg a mi vétkeinket, amint mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.” Kornfeld ezt a mondatot gyönyörűnek találta. Aztán néhány hét múlva az öregember meghalt. Nem sokkal később késelés fordult elő a foglyokat őrző katonák között. Az egyik katonát nagyon súlyos sebbel hozták Kornfeldhez a tábor kis kórházi barakkjába, hogy mentse meg. Kornfeld felismerte a katonát: az egyik legkegyetlenebb őruk volt. Végigfutott benne a gondolat, hogy úgy kellene bekötnie ezt a sebet, hogy a katona elvérezzen. Megérdemelné. Aztán

⁷ BAUSCH, W. J., *Once Upon a Gospel* (New London 2007) 51-53.

hirtelen bele is borzadt ebbe a gondolatba. Orvos létére idáig jutott, hogy egy ember halálát okozná. És ekkor kimondta a Miatyánk szavait:” Bocsásd meg a mi vétkeinket, amint mi is megbocsátunk...” Megmútotta a katonát, azután bekötözte a sebét, úgyhogy életben maradt. Kornfeld szívében pedig megszületett a hit. Ettől kezdve néha beszélt is Jézusról a kórházbarakkba került betegeknek, úgy ahogyan visszaemlékezett az öreg elbeszéléseiből. Az egyik este egy nagyon súlyos állapotban levő rabot hoztak be a barakkba. A rab arcáról lesírt a kétségbeesés, a teljes reménytelenség. Kornfeld odaült az ágya mellé, és órákon át mesélt neki Jézusról. A Miatyánkot is sokszor elmondta. Az öröknek azonban feltűnt, hogy Kornfeld a foglyok lelkével is elkezdett törődni, és nem tetszett ez nekik. Aznap éjjel, ahogy ennek a betegnek az ágyától fölkel, hogy elmenjen lefeküdni, hátulról egy vasdoronggal a fejére sújtottak. Kornfeld azonnal meghalt. Azonban a hit fénye nem aludt ki mégsem abban a fogolytáborban. Az a beteg, akinek Kornfeld az élete utolsó éjszakáján órákon át beszélt, lassan felépült, és a szívében megszületett a hit. Ez az ember pedig nem volt más, mint Alexander Solzsenyicin, a világhírű orosz író.

*** Ady: Istenkereső lárma**

Neved sem értem, Istenem,
De van két árva nagy szemem,
S annyi bolondot látok,
Hogy a sok bolondságból
Nagy ijedelmemben, Uram,
Hozzád kiáltok.

Próbáltam sokféle mesét,
De hajh, egyik se volt elég.
Szivemben, idegimben
Kiabáló nagy lárma
Téged keres Fölség:
Isten, a Tied minden.

II. A csillagos ég fölöttem

„Nézem az eget: a te ujjaid műve!
A Holdat és a csillagokat te alkottad!” (Zsolt 8,4)

„Két dolog van, ami ámulatba ejt,
a csillagos ég fölöttem, és az
erkölcsi törvény bennem”
(Immanuel Kant)

Kant, I., *A gyakorlati ész kritikája* (Budapest 2004)
193.

*** Rónay György: Jelenlét**

Nézz föl az égre: ott van
felhők és csillagok közt.

Pillants körül a földön:
ott van fűben, virágban,
állatok ámuló szemében,
emberek arcán.

Áss le a föld alá:
csontokból és kőületekből
szándékainak lábnyoma
dereng feléd

Mindenütt láthatatlan.
Mindenben látható.

Az Istenbe vetett hit felé az első út a csodálkozás. Rácsodálkozás erre az ámulatba ejtően szép világra.

1. A dolgoknak oka van

Az gondolkodó ember keresi minden jelenségnek az okát. Ha hallunk egy hangot, megkérdezzük, hogy honnan jött, mi adta ki? Aki azt mondja, hogy nem érdekel, honnan jön, vagy esetleg azt állítja, hogy véletlenül jött, az nem gondolkodik. Az okos ember tudja, hogy a dolgoknak oka van.

Egy idő után pedig az ember megkérdezi azt is: honnan van az egész? Mitől ilyen gyönyörű és rendezett? Ha valaki azt mondja, hogy nem érdekel, vagy azt állítja, hogy véletlenül, az nem gondolkodik. Magától nem lesz a semmiből valami, magától nem jön elő az élettelenből az élet. A világban jelentkező lét többleteknek kell, hogy legyen valamilyen elégséges oka.

Ha látunk egy hatalmas pályaudvart, ahol a vonatok jönnek-mennek, és nem ütköznek egymásnak, akkor az a benyomásunk támad, hogy valószínűleg itt van egy menetrend, amit valaki kitalált, és e szerint váltják a váltókat és irányítják a szerelvényeket. Egyetlen élő sejt működése sokkal csodálatosabb, mint a legnagyobb pályaudvar. Percenként sokkal több finoman hangolt esemény történik benne, mint a leghatalmasabb pályaudvaron. Ha valaki ezt látja, akkor az a benyomása támad, hogy e mögött valami végtelen bölcsesség és szépség rejtőzik.

2. A kezdet

Sokak számára talán meglepő módon a modern kozmológia arra az eredményre jutott, hogy az anyagvilágnak van kezdete.

Edwin Hubble, és a nyomában más csillagászok is felfigyeltek arra, hogy az égitestektől hozzánk érkező fény különböző színképet mutat. Ezt a jelenséget vöröseltolódásnak nevezték.⁸ A jelenséget a fény hullámtermészete okozza: a fény színképéből következtetni lehet az azt kiadó égitest és a Föld egymástól való távolodásának sebességére. Az égitestek sebességeinek számításából pedig arra a megdöbbentő eredményre jutottak, hogy a kozmosz anyaga és a tér-és-idő lett, és egyetlen pontból (szingularitásból) árad szét. Ennek a kezdőpontnak meghatározták a hozzávetőleges idejét [kb. 13,7 Md év, (azaz $> 12,5 \sim < 20$ Md év)].

Arno Penzias és Robert Wilson 1965-ben kimutatták azt, hogy a kezdő energia- azaz fény szétáradás (ún. ősrobbanás) hatása érzékelhető az egész kozmoszban: ezt a hatást nevezik háttérsugárzásnak. A kozmosz alaphőmérséklete ma és itt 2,7 K⁹. Az ősrobbanás utáni tágulás első néhány percében a reakciók a hidrogénnek mintegy 23%-át héliummá alakították. Még az univerzum legöregebb objektumai is 23-24% héliumot tartalmaznak. Ez szintén alátámasztja az ősrobbanás elméletét.¹⁰

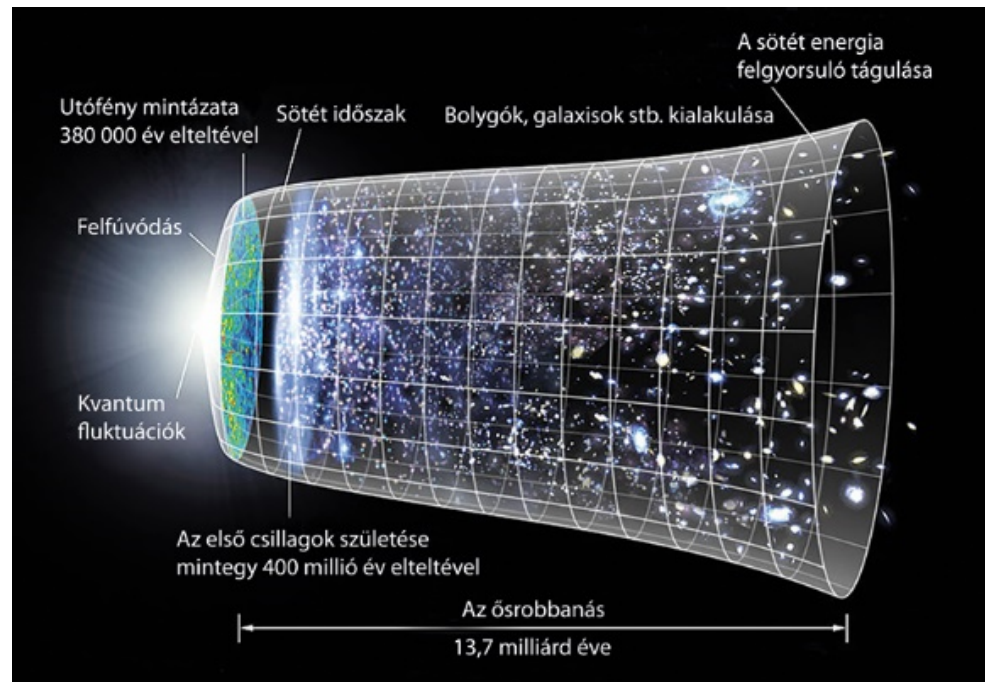
Az egyes energiafajták egymásba át tudnak alakulni, azonban a hőenergia (a legrendetlenebb energia) nem tud teljesen visszaalakulni más ('rendezettebb') energiatípusokká, mindig lesz egy hőenergia maradék. Ha az anyagvilág örökkévaló lenne,

⁸ A hullámok rövidülésének ill. meghosszabbodásának jelenségét (pl. a mellettünk elhaladó motorkerékpár hangjának változása) először Doppler írta le, róla nevezték el Doppler effektusnak.

⁹ Ez más szóval azt jelenti, hogy minden köbcéntiméterben kb. 300 foton található. A NASA 1992-ben, majd az ESA (European Space Agency) 2013-ban egyre pontosabb mérésekkel igazolta és pontosította a háttérsugárzás létét.

¹⁰ REES, M., *Csak hat szám* (Budapest 1999) 77. 127.

akkor már régen minden energia hőenergiává alakult volna, és az entrópia törvényénél fogva a hőhalál állapotába jutott volna.¹¹ Vagyis nem lehet úgy elképzelni az univerzumot, hogy ciklikusan kitágul, majd újra és újra összeomlik. Minden ilyen összeomlás során nőne az entrópia. Ráadásul a kozmosz tágulása jelenleg nem hogy lassul, hanem gyorsul.

¹¹ Dio, *l'uomo, l'universo*, ed. J. Bivort de la Saudée (Torino 1952) 96-98.

A világ szilárd anyagmennyiségének nagy része még mindig Hidrogén. A világ csillagászati szempontból rendkívül fiatal.¹²
Az atomok élettartama véges (kb. 10^{35} év). Hosszú idő múlva a jelen univerzumunk, csillagaival együtt erodálódik majd.¹³

¹² TRESMONTANT, C., *L'esistenza di Dio oggi* (Modena 1970) 34.

¹³ REES, M., *Csak hat szám* (Budapest 1999) 96.

Újabban több csillagász (Borde – Vilenkin – Guth) kimutatta, hogy egy táguló világegyetem, amely öt olyan jellemzővel bír, mint a mi kozmoszunk, a múltban nem lehet örökkévaló: szükségképpen van kezdete.¹⁴

Vagyis a tudomány arra a meglepő eredményre jutott, hogy a tér és az idő nulla kiterjedésekor (ez a kezdet) hirtelen hatalmas mennyiségű energia és maga a tér-idő megjelent, és elkezdett a tér-idő és az azt kitöltő fény szétáradni. Vagyis a tér-idő és a fény (energia-anyag) lett. Nem is úgy robbant szét, mint egy kézigránát, hanem tökéletes matematikai harmóniák és törvények mentén. Honnan van ez a felmérhetetlen erejű energiaszétáradás? Honnan vannak benne - és már a megjelenése első pillanatában - a tökéletes törvények és harmóniák?¹⁵

Ha az örökkévalóságban, az univerzum kezdete előtt semmi sem létezett volna, akkor most sem létezne semmi, mert a semmiből semmi sem lesz.¹⁶

Egyes tudósok próbálnak kitérni ezen eredmények végső következtetései elől. Oppy például azt javasolja, hogy tételezzünk fel egy nem-okozott világmindenséget, ne keressük az okát.¹⁷ Stephen Hawking, és hozzá hasonlóan Linde valamint

¹⁴ BORDE, A. – VILENKIN, A. - GUTH, A., „Inflationary spacetimes are not past-complete”, *Physical Review Letters* 90 (2003); VILENKIN, A., *Many Worlds In One: The Search for Other Universes* (Hill and Wang 2006), 172-175.

¹⁵ Vö. GUITTON, J. – BOGDANOV, I. – BOGDANOV, B., *Isten és a tudomány* (Budapest 2004) 30-31.

¹⁶ VAN STEENBERGHEN, J. F., *Come sappiamo che Dio esiste* (Roma 1966). A semmiből semmi sem lesz, hacsak a Teremtő, a Lét Forrása nem létezik és hozza létre.

¹⁷ www.reasonablefaith.org/graham-opyy-on-the-kalam-cosmological-argument-dec-2013#ixzz3OGGcExiH

Susskind, azt javasolják, hogy képzeljünk el egy végtelen rezgő teret, vagy sok egymással nem érintkező univerzumot, amelyek közül az egyikben, véletlenek összjátékaként megjelent az élet.¹⁸ Velünk nem kapcsolatban levő univerzumok feltételezése természetesen nem tudományos észlelésen alapszik, hanem pusztán spekuláció. Hinni kell benne, mert adatunk nincs és nem is lehet róla. Ráadásul ebben a hipotézisben is meg kellene válaszolni a sok világegyetem kezdetének, okának a kérdését, illetve azt is, hogy mi hangolta úgy össze ezeket, hogy egymással ne legyenek kapcsolatban. Az ok-nélküliség felvetése pedig méginkább jelzi, hogy itt nem tudományos eredményekről van szó, inkább a tudós keserves kísérleteiről, amelyekkel megpróbál a végső következtetések elől kitérni.

¹⁸ Vö. GORDON, B. - DEMBSKI, W., *The Nature of Nature: Examining the Role of Naturalism in Science* (Wilmington 2011).

3. Az élet csodája

Annak ellenére, hogy a tudomány egy egyszerű élő sejtnek minden alkotóelemét pontosan ismeri, egyetlen élő sejtet sem tudunk létrehozni. Élettelen anyagból élő csinálni nem tudunk. Élőből élő igen, DNS-t szeletelni és összeilleszteni igen, de élettelenből élő nem.¹⁹ Ez pedig egyáltalán nem véletlen. Az élet megjelenéséhez ugyanis kellett (ill. kell) a Teremtő ereje, amely mint mágnes ott lebeg a világ fölött, információt visz bele, és képessé teszi az anyagot arra, hogy fejlődjön, hogy az élettelenből előjöjjön az élet.²⁰

Az élettelen anyag egyik fontos alaptörvénye az entrópia, a rendetlenség növekedése. Az energiaszintek kiegyenlítődnek. Ha egymás mellé teszünk egy forró és egy hideg téglát, lassan mindkettő langyos lesz. Az élet azonban pontosan az entrópia ellen dolgozik. Egy tölgyfa egy hatalmas anti-entrópia (információelméleti szóval negentrópia) üzem, amely magába gyűjti a Nap energiáját, ásványokat és vizet. Dacol az élettelen anyag egyik legalapvetőbb törvényszerűségével.²¹ Mindezt pedig egy

¹⁹ 2010-ben nagy szenzációként adta hírül Craig Venter, hogy életet alkotott, mint az Isten. Valójában azonban nem élettelenből életet alkotott, hanem egy meglévő DNS segítségével másolt egy DNS-t, és ezt beültette egy baktériumba.

²⁰ Földünk kb. 4,5 milliárd éves. Az élet legalább 3,9 milliárd éve jelent meg a Földön. Ma általában úgy gondolják, hogy az élet majdnem 3 milliárd évig csak nagyon egyszerű formában létezett. Kb. 600 millió évvel ezelőtt jelentek meg az első többsejtű szervezetek. A ma élő emberiség őspanya kb. 170 ezer évvel ezelőtt élt Afrikában.

²¹ Az entrópia (a rendezetlenség) növekedésének törvénye zárt rendszerekre vonatkozik. Itt azonban nem az entrópia törvényéről, hanem az élettelen anyagnak az entrópia növekedése irányába ható tendenciájáról van szó. Az élet alaptendenciája ezzel ellentétes. Ezért az életet Erwin Schrödinger negentrópiának nevezte. Vö. SCHRÖDINGER, E., *What is Life?* (Cambridge 1944). Albert Claude, Nobel díjas sejtbiológus híressé vált megfogalmazása szerint pedig „az élet anti-entrópia”.

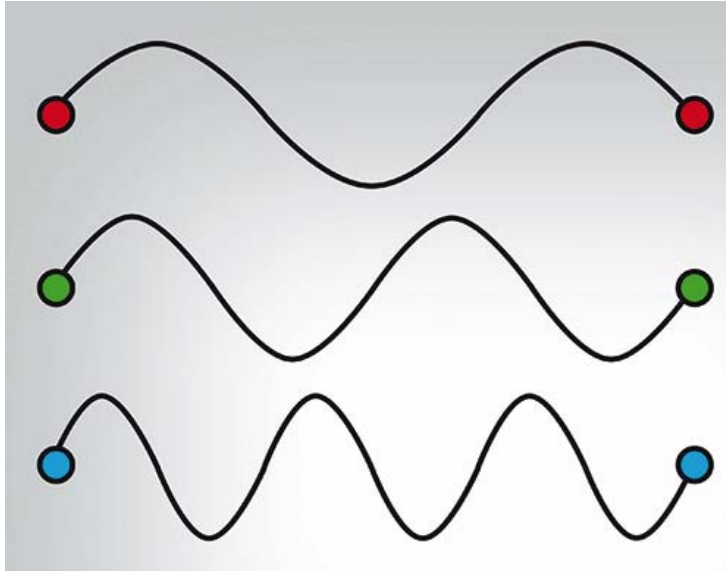
saját belső önmozgással teszi. Az élet nem vezethető le az élettelenből. A kettő között van egy minőségi ugrás, amelynek kell, hogy elégséges oka legyen.

4. Léttöbbletek

Az evolúció során léttöbbletek jelentek meg a világban. Megjelent az élet, azután az érzékelés, végül az emberi értelem és szabad döntés képessége. Ezek a léttöbbletek nem vezethetők vissza az alacsonyabb létszintekre. A redukció nem magyarázat a létrejöttükre.²²

Vegyük példaként a színek érzékelését az emberi és állati szem által. A látás képességétől függetlenül színek nem léteznek a világban, csak különböző frekvenciájú fénysugarak, amelyek között mennyiségi különbség van: az egyiknek nagyobb a frekvenciája, a másiknak kisebb.

²² Számos tudós meggyőződése az, hogy az élet és a gondolkodás nem vezethető vissza fizikai és kémiai törvényekre. Ilyenek pl. F. Alverdes, L. von Bertalanffy, A. Bizzarri, H. Driesch, B. Dürken, J. S. Haldane, W. Roux, J. C. Smuts, J. V. Uexküll, G. F. Wolff stb. A tudomány a természete szerint nem is tud indoklást adni. „A tudomány leír, és nem bizonyít. A leírásai pedig folyamatosan nyitottak a javításra... A tudomány mindig pontatlan, mindig csak részben igaz, és szüntelenül tele van rettenetes leegyszerűsítésekkel.” CONSOLMAGNO, G., „The Faith of a Scientist”; előadás Rómában 30. 12. 2012. Vö. JÁKI Sz., *A tudomány és a vallás kapcsolatának ábécéje* (Budapest 2014) 37.

Ám az állat és az ember nem ezt látja. Nem mennyiségi különbséget érzékel, nem intenzívebb és kevésbé intenzív fényt, hanem minőségi különbséget: pirosat, zöldet és kéket. A tudomány leírhatja azt, hogy ez az érzékelés hogyan jön létre: hogyan jut be a fénysugár a szemlencsén keresztül a szembe, hogyan éri el a pálcikákat és csapokat, hogyan jut el az ingerület a látóidegen keresztül a látómezőbe. Ezzel a tudomány csak leírta a hogyan, de nem magyarázta meg a miértet. Hogy mi a piros érzet, azt igazából nem is lehet tudományos módon meghatározni. Az nem azonos egy bizonyos frekvenciájú fényel. Itt egy lét többlet jelent meg. A minőségileg több soha nem vezethető vissza a minőségileg kevesebbre.²³

Az emberi szabadság és gondolat nem csupán fizikai és kémiai törvényszerűségek véletlen képződménye. Nem olyan, mint a nádas suttogása a szélben, amely csak látszatát kelti a valódi beszédnek.

²³ Tarthatatlan az engelsi állítás, amely szerint a mennyiségi változások minőségibe csapnak át.

5. Véletlenek

Az előbb elmondottak miatt a véletlenekre való hivatkozás nem magyarázza meg azt, amit a világban látunk.²⁴ Nem csak azért nem, mert ilyen mennyiségű véletlen, amely pl. az élet létrejöttéhez kellett volna, teljességgel elképzelhetetlen.²⁵ Sokkal inkább azért, mert itt minőségi léttöbbleteket jelentek meg. Az anyagvilágot valami húzza, emeli fölfelé: ezáltal képes minőségileg fejlődni.

²⁴ A. Kastler, Nobel díjas fizikus jegyzi meg, hogy ha a Holdon egy automatizált alumíniumkohót találnánk, amelynek egyik végén lapátok gyűjtik be az ásványokat, a másik végén alumíniumtömbök potyognak ki, senki sem gondolná azt, hogy ez a szerkezet magától jött létre. Mindenki arra gondolna, hogy értelmes lények alkották. Vö. V. MARCOZZI, *Caso e finatitá* (Milano 1976) 30-31. Egyetlen élő sejtben kb. 53 milliárd fehérje, 166 milliárd lipid molekula, 2900 milliárd kismolekula, 250000 milliárd víz és nukleinsav molekula van, nagyon finom struktúrákban elhelyezve. Bonyolultabb és csodálatosabb szerkezet, mint egy alumíniumkohó.

Gyakorlatilag egyetlen élőlény sem létezhet klorofil vagy hemoglobin nélkül. Ezek szintetizálásában fontos szerepe van az uroporfirinogen dekarboxiláz enzimnek. Az (élő sejtek által létrehozott) enzim segítségével a szintetizálás ezredmásodpercek alatt végbemegy, az enzim nélkül viszont kb. 2,3 milliárd év alatt. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy 2,3 milliárd év alatt ténylegesen létrejönne egy hemoglobin molekula, mert ez alatt az idő alatt az alkotóelemek mind szét is bomlanának.

²⁵ A DNS legegyszerűbb génje 300 pozícióból áll, melyeket 4-4 nukleotid tölthet be. Annak a valószínűsége, hogy a kémiailag lehetséges, ám biológiailag hibás kombinációk milliárdjai helyett egy biológiailag is helyes molekula alakuljon ki $1:72 \times 10^{108}$. Ha az univerzumot, amelynek átmérője 12,5 - 20 milliárd milliárd fényév, hézagtalanul megtöltenénk hidrogénnel, az ehhez felhasznált atomok száma a fenti szám 72-ed része lenne. Vö. BLONDET, M., „Darwin addio, la vita non nacque dal Caso”, *Il Giornale*, 1987. okt. 31; EIGNER, M. – WINKLER, R., *Il gioco. Le leggi naturali governano il caso* (Milano 1986).

Jacques Monod szerint a természet harmóniája hamis hangok és melléfogások véletlenszerű összhatásának eredménye. Be kell vallanom, folytatja, hogy ez egy meglehetősen abszurd elképzelés, mégis, a tudományos módszer arra késztet, hogy ne tegyünk fel olyan kérdést, amelyre az „Isten” szóval kell felelnünk.²⁶

A tudomány, mivel a véges, anyagi dolgokat vizsgálja, valóban nem tudja megmérni, kísérletileg kimutatni az Istent, hiszen Ő egy más lét-szinten van. Azonban tud Rá következtetni a hatásaiból, a világ létezéséből, a világ csodálatos rendjéből, a világban megjelenő lét-többletekből. A világban tapasztalható gyönyörű rendnek kell, hogy legyen valami elégséges oka.

6. Antrópikus elv

R. H. Dicke és más tudósok felfigyeltek arra, hogy ha az univerzum alap állandói közül egyik-másik csak 2-3 %-al eltérő volna, akkor az élet megjelenése a világban lehetetlen lett volna.

Ha a kozmosz tágulási sebessége a gravitációhoz viszonyítva kisebb lenne, akkor hamar magába omlana. Ha a tágulási sebesség a gravitációhoz képest nagyobb lenne, nem alakultak volna ki galaxisok, csillagok és bolygók sem.

Ha a gravitációs konstans túl kicsi lenne, nem lennének szupernóvák és csillagok, amelyekben a nehezebb elemek kialakulhatnak. Ha túl nagy lenne, akkor csak nagyon kicsi és rövid életű csillagok alakultak volna ki.

²⁶ Vö. RATZINGER, J., *Creazione e peccato* (Cinisello Balsamo 1987) 24.

Ha az erős kölcsönhatás nagyobb lenne, hamar kialakultak volna a nehéz atommagok, és nem maradtak volna könnyűek, mint a hidrogén és a hélium, melyek a csillagok üzemanyagát, és az élet alapköveit is képezik. Ha az erős kölcsönhatás kisebb volna, akkor egyetlen a hidrogénnél nehezebb elem sem alakulhatott volna ki.

Ha a gyenge kölcsönhatás nagyobb lenne, nem lenne hidrogén, mert átalakult volna héliummá.

A szénatom keletkezésének valószínűsége nagyon kicsi lenne, ha nem volna a szénatomnak egy gerjesztett energiaszintje egy nagyon szűk tartományban. A példákat még folytathatnánk.²⁷

Megint csak az tűnik ki, hogy az anyagvilág fölött egy értelmes 'energia' van, amely nem tetszőleges irányba, hanem az élet irányába vonzza és emeli az anyagot.

²⁷ Annak az esélye, hogy ezek az állandók véletlenül legyenek kedvezőek az élet számára gyakorlatilag nulla. Ha egy kártyaparti során az egyik játékos egymás után 20-szor négy ászot húz, azt igen kevesen fogják véletlennek gondolni. Miért gondolják egyesek véletlennek az élet csodájának létrejöttét? Vö. CARTER, B., „Large numbers coincidences and Anthropic Principle in Cosmology”, in *Confrontation of cosmological theories with observational data*, ed. M. A. Longair (1974); DYSON, F., *Turbare l'Universo* (Torino 1981). Természetesen az állításaink csak a ténylegesen létrejött, számunkra ismert (DNS és fehérje alapú) életre vonatkoznak. Elvileg elképzelhető lehet egy teljesen más rendszerben felépülő élet is egy másik kozmoszban. Azonban mégiscsak ámulatba ejtő, hogy a világunk egy nagyon törékeny, sebezhető, finom rendszer, az élet létrejötte számára készít helyet kezdettől fogva.

7. Az értelem csónakja az értelmetlenség tengerén

Az ember gondolkodik, keresi a dolgok okát és célját, könyveket ír és gépeket készít. Az emberi csónakban nyilvánvalóan van értelem a világban. Ha valaki azt vallja, hogy az élet és az ember a puszta véletlen műve, nincs oka és nincs célja, az evolúció tévedése, akkor tulajdonképpen azt állítja, hogy a világban magában nincs értelem. A világnak és a benne folyó eseményeknek nincs oka és célja. Az ember az értelmetlenség tengerén evez az értelem csónakjában. Vagyis próbál megérteni valamit, aminek végső soron nincs értelme és nincs célja. Az egész emberlét válik ezáltal abszurdá és értelmetlenné.²⁸

Mi keresztények nem gondoljuk azt, hogy az értelem az értelmetlenségből jött volna létre. Azt gondoljuk, hogy az értelem az Értelemből, az emberi logika a Logoszból jött létre. Így mondja a Biblia: „Kezdetben volt az Ige.” (Jn 1,1)

Einstein mondta, hogy ha valaki nem hisz a Teremtőben, akkor egy kaotikus világra kellene számítania. Azonban nem ezzel találkozunk. Egy olyan világgal találkozunk amelyben van értelmes lény amely vágyik a boldogságra, vannak értelmes törvények, van erkölcsi tudat. Egy ilyen világra akkor számítana az ember, ha feltételezi, hogy van értelmes Teremtő.

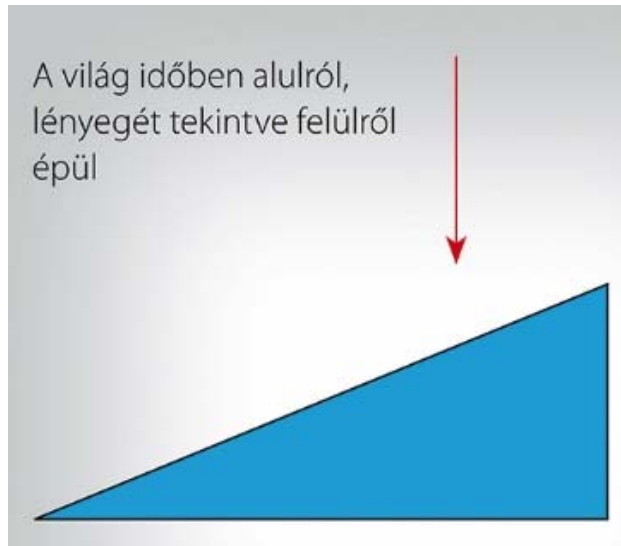
Szintén Einstein – aki nem volt vallásos, de hívő ember volt - mondta azt, hogy az élete legfelfokozottabb pillanatai közé tartoznak azok, amikor valamilyen törvényszerűséget felfedez a világban. Ilyenkor mindig azt érzi, hogy ő az első ember a világon, aki ezt a törvényszerűséget megértette, meglátta. Azonban arra is rádöbben ilyenkor, hogy ez a törvényszerűség

²⁸ RATZINGER, Joseph (XVI. Benedek pápa), *Benedek Európája a kultúrák válságában* (2005 Budapest) 50.

létezett, mióta a világ világ. Valaki már 'kitalálta', 'beültette' az anyagba. Mindig úgy érzi ezekben a pillanatokban, hogy a Teremtő ujját érintette meg, az ő gondolatát fejtette meg.

8. Felfelé nyitott világ

Mindebből az tűnik ki, hogy a világunk felfelé nyitott. Bár időben alulról építkezik, csak lassan jelent meg az élet és az értelem a világban, de lényegét tekintve felülről építkeznek. A Teremtő ereje, mint mágnes, mint értelem és szépség vonzza maga felé a véges létezőket.

A világ okságilag nyitott.²⁹ Igaz ez a kezdőpontjára, de igaz minden közbenső pontjára is. A Teremtő ereje jelen van benne mindenütt. Igaz ez az ember által kiváltott hatásokra is, amelyek nem egyszerűen a fizikai anyag leképeződései, hanem hatnak az anyagvilágra.

A természettudomány módszertanilag eltekinthet attól, hogy a fizikai anyagon túli okokat vizsgálja, azonban helyesen tenné, ha rámutatna, legalább kérdésszerűen azok létezésére.

²⁹ Itt nem csak a ható okságra, hanem a cél okságra is gondolunk.

9. „Nézem az eget, a Te ujjaid műve!”

Kedves Olvasó! Tedd le egy pillanatra a könyvet! Nézz fel az égre! Nézd a felhőket, a dombokat, a fákat! Hallgass a szívedre!

§ Olyan filozófusok vallják magukat hívő embernek, mint I. Kant, S. Kierkegaard, M. Blondel, H-L. Bergson, K. T. Jaspers, P. Ricoeur, V. S. Szolovjev, N. Bergyajev, E. Lévinas. Olyan tudósok, mint I. Newton, W. T. Kelvin, L. Pasteur, J. A. Fleming, G. Mendel, J. C. Maxwell, A. Einstein, G. Marconi, C. G. Jung, E. Schrödinger, W. Heisenberg, M. Eigen, Abdus Salam, E. H. Erikson, V. Frankl, M. Planck, F. O. Collins. Olyan írók és költők, mint L. Tolsztoj, F. M. Dosztojevszkij, P. Claudel, G. Bernanos, T. S. Eliot, G. K. Chesterton, A. Szolzsenyicin, G. Green, S. Undset, G. Papini, A. J. Cronin, Ady Endre, József Attila, Pilinszky János. Olyan államférfiak, mint II. Rákóczy Ferenc, Széchenyi István, A. De Gasperi, R. Schuman és K. Adenauer.

§ Max Planck írja: Egységes világfelfogásra törekvő intellektusunk megköveteli, hogy e törvények közt felismerjük azt a két hatóerőt, amely csupa titok, de mindent áthat: a rendet, amelyről a tudomány, s Istent, akiről a vallások beszélnek.³⁰

³⁰ PLACK, M., *Scienze, filosofia, religione* (Milano 1973) 167. Hadd jegyezzem meg, hogy a Planck által említett két titokzatos erő végülis egyetlen forrást jelent, a Teremtő bölcsességét, szépségét, amely a világ rendezettségében megnyilvánul.

*** Kosztolányi Dezső: Hajnali részegség**

Elmondanám ezt néked. Ha nem unnád.
Múlt éjszaka - háromkor - abbahagytam
a munkát.

Le is feküdtem. Ám a gép az agyban
zörgött tovább, kattogva-zúgva nagyban,
csak forgolódtam dühösen az ágyon,
nem jött az álom.

Hívtam pedig, így és úgy, balga szókkal,
százig olvasva s mérges altatókkal.

Az, amit irtam, lázasan meredt rám.

Izgatta szívem negyven cigarettám.

Meg más egyéb is. A fekete. Minden.

Hát fölkelek, nem bánom az egészet,

sétálgatok szobámba le- föl, ingben,

köröttem a családi fészek,

a szájakon lágy, álombeli mézek

s amint botorkálok itt, mint részeg,

az ablakon kinézek. (...)

De fönny, barátom, ott fönny a derűs ég,
valami tiszta, fényes nagyszerűség,
reszketve és szilárdul, mint a hűség.

Az égbolt,

egészen úgy, mint hajdanába rég volt,

mint az anyám paplanja, az a kék folt,

mint a vízfesték, mely írámra szétfolyt,

s a csillagok

lélekző lelke csöndesen ragyog

a langyos őszi

éjjelbe, mely a hideget előzi,

kimondhatatlan messze s odaát,

ők, akik nézték Hannibál hadát

s most néznek engem, aki ide estem

és állok egy ablakba, Budapesten.

Én nem tudom, mi történt vélem ekkor,

de úgy rémlett, egy szárny suhan felettem

s felém hajol az, amit eltemettem

rég, a gyerekkor.

Olyan sokáig
bámultam az égbolt gazdag csodáit,
hogy már pirkadt is keleten s a szélben
a csillagok szikrázva, észrevétlen
meg-meglibegtek és távolba roppant
tűzcsóva lobbant,
egy mennyei kastély kapuja tárult,
körötte láng gyult,
valami rebbent,
oszolni kezdett a vendégsereg fent.
a hajnali homály mély
árnyékai közé lengett a báléj,
kűnn az előcsarnok fényárban úszott,
a házigazda a lépcsőn bucsúzott,
előkelő úr, az ég óriása,
a bálterem hatalmas glóriása
s mozgás riadt, csilingelés, csodás,
halk női suttogás,
mint amikor már vége van a bálnak
s a kapusok kocsikért kiabálnak.

Egy csipkefátyol
látszott, amint a távol
homályból
gyémántosan aláfol
egy messze kéklő,
pazar belépő,
melyet magára ölt egy drága, szép nő
és rajt egy ékkő
behintve fénnel ezt a néma békét.
a halovány ég túlvilági kékét,
vagy tán egy angyal, aki szűzi,
szép mozdulattal csillogó fejékét
hajába tűzi
és az álomnál csendesebben
egy arra ringó,
könnyűcske hintó
mélyébe lebben
s tovább robog kacér mosollyal ebben.
aztán amíg vad paripái futnak
a farsangosan-lángoló Tejutnak
arany konfetti-záporába sok száz
bazár között, patkójuk fölsziporkáz.

Szájtátva álltam
s a boldogságtól föl-fölkiabáltam,
az égbe bál van, minden este bál van
és fölvilágolt mély értelme ennek
a régi, nagy titoknak, hogy a mennynek
tündérei hajnalba hazamennek
fényes körútjain a végtelennek

.

Virradtig
maradtam így és csak bámultam addig.
Egyszerre szóltam: hát te mit kerestél
ezen a földön, mily silány regéket,
miféle ringyók rabságába estél,
mily kézirat volt fontosabb tenéked,
hogy annyi nyár múlt, annyi sok deres tél
és annyi rest éj
s csak most tűnik szemedbe ez az estély?

Ötven,
jaj ötven éve - lelkem visszadöbben -
halottjaim is itt-ott, egyre többen -
jaj, ötven éve tündököl fölöttem
ez a sok élő, fényes, égi szomszéd,
ki látja, hogy a könnyem morzsolom szét.
Szóval bevallom néked, megtörötten
földig borultam s mindezt megköszöntem.

Nézd csak, tudom, hogy nincsen mibe hinnem
s azt is tudom, hogy el kell mennem innen.
de pattanó szívem feszítve húrnak,
dalolni kezdtem ekkor azúrnak,
annak, kiről nem tudja senki, hol van,
annak, kit nem lelek se most, se holtan.
Bizony, ma már, hogy izmaim lazúlnak,
úgy érzem én, barátom, hogy a porban,
hol lelkek és göröngyök közt botoltam,
mégis csak egy nagy, ismeretlen úrnak
vendége voltam.

III. Az erkölcsi törvény bennem

„Vannak-e olyan cselekedetek, amelyeket azonnal abba kellene hagyni, akárki teszi is, akármilyen a kultúrája és a szubjektív életfelfogása?”

Keller, Th., *The Reason for God* (London 2009) 146.

1. Platón zseniális meglátása

Platón elgondolkodott azon, hogy honnan vannak az emberben tökéletes, kristálytisza fogalmak, mint például a nyílegyenes vonal, a számok, a mértani alakzatok képe. A fák törzse girbe-gurba, honnan van hát bennünk az egyenes vonal képe? A legtökéletesebb fogalom pedig a jó fogalma. Sohasem találkozunk ezzel vegytiszta módon, mégis kiirthatatlanul vágyik az ember arra, hogy mások jók legyenek hozzá, és ő is jó legyen. Honnan csöppennek az emberi szellembe ezek a tökéletes fogalmak?³¹

Platón erre egy látszólag naiv, mitikus választ ad. Azt mondja, hogy a lélek, mielőtt a testbe költözött volna, az istenségben látta a világ ősf ormáit, az isteni gondolatot, aminek az anyagvilág csak gyarló mása. Ezért is nevezi ezeket a tökéletes fogalmakat Platón ideáknak. Idea azt jelenti, látott dolog. Az, amit valamiképpen láttunk, már ismerünk. Platón azt mondja, hogy amikor itt a földi életben (a barlangban) látjuk a dolgokat, az igazi isteni ősminták árnyékait látjuk, hiszen minden földi dolog ezekből részesedik. Az árnyékképeket látva pedig visszaemlékezünk az igazira, amit valahonnan ismerünk. Tudjuk, hogy hasonlít rá, amit látunk, de tökéletlen módon.³²

³¹ Vö. PLATÓN, *Állam*, VI. 509d – 511e; VII. 514a – 515b; MÖLLER, J., „Idee”, *Lexikon für Theologie und Kirche* (ed. J. Höfer – K. Rahner; Freiburg 1986) 602-603.

³² Vö. PLATÓN, *Állam* VI, 510c – 511a. Platón azt fejt ki, hogy az emberi lélek, amely maga is idea, a többi ideákkal együtt létezett már a világ keletkezése előtt a tiszta ideák világában – amely ideák legteljesebbike az Egy, maga az istenség. A teremtésben egy démiurgosz (alkotó) anyagba zárta az ideákat, amelyek így érzékszerveik révén csak homályosan látnak. A tiszta ideákat az anyagvilágban ezért nem az érzékelés, hanem a test előtti létre való visszaemlékezés, az ideák közös természetűségén alapuló részesedés révén ismerjük meg.

Platón az emberi megismerésnek, az ember sajátos léttapasztatának lényegét fogalmazta meg. Mindmáig ez a problémakör a filozófia egyik legfontosabb alapkérdése. A véges dolgok megismerése, és az eközben felsejlő háttér tudásunk, különleges ön-tapasztatunk.

2. Isten létének egyik legfőbb bizonyítéka az ember

A mai filozófia is keresi a választ ugyanezekre a kérdésekre. Sok filozófus és gondolkodó eltöpreng azon, hogy miért van az, hogy az ember a fogható-látható világot végesnek, töredékesnek érzékeli. Soha nem mondjuk azt, hogy ne lehetnék egy kicsit boldogabb, a dolgok ne lehetnének még harmonikusabbak. Az ember, ha őszinte önmagához, a szerettei szenvedésébe és halálába nem tud egyszerűen beletörődni. Nem érezzük természetesnek. A lelkünk mélyén lázadunk ellene. Az embernek nem elég ez a világ.

Az állatoknak úgy tűnik, hogy elég. Az állat a világba tökéletesen belesüppedve él, az ösztönei tökéletesen elirányítják. Egy tehén nagyszerűen tudja azt, hogy mit kell tennie. Nincsenek egzisztenciális válságai. Az ember nem tud így élni. Minket az ösztöneink csak részlegesen irányítanak el, hogy mit tegyünk. Az ember megkérdézi azt, hogy mi ez az egész itt körülöttem? Mit kell tennem az életemmel? Mit remélhetek? Az ember számára a léte gondot jelent, és ezért az ember elkezd gondolkodni.³³ Az ember ügyetlenül kilóg, kiemelkedik a világból. Rá tud látni az egészre, és rá tud kérdezni az egészre, mert kiemelkedik belőle. Kiemelkedik belőle, mert van valami, ami kiemelje. Létezik valami a világon túl.

³³ HEIDEGGER, M., *Lét és idő* (Budapest 2004) 213-235.

Az ember és az állat léttapasztalata közti különbség jól látszik az emberi beszédben is. Az ember beszéde gyökeresen más, mint az állatok hangjai. Az állatok hangjai közvetlen ösztön-jelek.³⁴ Néha rendkívül pontosak, mint a delfinek hangjai, vagy a méhek jelzései. Közvetlen ösztön jelek, amelyek távolságot, irányt, veszélyt, hívást, örömet stb. jeleznek. Az ember beszéde gyökeresen más. Az ember kitalál ilyen szavakat, hogy Nap, Hold, csillag. Az ember megkérdezi: Mi ez? Mi ez a világ? Úgy érezzük, hogy meg kellene értenünk, hogy megtaláljuk benne a helyünket. Az ember mintha hallana egy hangot a világon túlról, és úgy érzi, hogy erre a hangra válaszolnia kell az életével.³⁵ Ezért az ember megszólal. Az ember a beszédében igazságokat állít, a jót és helyeset próbálja megfogalmazni, mert meg van arról győződve, hogy létezik igazság, létezik helyes cselekedet, és azt meg is kell tennie.

Az ember ezt a világot végesnek érzékeli. De csak azért tudjuk végesnek tapasztalni a világot, mert sejtünk valamit, tudunk valamit a teljességről, a tökéletesről, és ehhez viszonyítva érezzük a földi tapasztalatainkat végesnek. Ha semmi sem létezne ezen a világon túl, akkor nekünk ez a világ teljesen elég lenne. Azért érezzük töredékesnek, mert valamit sejtünk a teljességéből.

³⁴ STEINWORTH, U., *Was ist Vernunft? Eine philosophische Einführung* (München 2002) 25-. Steinworth ezt a nyelv fajtát jelzés-nyelvnek (Signalsprache) nevezi.

³⁵ KIERKEGAARD, S., *Aut-aut* (1843).

Pontosan ez a kapcsolat a világon túli valósággal az emberlétünk lényege és szíve. Ez a fölfelé emelő gravitáció emelte ki valaha az embert az állatvilág közül. Ahogyan az ókeresztény patrisztikus hagyomány megfogalmazta: homo capax Dei.³⁶ Az ember képes az Istenre. Képes Őt megsejteni, befogadni. Ez az emberlétünk lényege.

Vagyis annak, hogy létezik Isten, az egyik legfőbb bizonyítéka és jele az, hogy létezik ez a különleges lény, az ember, akinek nem elég ez a világ, aki sejt és tud valamit a Teljességről, akit ez a Teljesség a véges világ fölé és önmaga fölé emel. Karl Jaspers megfogalmazása szerint: „Az ember misztériuma bizonyítja Isten létét.”³⁷

Az ember lényé mélyén egy kiirthatatlan sejtés és vágy él a Teljesség, a Teremtő után. Ha ezt a vágyat elfojtja, letagadja, abba belebetegszik.³⁸

³⁶ RATZINGER, Joseph (XVI. Benedek pápa), *Benedek Európája a kultúrák válságában* (2005 Budapest) 115; *A Katolikus Egyház Katekizmusának Komentáriuma* (2005) 1-2. *A Katolikus Egyház Katekizmus* (1993) 27.

³⁷ JASPERS, K., *Introduzione alla filosofia* (Milano 2010) 53-54.

³⁸ „Az ember alapvető problémája a XX. században az üresség. Az ember nem képes hosszú ideig ürességben élni.” MAY, R., *Man's Search for himself* (New York 1953) 24. „A mai kor tipikus neurózisai nem az elfojtott szexualitásból és bűntudatból keletkeznek, hanem az orientáció, a normák, a jelentés, az értelem hiányából és az ürességből, tehát az erkölcsösség és a vallásosság elfojtásából.” KÜNG, H., *Dio esiste?* (Milano 1987) 363.

3. Az istenfogalom a vágyaink kivetítése? Ópium a népnek?

Ludwig Feuerbach szerint a vallás a vágyaink kivetítése. Az ember nehezen viseli el, hogy egyedül van a világban, és ezért kitalálja magának a mennyei Isten-Atyát, aki gondot visel rá. Nehezen viseli el az ember a földi boldogtalanságot, és ezért kitalálja magának a mennyei örök boldogságot, ahol majd megvigasztalódhat. Karl Marx ezt még radikálisabban fogalmazta meg, amikor azt állította, hogy a vallás a népnek adott ópium, az uralkodó osztályok találmánya. Ezzel a fájdalomcsillapító kábítószerrel etetik a szenvedő, elnyomott népet: odaát majd nektek is jó lesz.

Mit válaszolhatunk ezekre a vallásmagyarázatokra? Mindenekelőtt azt, hogy Feuerbach nem bizonyítja azt, hogy Isten nem létezik, hogy amiről a vallás beszél, az nem igaz. Ezt ő eleve feltételezi. Nem veszi a fáradságot arra, hogy ilyen bizonyításba fogjon.

Ő csak annyit tesz, hogy felteszi a kérdést: Ha Isten nem létezik, akkor hogyan jött létre mégiscsak az emberek fejében a vallás? Erre a kérdésre egy pszichológiai jellegű magyarázatot ad: a vallás a vágyaink kivetítése.

Rögtön azt az ellenvetést is megfogalmazhatjuk Feuerbach-hal szemben, hogy ha szerinte egy ilyen nagy gondolatrendszer emberi vágyak kivetítéséből született, akkor mi a biztosítéka annak, hogy az ő vallástalansága nem emberi vágyak kivetítésének terméke? Lehet, hogy az ő ateizmusa csak a korlátlan szabadságvágyának, az Istentől való megszabadulás vágyának a terméke.

Ám egy kicsit mélyebbre menve mindenekelőtt azt kell válaszolnunk, hogy igazából az a csodálatos és figyelemre méltó, hogy az emberben ott van ez a kiirthatatlan vágy a teljességre, az örökkévalóságra. Van bennünk egy olyan éhség, amit semmilyen földi kenyér nem tud jóllakadni. Honnan van ez? A természetben nincsenek értelmetlenségek. Nem létezhetne

szomjúság az élővilágban, ha nem létezne a víz. Az emberben nem volna ez a kiirthatatlan vágy a teljességre, ha ez a teljesség nem létezne, ha erről nem volna valami sejtésünk, tapasztalatunk.

Marx felvetése tulajdonképpen Feuerbach gondolatának egy változata. Marx is eleve feltételezi, hogy a vallás valóságai, az Isten és a túlvilág nem léteznek. Ő sem veszi a fáradságot, hogy ezt bizonyítsa. Szerinte is beteges tákolmány, hamis tudat a vallás. Ő annyit tesz hozzá Feuerbach gondolatához, hogy nem is annyira ártatlanul, magától születik és él a vallás, hanem az uralkodó osztályok hatalmi eszköze lesz, ópium, amit beadnak a nyomorgóknak, hogy elkábítsák őket, és elfogadtassák velük azt az igazságtalan társadalmi rendet, amelyben élnek.

Marx állításának annyiban van igazságtartalma, hogy a vallást sok esetben felhasználták ilyen célokra. Valóban sokszor vált az elnyomás eszközévé, az igazságtalanság takarójává. (Ahogyan a művészetet és a tudományt is bőven használták fel diktatúrák a maguk hatalmi gépezetének megerősítésére.)

Marxnak azt a kérdést kell mindenekelőtt feltenni, hogy igaz-e az, amit a vallás állít (a Teremtő léte, az ember ebből fakadó végtelen méltósága stb.)? A kommunizmus az emberiség eddigi történelmének legvéresebb diktatúráit hozta létre, összesen több mint 100 millió ember erőszakos halálát, elmondhatatlan szenvedést okozva. Lehet, hogy valami baj van a mögöttes ideológiával is?

4. Az istenfogalom és az erkölcs evolúciós melléktermék?

Mások azt mondják, hogy az istenfogalom és az erkölcsi törvény evolúciós termékek az emberben. Valamifajta túlélési előnyt jelentett, ha ilyen gondolatokkal élt egy ember, vagy embercsoport. Ha a törzs tagjai nem irtották egymást, segítették egymást, akkor a törzs könnyebben fennmaradt. Innen erednek az emberbarát erkölcsi elvek.

Ez az elmélet megint nem teszi fel az alapkérdést: igaz-e, amit a vallás állít, létezik-e Teremtő, vannak-e erkölcsi törvények és kötelezettségek? Eleve feltételezi, hogy Isten nincs, örök és mindenkire nézve kötelező erkölcsi törvények nincsenek. Az elmélet csak azt magyarázza, hogy ha Isten nincs, akkor hogyan alakult ki mégis az evolúció során az istenképzet az emberben.

Az elmélet megfogalmazóival szemben újra megtehetjük azt az ellenvetést, amit Feuerbach irányában tettünk. Ha a vallás téves evolúciós melléktermék, akkor honnan tudhatjuk, hogy az ateizmus nem csupán téves evolúciós melléktermék-e? A történelem mostani szakaszában lehet, hogy evolúciósan ez előnyösebb az embernek. Vagyis az igazi kérdés itt is az igazság kérdése, és az, hogy mi módon tudható meg az igazság.

Az erkölcs lényege szerint nem a túlélést segítő szabályrendszer. Egy törzsnek valóban segít, ha a tagjai nem túlságosan erőszakosak egymással szemben. Azonban az erkölcs lényege szerint nem ebből áll, nem csak ezt jelenti. Az erkölcs feltétlen parancs az ellenség életének megkímélésére is, az ellenség megmentésére is. Az erkölcs nem csak a többség jogait ismeri, hanem a kisebbségét is. Nem egyszerűen törzsi túlélést segítő melléktermék.³⁹

³⁹ Az erkölcsnek ezt a tisztá, radikális követelményét Krisztus és a kereszténység fogalmazta meg és képviseli, de csírájában ott van minden ember lelkiismeretében.

5. Végtelen tapasztalatok

Főntebb kissé elméleti, filozófiai módon fogalmaztam meg a Teljesség emberi megtapasztalását, megsejtését. Szeretném most ugyanezt hétköznapibb, érthetőbb nyelven megtenni.

Az ember életében vannak olyan pillanatok, amikor élményszerűen is megtapasztalja a Teljesség, a Végtelenség létét, közelségét. Az ilyen élményeket a filozófia határlélményeknek nevezi. Ilyenkor az ember eljut a létének, lehetőségeinek határáig, de közben átéli, hogy ezeken a határokon túl is van még Valami.

Ilyen élmény az, amikor gyermek születik, amikor az ember élményszerűen megtapasztalja az élet csodáját. A két szülő, de különösen is az édesanya azt éli át ilyenkor, hogy ezt a kicsi, új embert nem én alkottam. Már azt sem tudtuk megtervezni, hogy milyen lesz a szeme és a haja, még kevésbé azt, hogy mit fog gondolni, mit fog érezni. Egy soha eddig nem létezett ember született a világra, aki elindul majd a maga útján. A szülő ilyenkor azt érzi, hogy ami itt történt, az csodálatos, az én erőmet messze felülmúlja. Nyilván az ember közreműködik, továbbadja az életet. Ám az életnek nem vagyunk urai, nem vagyunk alkotói. Az ember csak szolgája az életnek. Ami akkor történik, amikor egy új ember a világra születik, az a mi erőnket messze felülmúlja.

Ilyen élmény az is, amikor az ember nagyon szeret. Minden házasságnak, szerelemnek vannak gyönyörű pillanatai, amikor két ember azt éli át, hogy nem csak annyira szerettek, amennyire megéri, amennyi a viszonzás, hanem boldogan mindenemet odaadnám. Ahol a szeretetet méricskélteni kezdik, ott nagyon hamar elfogy. Az igazi szerelem mindig pazarol. Ilyen pillanatokban a szerelmes azt érzi, hogy mintha ez nem is én lennék. Mintha valami nálamnál nagyobb jószág lenne bennem. A Biblia meg is fogalmazza ezt: „Isten szeretet. Aki szeretetben él, Istenben él.” (1Jn 4,7) Isten szeretetéből lett ez a világ. Az Ő

szépsége ragyog a Napban, a felhőkön, a virágokon, a nevető gyerekarcon. Az én életem is ebből a szeretetből sarjadt. Akkor leszek boldog, ha engedem, hogy rajtam is átáradjon ez a jószág.

Ilyen élmény, ha valami nagyon szépet látunk vagy hallunk. Hirtelen elfelejtjük, hogy ki vagyok, hol vagyok. A végtelenbe tágul ki a lelkünk.

Eddig pozitív határelményeket említettem, amikor az ember eljut a legszebb lehetőségeinek határáig: életet ad tovább, szeret, átéli a szépséget. Eközben pedig átéli azt is, hogy őrajta túl még van valami. Azonban a negatív határelmények, a betegség, az öregedés és a halál is ugyanezt a tapasztalást rejtik magukban.

Nem csak a halál pillanatában éli át az ember ezt a negatív korlátot, hanem sokkal előbb. Ahogyan Gyökössy Endre fogalmazta: darabokban halunk meg. Darabokban veszíti el az ember a lehetőségeit, az egészségét, egymás után engedi el a szeretteit a sírba. Azt éli át ilyenkor valaki, hogy fogy az élete. Már csak egy betegágy, egy néhány ember, akinek még fontos vagyok. Ugyanakkor azt is átéli ilyenkor az ember – ha van benne érzékenység – hogy valami meghal bennem, de valami más pedig születőben van bennem. Kezdek átlépni egy másik dimenzióba. Sok haldokló beszél arról, hogy látja a szerettei arcát, hallja a hangjukat. Nagyon sok haldokló van, aki a halál közvetlen közelében egyáltalán nem fél. Fiatal papként hívtak egy alkalommal haldoklóhoz a Péterffy kórházba. A kórteremben sok beteg feküdt. Az asszony, aki papot kért, már nagyon nehezen vette a levegőt. Amikor meglátott, megörült, és ezek a szavak szakadtak ki belőle: „Atya, de örülök, hogy ideért. Tudom, hogy nemsokára meghalok. Régóta vártam ezt a pillanatot. Tudom, hogy hazamegyek.” A kórteremben nagy csönd lett. Én azt

éreztem, hogy ez az asszony egyáltalán nem fél. Mintha az egyik lába már odaát lett volna. Mintha már látta volna azt a fényességet, amely őt várta.⁴⁰

Amikor hiszünk, akkor ilyen tapasztalatoknak hiszünk.⁴¹ Olyan pillanatoknak, amikor megnyílt fölöttünk az ég, amikor megsejtettük a létezésünk igazi mélységét. Aki nem hisz, mintha félig vak volna. Mintha csak a felszínt látná, mintha nem tudna belátni a dolgok fátyola mögé. A hit hatodik érzékszerv, amellyel a létünk igazi mélységeit érzékeljük.

⁴⁰ MOODY, R., *Life after Life* (New York 1977). Moody 100 esettanulmányának eredményeit azóta több kutatás megerősítette. Vö. van LOMMEL, P., *Consciousness Beyond Life* (New York 2010). A klinikai halál állapotából visszatértek jelentős része átéli a következőket: tudja, hogy meghalt, testen kívüli állapot átélése, alagút, jó érzések, fényesség, az életének lepörgése előtte stb. A halálközeli élmények pusztán fiziológiai magyarázatait hatékonyan cáfolta többek között: BEAUREGARD, M. *Brain Wars: The Scientific Battle Over the Existence of the Mind and the Proof that Will Change the Way We Live* (New York 2012).

⁴¹ Illetve: ilyen tapasztalatok segítenek abban, hogy meglássuk a hit értelmességét.

6. Az erkölcsi parancs

Tulajdonképpen az erkölcsi jó megtapasztalása is a végtelen tapasztalatok közé tartozik, a fontossága miatt mégis külön szeretnék erről szólni.

Sokan azt gondolják manapság, hogy örök és mindenkire nézve kötelező erkölcsi normák nincsenek. Az erkölcs az emberi kultúra terméke: az egyik társadalomban elfogadott a kannibalizmus, a másikban a többnejűség. Az erkölcs szubjektív dolog, attól függ, hogy egy egyén, vagy egy társadalom mit érez helyesnek, hasznosnak, követendőnek.

Érdekes módon azonban, ha a lehető legliberálisabb, az objektív erkölcsi normák létét teljesen elutasító embernek azt mondanám, hogy a Földön valahol él egy törzs, ahol a kisgyermekesek közül némelyiket megkínózzák és megölik, akkor ez a liberális ember azt mondaná, hogy ezt azonnal abba kell hagyniuk, ezt azonnal meg kell tiltani és meg kell akadályozni. Függetlenül a kultúrájuktól, függetlenül az egyéni érzéseiktől, ennek soha, semmilyen körülmények között nem szabad megtörténnie.

Vagyis érdekes módon minden ember a lelke mélyéig meg van arról győződve, hogy léteznek objektív, mindenkire nézve kötelező erkölcsi normák.

Honnan van bennünk ez a bizonyosság? Miért vagyunk erről meggyőződve? Ráadásul, ahogyan erről fentebb már volt szó, ezek az erkölcsi normák sok esetben nem jelentenek evolúciós előnyt, éppen ellenkezőleg.

Természetesen részleteiben az erkölcs eltérő formákat ölt kultúránként, és egyénenként is. Azonban az erkölcsi tudat, az erkölcsi kötelesség és parancs tudata minden emberben ott van. Mindenki tudja azt, hogy a jót kellene tennie, és hogy amit magának nem akarna, azt másnak se tegye.

Ha valami rosszat tettünk, akkor is ha senki sem látta, ha soha nem fog kiderülni, a lelkünk mélyén mégis megszólal egy hang, amely elítél, amely furdal. Ezt a hangot egészen elnémítani nem tudjuk. Tompítani lehet, de teljesen elnémítani nem. Miért nem? Mert ez a hang nem egészen a mi részünk. Nincs fölötte teljesen hatalmunk. Az ember a lelke mélyén érzi a Teremtő világosságát és jóságát, érzékeli a világ rendjét és harmóniáját, és ennek a ragyogó tükörnek a fényében látja a tetteit, és ezért szégyelli magát minden elrontott döntéséért.

Honnan származik a feltétlen erkölcsi parancs tudata az emberben? Csakis onnan, hogy a Jó létezik, és mi tudunk is erről.

7. Tagadhatatlan mondatok

Érdekes dolog, hogy vannak olyan mondatok, amelyeket emberi nyelven nem lehet értelmesen tagadni. Például ez a mondat: „Nem léteznek örök igazságok.” Vagy: „Az igazság nem ismerhető meg.” Ha ugyanis valaki ezt állítaná, akkor máris megcáfolta a saját mondatát, hiszen ha nincs igazság (vagy az számunkra nem ismerhető meg), akkor az általa kimondott mondat sem igaz.

Vagyis az ember meg van arról győződve, hogy igazság létezik, és az meg is ismerhető. Nem tud másképpen gondolkodni és beszélni. Amikor kimond egy mondatot, azért mondja ki, a szándékos hazugság és megtévesztés eseteit kivéve, mert úgy gondolja, hogy a mondat igaz.

Az ember meg van arról győződve, hogy a megismerése eljut a valóságig, a valósággal hozza őt kapcsolatba. Képes az általa megismert igazságokat pontosítani, mert össze tudja őket hasonlítani a valósággal.⁴²

8. Kant és a felvilágosodás gondolkodóinak zsákutcája

Az ókori ember talán kissé naiv bizalommal azt gondolta, hogy az ismeretei objektívek, tárgyszerűek. Olyannak látja a világot, amilyen az valójában. A megismerést úgy képzelték el, hogy az érzékszervek kapuin át a tárgyból az alanyba érzetek érkeznek, és ezek által a tárgy az emberi értelemben egy érthető képet, lenyomatot hagy. A megismerést két tárgy találkozásához hasonlították. A tárgy lenyomatot hagy az értelemben, mint pecsétnyomó a viaszban.

Kant és a felvilágosodás gondolkodói arra ébredtek rá,⁴³ hogy az alany a megismerés folyamán aktív. Nem pusztán az történik a megismerésben, hogy érzetek érkeznek a tárgytól az alanyhoz, hanem az alany is hozzátesz valamit a megismerés folyamatához. Kant szavaival élve rávetíti a tárgyra a priori kategóriákat. Amire Kant rájött, az egy zseniális igazság. Az alany valóban aktív a megismerés során, valóban hozzátesz valamit a megismeréshez. Jól láttuk ezt már a színek példáján is. Az emberi és állati szemtől függetlenül nincsenek színek a világban. Az emberi és állati érzékelés alakítja át a fénysugarak közt levő mennyiségi különbséget minőségi különbséggé. Amit Kant megfogalmaz, az egy nagyszerű, korszakalkotó meglátás.

⁴² WEISSMAHR Béla, *A szellem valósága* (Budapest 2009) 135. 257.

⁴³ Megelőzte őket ebben már Aquinói Szent Tamás is az *intellectus agens* valóságának felismerésével.

Ám Kant (és az ő nyomában sokan) ezt a meglátást abszolutizálták, ezt tették minden gondolkodás alfájává és ómegájává, és így egy torz filozófiai rendszert és világmépet alkottak meg. Kant azt mondja, hogy mivel az alany aktív a megismerésben, ezért minden ismeretünkben jelen van. Minden ismeretünk szubjektív (alany szerű), és relatív (függ az alanytól, aki megismer). Ebből pedig Kant számára az következik, hogy nincsenek objektív ismeretek. A dolog maga (Ding an Sich) nem ismerhető meg. Az ember csak azt ismerheti meg, amilyenek a dolog az ő számára tűnik, a jelenséget. Hogy mi az objektív igazság, senki sem tudhatja.

Kant és a felvilágosodás gondolkodóinak állításaiból kiindulva, azokat a végsőkig radikalizálva és torzítva mára a közgondolkodás alapdogmájává vált, hogy igazság nincs, csak vélemények vannak. Ki így látja, ki úgy. Minden véleményt tolerálni kell, a másságot tisztelni kell. Minden vélemény egyenlő súlyú, és éppen ezért súlytalan. XVI. Benedek pápa a tolerancia diktatúrájának, a relativizmus diktatúrájának nevezte ezt a tömegekre erőltetett világnézetet. Ez a mai toleráns világ ugyanis mindent tolerál, csak egyvalamit nem: azt, ha valaki még ki meri azt mondani, hogy létezik igazság és az meg is ismerhető, léteznek erkölcsi törvények, a jó nem pontosan azonos a rosszal. Az ilyen embert lesöprik a színről, az mondják rá, hogy intoleráns, fanatikus, konzervatív, ostoba, fundamentalista.

2005-ben a spanyol parlament megszavazta az azonosneműek 'házasság'-hoz való jogát, beleértve a gyermek örökbefogadás jogát is. A szavazás végén a képviselők felálltak, és percekig át tapsoltak. Mintha a civilizáció valamilyen nagy vívmányát érték volna el. Mintha már az sem lenne világos a mai ember előtt, hogy ha egy férfi és egy nő szereti egymást, az természetes, abból élet fakad. Ha azonosneműek próbálják ugyanezt tenni, abból nem fakad élet, ott valami megsérült. Mintha a legalapvetőbb objektív tényeket sem látnánk világosan. Nem sokkal később az olasz kormány azt a Rocco Buttiglione-t jelölte az Európai Unió bel- és igazságügyi biztosának, aki korábban nagyon intelligens módon, senkit sem sértve, de határozottan

bírálta a Spanyolországban megszavazott törvényt. Az Európai Parlament polgárjogi bizottsága elutasította az ő jelölését. Buttiglione nem kívánatos személy lett az Unióban. A tolerancia diktatúrája.⁴⁴

A véleménydiktátorok azóta az emberi nyelvet és fogalmakat is próbálják átírni. Kiiktatják a politikailag korrekt nyelvből az apa és az anya szavakat (sok más szóval együtt), beszélnek nem kívánt terhességről (mintha a gyermeket minden esetben kifejezetten akarnia kellene a szülőnek, és ha esetleg ez nem így van, akkor a gyermek halállal sújtható), biztonságos abortuszról (ez a fogalom végképp émelyítő – milyenfajta biztonságot nyújt a gyermeknek az abortusz?) stb.⁴⁵

A filozófia azóta túljutott azon a zsákutcán, amibe a felvilágosodás gondolkodói kerültek. Martin Heidegger például rámutatott arra, hogy mennyire helytelen az alany és a tárgy merev szétválasztása. Az alany nem különleges zárvány a világban, hanem része az objektív valóságnak. A megismerés lényege nem annyira az alany és a tárgy megegyezése. Az igazság sokkal inkább esemény, feltárulkozás.⁴⁶ Az igazság a valóság feltárulása. Az a hely pedig, ahol a valóság leginkább feltárulhat, maga az ember. Heidegger ezért az embert *Da Sein*-nek, itt-létnek nevezi. Az ember az, akiben a Lét itt van, akiben a Lét megszólal,

⁴⁴ A kereszténység erkölcsi tanításairól, többek között a homoszexualitás, a házasság, a gazdasági erkölcs területét illető normákról majd később, a 10. fejezetben lesz szó részletesebben. Addig is hadd szögezzük le, hogy a kereszténység nem ítéli el a homoszexuális hajlamokkal bíró személyt, nem tartja helyesnek az ilyen személyek kirekesztését, megbélyegzését. Ugyanakkor nem tartja helyesnek, ha az azonosneműek együttélését házasságnak nevezik (úgy gondoljuk, hogy a kettő között lényeges különbség van) és főként nem tartjuk helyesnek, ha azonosnemű párok gyermekeket fogadnak örökbe.

⁴⁵ PEETERS, M., *Új globális etika* (Budapest 2006) 5. 19.

⁴⁶ A görög *alétheia* (= igazság) szó alapjelentése: el nem rejtett, feltárult. Vö. HEIDEGGER, M., *Lét és idő* (Budapest 2004) 50, 248-268.

feltárulkozik. Vagyis Heidegger arra mutat rá, hogy az a hely, ahol az objektív igazság (a valóság) a leginkább megjelenik, az az ember, a szubjektum. Ami a legszubsztívtebb, a leghitelesebben emberi, az egyben a legobjektívtebb is. Hogy mi ez a világ és mi az ember, arról a legtöbbet nem a tudósok kémcsövei árulnak el, hanem Mozart Requiem-je, vagy Michelangelo Pietá-ja. Az ember az, akiben a Lét beszél.

Természetesen nem minden emberben szólal meg hitelesen a valóság, csak azokban az embereken, akik hitelesen élnek. Nem azt teszik és azt mondják, amit általában tenni szokás,⁴⁷ hanem létük igazi lehetőségét, kihívását megélik. Ezért Heidegger szerint a filozófia legfőbb feladata nem más, mint keresni a múltban azokat az embereket, pillanatokat, jelenségeket, amelyek által a Lét megszólalt, feltárulkozott. Nagyon közel ér itt Heidegger ahhoz a felfogáshoz, amelyet a kereszténység vall,⁴⁸ miszerint Isten (az objektív Igazság és Valóság) a történelemben, embereken keresztül megnyilvánult, feltárta önmagát.

Vajon mennyi idő kell még az emberiségnek ahhoz, hogy ráébredjen a felvilágosodás zsákutcájának tarthatatlanságára, és lassan kikeveredjen belőle?

⁴⁷ Heidegger ezt a létmódot így nevezi meg: „Das Man” (= az ember általában); vö. HEIDEGGER, M., *Lét és idő* (Budapest 2004) 139-158.

⁴⁸ Bár maga Heidegger nem beszél Isten feltárulkozásáról, inkább Isten csendjéről.

9. Bizonyíték mindez?

Ennek a fejezetnek a végén hadd tegyem fel a kérdést: Bizonyíték mindez a Teremtő létezésére, az élet értelmességére?

Fontos itt végiggondolni azt, hogy mit tekintünk bizonyítéknak. A modern természettudomány a mérést és a kísérleti igazolhatóságot tette az egyetlen elfogadott, módszertanilag helyes bizonyítási úttá. A maga szaktudományos keretei között ez nem is baj.

Azonban ezzel a módszerrel csak a lét szempontjából lényegtelen dolgok ragadhatók meg.⁴⁹ A létnek sok rétege van. Az, hogy a Mozart Requiem szép, evidens, de nem bizonyítható szaktudományos módszerekkel. Ez a szépség mégis valóság, létezik. Az, hogy egy férj szereti a feleségét, nem mutatható ki a véréből, nem mérhető, mégis valóság. Olyan hatalmas valóság, amely mozgat emberi életeket, mozgatja a történelmünket. Nem csak az létezik, ami megszámolható és megfogható.

XVI. Benedek pápa az ész önkényes önkorlátozásának nevezte azt, amikor csak a természettudomány módszereivel mérhető dolgokat tartjuk relevánsnak. Mennyire szegényes emberi világ születik egy ilyesfajta valóságfogalomból!

Amikor egy személlyel állunk szemben, és döntenünk kell arról, hogy hiszünk-e neki, szeretjük-e őt, akkor nem állnak rendelkezésünkre minden kétséget kizáró tudományos mérések. Isten olyan Valóság, aki nem egy műszerekkel megmérhető dolog, nem a mi létszintünkön létezik, nem botlunk bele a látható-fogható világunkban, mint egy székbe. Személy (bár egészen

⁴⁹ NICHOLS, A., *La pensée de Benoit XVI* (Genève 2008) 363.

más értelemben, mint az ember), Titok, akit érzékelünk, akire sokféle módon rámutat a világ és az emberi szív. Kopogtat az ajtódon. A döntést, hogy ajtót nyit-e neki, nem spórolhatod meg.

Amerikában történt. Egy fiú nagyon szeretett baseballozni, de nem volt túlságosan ügyes, fontosabb meccsre soha nem állították be. Volt azonban valami különleges ebben a fiúban: rendkívül szerette az édesapját. Édesapja gyakran el is jött az edzések végére. Ilyenkor a fiú mindent otthagyt, rohant az édesapjához és átölelte. A pálya mellett volt egy park, gyakran az édesapa kezét fogva sétáltak ott. Lehetett látni, hogy egészen különleges kapcsolat van apa és fia között. Aztán a fiú édesapja meghalt. Az edző meg is ijedt: Hogy fog ez a gyerek tovább élni? A fiú sokáig nem jött edzésekre, de aztán az egyik nap mégis beállított. Edzés végén odament az edzőhöz, és azt mondta neki: 'Szombaton nagy meccsünk lesz. Állítson be engem a kezdő csapatba!' Az edző nem szívesen, mert a gyerek valóban nem játszott jól, de végülis az édesapa halálára való tekintettel rábólintott. Otthon utólag meg is bánta az engedékenységét. Szombaton a fiú valóban ott állt a kezdőcsapatban, és úgy játszott, mintha kicserélték volna. Minden ütése pontos volt, úgy futott, hogy senki a nyomába nem ért. Az edzőnek eszébe nem jutott volna lecserélni. A meccs végén odafutott hozzá, és megkérdezte: 'Mi történt veled? Soha életedben még így nem játszottál!' Mire a fiú ezt felelte: 'Tudja, az édesapám miatt történt. Nem tudom, észrevette-e: az édesapám teljesen vak volt. Ez volt az első meccsem, amit láthatott. Neki játszottam.'⁵⁰

Ha az ember tudja azt, hogy van Valaki, aki végtelen szeretettel néz minket, aki alkotott, akihez majd hazatérünk, akkor az életünk játékát szebben fogjuk játszani, felszabadultabban és nagylelkűbben.

⁵⁰ *Illustrations Unlimited* (ed. J. S. Hewett; Wheaton 1988) 171.

*** Moré Balázs: Egyre csendesebben**

Van egy másik világ, létezik,
a tenger alatt, a tenger fölött,
a zúgó hullámok mögött
egy másik világ rejtezik.

Aki ismeri, nem beszélhet róla,
mert ez a legnagyobb titok.
Takarjátok el arcotok,
ha mégis eljönne az óra...

Én láttam, és szemem elvakult
a nagy fénytől, amely ott ragyog!
Azóta néma és vak vagyok,
a kulcs a tengerbe hullt.

Ha tudnád, ha csak megsejtenéd,
hogyan a felszín alatt mi rejtezik!
Van egy másik világ, létezik –
és egyre csendesebben int feléd.

IV. Jó Isten – rossz világ?

„Ha mérlegre tudnám tenni bánatomat,
és minden bajomat megmérhetném,
tenger homokjánál nehezebbet nyomna.

Belém fúródtak a Mindenható nyilai,
lázt hozó mérgüket felitta a lelkem.

Rémségei ellenem csatasorba álltak.

Jó volna, ha Isten összezúzna,
fölemelné kezét, és megölné.

Nekem még akkor is vigaszomra volna...

(...)

Mindnyájan elbújnak a föld szegényei.

Mint a vadszamarak, mennek a pusztába

- gyermekük éhsége úzi őket oda -.

kiaszott pusztában élelmet keresnek.

Mezítelen járnak, szinte ruha nélkül,

és éhesek, mikor kéréket vonszolnak

(...)

A városból éjig hatol a félholtak szava,
és a meggyötörtek lelke fölkiált,
de az Isten néma marad panaszukra...
(Jób 6,2-10; 24,4-12)

„Ha körülnézek: gonoszság gonoszság hátán!
A gyötrelmem egyre nő, igazságot nem lelek.
Könyörögtem az istenséghez, de nem fordult felém,
Könyörögtem az istennőhöz, de nem emelte fel a fejét
(...)

Honnan jönnek a rossz dolgok mindenfelé?
Ha hátranézek: 'Üldöztetés és csapás!'"
(Hadd dicsérjem a bölcsesség urát)⁵¹

⁵¹ Akkád költemény. PRITCHARD, J. B., *Ancient Near Eastern Texts* (Princeton 1969), 434.

Elie Wiesel írja le, hogy Auschwitzban két férfit és egy fiatal fiút felakasztottak. Az egész barakknak végig kellett néznie az akasztást. A két férfi hamar meghalt, de a fiú halálküzdélme egy fél órán át tartott. Ahogyan látták a kis testet vonaglani a kötélén, a rettenetes csendben az egyik rab fölajdult: „Hol van az Isten?” Akkor ő egy hangot hallott a szívében, amely így válaszolt: „Hol van? Ott van... ott van a bitófán.”⁵²

A fejezet során sokmindent elővételezek, amiről majd később lesz szó (Jézus személye, istensége, az örök életbe vetett hit stb.), a későbbi fejezetekben nyer majd mindez megalapozást.

Az itt adott válaszok tapogatózó, nem teljes válaszok a szenvedés kérdésére. A szenvedés titka előtt mindenekeelőtt hallgatnunk kell. Együttéreznünk, segítő kezet nyújtanunk. A szenvedés kérdésére Isten válasza nem elméleti. Isten válasza mindenekeelőtt Jézus keresztje és feltámadása.

⁵² HOFFSÜMMER, W., *Kurzgeschichten 1* (Mainz 1995), 41.

1. Miért kérdés?

Először is fontos azt világosan látni, hogy a világban levő rossz és szenvedés csak akkor kérdés, ha feltételezzük Isten létét, ha feltételezünk egy jó és igazságos Teremtőt. Ha a világ a vak véletlenek játéktere, akkor miért várnánk, hogy kegyes legyen hozzánk? Akkor az a természetes, hogy vak és kegyetlen. A szenvedés problémája csak akkor merül fel, ha az ember feltételezi, hogy a világ mögött egy jó és igaz Erő létezik, és ezért jobb világot és jobb személyes sorsot várna tőle, mint amit tapasztal.

Így áttételes módon a rosszra való rákérdezésünk is azt jelzi, hogy tudunk a Teremtőről, és egy jobb világot várnánk el Tőle.⁵³

2. Az erkölcsi rossz

A világban levő rosszat két alaptípusra oszthatjuk: a fizikai és az erkölcsi rosszra. A fizikai rossz a betegségek, a természeti katasztrófák és a halál. Az erkölcsi rossz mindaz, ami az ember rossz tetteiből fakad: gyűlölet, családok szétesése, háborúk, a szegények nyomora stb. Az erkölcsi rossz területe sokkal tágabb, mint azt elsőre gondolnánk. Afrika nyomora például nem valamilyen természeti csapás következménye. Afrikát a fehér ember milliószor kifosztotta, amikor rabszolgák millióit hurcolta el innen, amikor gyarmatosította, az országok határait teljesen önkényesen húzta meg az etnikai és történelmi realitással mit sem törődve, amikor mind a mai napig az ásványkincseinek, természeti kincseinek nagy részét kézben tartja. Természetesen benne van Afrika szenvedésében a számtalan korrupt és kegyetlen diktátor és vezető is, akiket igen sokszor

⁵³ Vö. LEWIS, C. S., *Mere Christianity* (New York 1960) 31; PLANTINGA, A., „A Christian Life Partly Lived”, *Philosophers, Who Believe* (ed. K. J. Clark; 1993) 73; KELLER, T., *The Reason for God* (London 2009) 25-27.

nyugati érdekcsoportok látnak el fegyverrel és tartanak hatalmon. Nem valamilyen véletlen természeti sorscsapás következménye Afrika szegénysége, hanem mindenképp emberi bűnök sokasága okozta ezt a nyomort. Ugyanígy a betegségek egy jó része is emberi bűnök, és a belőle fakadó diszharmónia eredménye. Az orvostudomány egyre világosabban látja, hogy milyen sok betegségnek van lelki oka. Kezdvé a magas vérnyomástól, cukorbetegségtől, gyomor- és szívbetegségektől egészen akár a rák bizonyos fajtáiig úgy látszik, hogy sok megbetegedést lelki diszharmónia okoz. Ezeket a betegségeket és betegségre való hajlamokat aztán sok esetben át is örökíti az ember a következő nemzedékekre.

Az erkölcsi rossz tehát a rossznak egy nagyon nagy szeletét foglalja magába. Igazából leginkább ezek a dolgok azok, amik megkeserítik, boldogtalanná teszik az ember életét. Mások rosszindulata, a szeretet hiánya a családban, az emberi kegyetlenség és igazságtalanság megtapasztalása. Ezeknek az oka nem az Isten, nem a Teremtő, hanem az ember. Nem Istent kellene ezekért hibáztatni, vagy vádolni.

Persze felmerülhet a kérdés, hogy Isten nem alkothatott volna olyan világot, amelyben az ember nem tud gonoszságokat elkövetni? Elméletileg feltételezhetnénk egy olyan világot, ahol semmilyen rossz cselekedet nem lehetséges. Minden és mindenki tökéletesen, olajozott gépek módjára működik. Egy ilyen világban nem lenne semmi rossz, de nem lenne benne semmi igazán jó sem. Nem lenne benne egy szikrányi öröm, egy szikrányi szeretet, művészet, boldogság sem. Az ember ugyanis pontosan attól tud boldog lenni, hogy átéli, hogy valaki szereti (illetve ő szeret valakit) nem azért mert nem tehet másképpen, mert így van beprogramozva, hanem önként, szabad elhatározásából, még akkor is, ha ennek a szeretetnek időnként ára van. Isten szeretet, és egy olyan világot alkotott, amelyben az ember képes szeretni. Ebben a világban pedig ott van a szabadság, és a szabadsággal való visszaélés lehetősége is.

3. A fizikai rossz

A nagyobb problémát az Istenbe vetett hit számára talán a fizikai rossz léte okozza. A fizikai rossz oka egyszerűen az anyagvilág végessége, romlandósága, az élő szervezetek esendősége. Nem az emberi bűnből származik mindez, hiszen már az ember megjelenése előtt is kitörték a vulkánok, becsapódtak a meteorok, és egy-egy ilyen katasztrófa folyamán válogatás nélkül estek áldozatul az élőlények. Már az ember megjelenése előtt voltak betegségek (találtak például elrákosodott dinoszaurusz csontokat), és az ember megjelenése előtt is volt halál (az élőlények halála nélkül maga az evolúció sem volna lehetséges).

Ezeknek a negatívumoknak az oka egyszerűen az anyag végessége, esetlegessége, romlandósága. A Teremtő nem irányítja láthatatlan damilszálakon keresztül a protonokat és az elektronokat. Az anyagvilágnak is adott egy bizonyos 'szabadságot'.⁵⁴ A fizikusok megegyeznek abban, hogy ha az anyagvilágról mindent tudnánk a mostani pillanatban, a következő pillanatban lejátszódó folyamatokat akkor sem lehetne előre teljes pontossággal megmondani.⁵⁵ Az emberi szabadság egy kicsi csírája már ott van az anyagban.

⁵⁴ A rabbik megfogalmazása szerint Isten a teremtéskor „visszahúzódik”, hogy teret adjon a világnak, teret adjon valaminek, ami nem Ő. Isten akarja a világ relatív önállóságát, autonómiáját, szabadságát. Vö. JONAS, H., *Il concetto di Dio dopo Auschwitz* (Genova 1989). Nevezhetjük az anyagnak ezt a 'szabadságát' öndeterminációs potenciálnak is.

⁵⁵ Erre utal a Heisenberg féle határozatlansági reláció, és ezt jelzi több kísérlet is. A kísérletek során sugárzást bocsátottak be egy ködkamrába két résen át. A kísérletek azt mutatták, hogy sugárnak mintha szabadsága lenne arra, hogy hogyan viselkedjék. Csak statisztikailag volt megmondható a sugár viselkedése. Ilyen és más hasonló megfigyelések miatt hagyott fel e modern fizika a determinisztikus anyagfelfogással. Az anyag nem beprogramozott óraműként működik. Vö. HEISENBERG, W., *Válogatott tanulmányok* (Budapest 1967) 45-54. 95-96.

Isten nem késznek alkotta meg a világ dolgait. Megalkotta, előhívta az életet, és aztán engedte, hogy hosszú és sok zsákutcával, szenvedéssel teli úton az élet a maga nemesebb formáit megtalálja. Az embert se késznek alkotja. Engedi, hogy a döntéseinkkel magunk is közreműködjünk az életutunk megírásában, önmagunk megalkotásában. Igazi társának akarta az embert. Az anyagvilágban levő bizonyos mértékű 'szabadság' előfeltétele az emberi világban megjelenő szabadságnak.⁵⁶

A fizikai rossz megtapasztalása nem önmagában rossz. A fizikai rossz (betegség katasztrófák, halál) szembesíti az embert azzal, hogy véges, hogy csak teremtmény. Szembesítenek a létünk határaival, a létünk igazságával.

A fájdalom egy fontos jelzés az élőlények számára, amely a betegséget, a megsebesülést jelzi. A nehézségek és szenvedések az élővilág és az ember fejlődésének nagyon fontos motorjai voltak.⁵⁷

A fizikai rossz azért olyan fájdalmas az embernek, mert az embert megsebezte a bűn. A bűnös ember pedig már nem bízik teljes szívvel a Teremtőjében, nem bízik teljes szívvel az örök élet valóságában, ezért görcsösen ragaszkodik a földi véges életéhez, egészségéhez, és így a betegség és a halál számára egy keserves kínlódássá, haláltusává lesz. A bűntelen ember számára a betegség és a halál fájdalmas, de mégis természetes és reményteli átmenet lett volna Isten öröklétébe.

⁵⁶ „Az igazi véletlen a valódi emberi szabadság föltétele. Aki szenved, azt nem vigasztalja az a tudás, hogy bizonyos statisztikai törvény megköveteli, hogy valaki szenvedjen. Ám a szenvedést csak súlyosbítaná az a meggyőződés, hogy szándékosan mérték rájuk.” BARTHOLOMEW, D. J., *Dio e il caso* (Torino 1987) 287. Jézus határozottan elutasítja, hogy egyes konkrét szenvedések egyes konkrét bűnök Isten általi büntetései lennének (vö. Lk 13,1-5; Jn 9,3).

⁵⁷ Vö. MARTINETTI, G., *A mai hit észérvei* (Budapest 2001) 132.

Egyszerre volt megrendítő és gyönyörű átélni azt, amikor a betlehemi kolostorban egy öreg szalézi testvér meghalt. Mindenki odaléphetett a betegágyához, mindenkire rámosolygott, itt-ott egy szót is mondott. Mosolyogva, békésen halt meg. Amikor meghalt, azt éreztem, hogy hazaért. A kolostort egy titokzatos mennyei béke töltötte el.

4. Mohamed válasza a szenvedés kérdésére

Vizsgáljuk meg röviden, mit mond két nagy világvallás, az iszlám és a buddhizmus a szenvedés értelméről. Mohamed nem fűz különleges magyarázatot a szenvedéshez. Azt tanítja, hogy egyszerűen el kell fogadni Allah akaratát.⁵⁸

Nemritkán megtörténik, hogy például egy fiatal asszony ott van a férje betegágyánál a kórházban, és amikor a férje meghal, akkor minden panaszszó és jajveszékelés nélkül felkel, azt mondja, hogy Allah így akarta, és hatalmas hittel elfogadja ezt a fájdalmat.

Van ebben valami gyönyörű szép és erőteljes: kérdés és panasz nélküli erős hit. Ugyanakkor van benne valami félelmetes is. Mintha eltűnne az emberi kérdés, gondolkodás lehetősége, mintha csak a vak engedelmesség volna az ember feladata.

⁵⁸ Vö. Korán 2,154-156; 21,23.

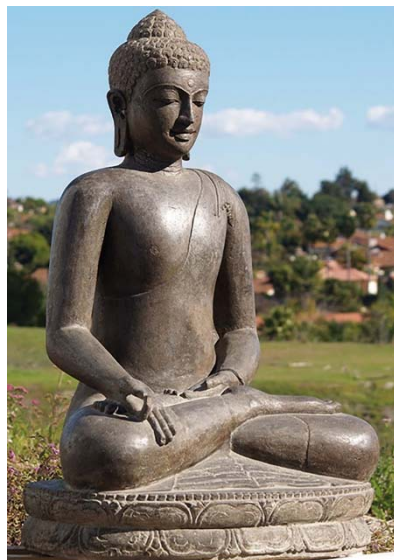
5. Buddha válasza a szenvedés kérdésére

Gautama Sziddarta a ránk maradt életrajzi adatok szerint⁵⁹ a szákják törzséhez tartozó előkelő családban született Kr. e. 558 körül. Gazdagon és gondok nélkül élt egy szép, falakkal körülvett palotában. Felesége és gyermeke is volt már, amikor egyszer kiment a palota díszkertjéből, és szembesült az öregséggel, a betegséggel és a halállal. Elhagyta a palotát, kiment az erdőbe, és remeteként élve kereste a választ a szenvedés kérdésére. Hét év múlva egy fa alatt ülve érte az a nagy megvilágosodás, ami miatt később Buddhának, azaz megvilágosodottnak nevezték.

Mire ébredt rá Buddha? A négy nemes igazságban foglalta össze a megvilágosodásának üzenetét. Buddha azt állítja, hogy az emberi életben minden szenvedés (dukkha). A szenvedés oka pedig a vágy, az életszomj (tanhá). Az ember túlságosan vágyik arra, hogy gazdag legyen, egészséges legyen, szép legyen, hogy szeressék. Nem egészen történik ez meg – ettől szenved az ember. Buddha azt mondja, hogy a megoldás az életszomj kioltása (tanhák-khaja), a vágyak kiirtása. Nem szabad túlságosan semmire sem vágyani, és akkor semmit sem vehetnek el tőlünk.⁶⁰

⁵⁹ Buddha élete körül sok a bizonytalanság, mert a legrégebbi ránk maradt vele kapcsolatos írásos források a halála után kb. 400 évvel íródtak. Vö. ELIADE, M., *Vallási hiedelmek és eszmék története II* (Budapest 1997) 76-88; DE ROSA, G., *Vallások, szekták és a kereszténység* (Budapest 1991) 128-150.

⁶⁰ Vö. *Buddhismo* (ed. C. Ghislandi; Bologna 1975) 19.

Van ebben valami igazság. Talán különösen nekünk, nyugati embereknek kellene megfontolnunk Buddha szavait. A nyugati ember igen sokszor képtelen elfogadni a világot és önmagát olyannak, amilyen. Szinte beleszakad az erőfeszítésbe, hogy átalakítson mindent a maga elképzelése, vágyai szerint. Autópályákkal szeli keresztül a világot, átalakítja a saját testét is. Buddha ezzel szemben azt mondja, hogy nyugodj meg: jó a világ olyannak, amilyen, és te is jó vagy olyannak amilyen vagy. Ül le a fa alá, simulj bele az ősi harmóniába: ez a boldogság.

Van azonban valami alapvető tévedés is Buddha javaslatában. Az ő alapkérdése az: mit kell tennem, hogy én ne szenvedjek. Hogy ezt az állapotot elérjük, azt mondja, hogy irtsuk ki a vágyainkat. Ne számítson, hogy körülöttünk mi történik, hogy szeretnek, vagy nem szeretnek. Ezzel tulajdonképpen a világhoz fűződő szálait vágja el az ember. A szeretetre való képességét áldozza fel.

Boldog Kalkuttai Teréz anyát, amikor 1948-ban kiment Kalkutta utcáira, az a rettenetes látvány fogadta, hogy sokféle betegek és haldoklók fekszenek teljesen magukra hagyva az utcán. Az emberek átléptek fölöttük. Benne volt ebben a tehetetlenség, de benne volt az a meggyőződés is, hogy ez az ő sorsuk, fogadják el, nekem is megvan a magamé, nincs közünk

egymáshoz. Valóban elvágták a szálakat, amelyek a külvilághoz kapcsolták volna őket.⁶¹ Teréz anya képtelen volt tovább menni a haldoklók mellett. Az első, akit felvett, egy negyven év körüli asszony volt, akinek a lábát már elkezdték enni a patkányok, bár az asszony még élt, csak nem tudott védekezni. Teréz anya felvette, és bevitte több kórházba, de mindenhol elküldték, mondván hogy halottakat nem vesznek föl. Pedig az asszony még élt. Ott halt meg aztán Teréz anya kezei között az utcán. Ekkor döntötte el, hogy a haldoklók házáat fogja létrehozni Kalkuttában.

Buddha tanítása mögött ott rejtőzik egy világkép is. A távol keleti gondolkodók jó részével együtt Buddha is a lélekvándorlás híve. Mit is jelent a lélekvándorlás tana? Azt, hogy az emberi személy végső soron lényegtelen. Csak egy apró fogaskerék egy lélek történetében: nemrég Kiss Péterné volt, hamarosan Szabó Imre lesz. Az ami az emberben személyes, az emlékei, a szeretetkapcsolatai, amelyek a szüleihez, családjához fűzik, ezek mind elmúlnak, lényegtelenek. Senkit sem érdekelnek, legkevésbé az istenséget. Buddha soha nem mondja azt, hogy Isten szeret engem. Ezt egy teljesen abszurd állításnak tartja. Nincs olyan szál, amely az istenséget az egyes emberhez kötné. A végén aztán maga ez a lélek-patak is megszűnik, belesemmisül az istenség örök óceánjába, a vágyak és az öntudat kioltódnak a nirvánában. A végállapot a megsemmisülés. Erről a végső állapotról, tulajdonképpen az Abszolútumról a buddhizmus alázattal hallgat, hiszen ez egy olyan létmód, amely meghaladja az ember földi, véges világát. Nem írja le pozitívan ennek az állapotnak a tartalmát, de olykor boldogságnak is nevezi.

⁶¹ Természetesen itt túlnyomórészt hindukról van szó, nem buddhistákról. A buddhizmusban nagyon fontos tanítás az együttérzés. Az alaphiedelmekben azonban mégis mutat hasonlóságot a két vallás, így pl. a lélekvándorlás tanában.

A buddhizmus egyik legalapvetőbb tézise az én tagadása (anatta). A létszomj az énből fakad. A buddhizmus a véges földi világot negatívnak látja, attól szabadulni akar. A személy irrealitásának állításával az önzést akarja radikálisan megszüntetni.⁶² Ezzel szemben a kereszténység a véges földi életet is Isten ajándékának, remekművének tartja, amelyben Ő jelen van, amelyet ápolnia és szépítenie kell az embernek. A cél nem az én lerombolása, hanem az énnel való szeretetben való kiteljesítése.

A buddhizmus világgépe egy pesszimista világgép.⁶³ Ezért vallja azt Buddha, hogy el kell vágnunk a szálakat, amik a külvilághoz kötnek. Mintha azt mondaná: úgyis minden elmúlik, úgyis mindent elveszítesz. Kíméld meg magad előre az elszakadás fájdalomától. Nyugalom ez, de a halál nyugalma: egy előre végrehajtott halál.⁶⁴

⁶² ELIADE, M., *Vallási hiedelmek és eszmék története II* (Budapest 1997) 80.

⁶³ VÖ. DE ROSA, G., *Vallások, szekták és a kereszténység* (Budapest 1991) 139-140. Természetesen ez nem zárja ki a buddhizmus életörömét, életigenlését.

⁶⁴ Amikor ezeket a kritikus mondatokat leírom, soha nem a buddhizmus (vagy a hinduizmus, a tao stb.) követőiről, sőt még nem is Buddháról magáról alkotok véleményt. A buddhizmus és más távol keleti vallások hívei sokszor sokkal emberségesebbek, szeretettel telibbek, mint sok keresztény. Az emberi szívbe bele van írva Isten igazi képe és törvénye, és ezért a más vallások hívei sokszor a saját vallási tanaik ellenében is tiszta istenképpel rendelkeznek, és annak megfelelő szép életet élnek. A megjegyzéseim csakis az elvont tanra vonatkoznak.

6. Buddha erkölcsi tanítása

Buddha ugyanakkor nagyon nemes és eszményi erkölcsi útmutatásokat adott követőinek. A tíz helyénvaló cselekedet útja a következőket tartalmazza: tartózkodni mindenfajta élet kioltásától, és szerető jósággal viseltetni mások iránt; nem elvenni azt, amit nem adtak nekünk, és nagylelkűnek lenni másokhoz; tartózkodni mindenfajta nemi kicsapongástól, és gyakorolni az önmegtartóztatást; tartózkodni a hazugságtól, a közönséges és gonosz beszédtől, az aljas rágalmazástól, valamint a könnyelmű és ostoba fecsegéstől, ezzel szemben mindig igazat szólni, nyájasan és előzékenyen, egyetértően és segítőkészen; kerülni a mohóságot és ügyelni lelki nyugalmunkra; felhagyni a rosszindulattal és együtt érezni másokkal; és végül felhagyni a hibás nézetekkel és előrehaladni a bölcsesség művelésében.⁶⁵ A későbbi buddhista tanítók pedig így tanítottak: „A békés türelem az askézis legmagasabb formája... Nem igazi törekvő az, aki másokat megsért. Nem szamana az, aki másoknak árt. Semmi rosszat nem tenni, csak jót cselekedni, megtisztítani a tudatot: ez a buddhák tanítása.”⁶⁶

A buddhizmus tele van az emberség, a szelídség, a meditáció nagyszerű tanításaival és szentéletű példaképeivel. Az előző kritikus mondatokat szerettem volna ezzel a nagyon fontos megjegyzéssel kiegészíteni, ugyanakkor hívni Buddha tanításainak követőit arra, hogy tanuljanak Krisztustól, a Fájdalmak Férfijától, tanulják tőle a szenvedésre adott valóban isteni mélységű választ.

⁶⁵ SKILTON, A., *A buddhizmus rövid története* (Gyula 1997) 30-31.

⁶⁶ Uo. 35.

7. Jézus és a szenvedés

Jézus másként fogja fel az élet lényegét, mint Buddha. Az ő legalapvetőbb kérdése nem az, hogy mit kell tennem, hogy én ne szenvedjek. Jézus alapkérdése ez: Mit kell tennem, hogy szeressek? A világ szeretetből lett, és az ember akkor teljesebb, ha szeret, ha odaadja az életét. Jézus azt mondja, hogy nem kell félni, ha ennek a szeretetnek ára van, ha néha darabokat kell odaadnom önmagamból. Szeretni ugyanis ezt is jelenti: egyé válni a másikkal, hordozni az ő terheit. Nem véletlen, hogy a kereszténység alapszimbóluma nem a világ töméntelen szenvedését egykedvűen néző mosolygó buddhaarc, hanem a kereszt, a vérrel és könnyekkel teli istenarc, a minket szenvedélyesen szerető Isten arca.

Jézus nem arra tanít, hogy irtsuk ki a vágyainkat, vágjuk el a szálakat, amelyek a világhoz kötnek. Ő arra tanít, hogy bátran kötődjünk és szeressünk (felmagasztalja és isteninek mondja például a házassági köteléket), mert semmi sem múlik el, mindennek lesz beteljesedése. Egy gyökeresen optimista világkép.

Jézus arra tanít, hogy Isten számára minden egyes ember végtelenül fontos. A szeretet köteléke elszakíthatatlanul hozzánk köti az Istent. Az emberek nevei bele vannak írva Isten nevébe (vö. Lk 20,37-38).

8. Isten szenvedett, egy velünk a szenvedésben

A kereszténység kimondja ezeket a botrányos állításokat, hogy Isten – halandó természetünket felvéve – szenvedett, Isten meghalt értünk. Jézus keresztjében Isten legbensőbb titka, a Teremtő szíve tárult fel nekünk, nyilvánult ki a történelemben.

Isten minden tette örök. Jézus keresztjében az válik nyilvánvalóvá, hogy Isten nem valahol távol a mennyei palotában ülve nézi az ember töméntelen szenvedését. Isten a történelem végtelen keresztútján magára vette terheinket, hordozza a fájdalmunkat. Feltámadásával pedig legyőzte a szenvedést és a halált.

Amikor valaki szenved, Isten ott van vele, egy vele. A Nagypéntek és a Húsvét titkát éli át.

9. Azért élünk, hogy megtanuljunk szeretni

A világ a Teremtő szeretetéből lett. A Nap ragyogása, a madarak éneke, a patakok és felhők mögött a Teremtő jósága, szépsége rejtőzik. Az ember léte is ebből a szeretetből sarjadt ki. A Teremtő azt akarja, hogy az Ő örök szeretetébe juthassunk el, Őbenne, a vele való egyesülésben teljesedjen be az életünk.

Ez a földi élet átmeneti. Arra szolgál, hogy lassan megtanuljuk önmagunkat a kezünkbe venni, személyként dönteni és cselekedni, és aztán megtanuljunk szeretni, megtanuljuk odaadni az életünket. Eleinte darabokban, a munkánkban, a családuknak, a ráuk bízottaknak, aztán, a halál pillanatában majd egészen, végérvényesen, a hit és a szeretet utolsó nagy gesztusával Isten kezébe tegyük le önmagunkat.

Akkor tudunk belépni Isten örök szeretetébe, ha itt a földi, múlandó létben megtanultunk szeretni. A földi életút célja ez.

Egy híres mese szerint⁶⁷ egyszer egy kisfiú szívében megszólalt egy gyönyörű dallam. Szép volt, mint az első tavaszi kék égbolt, mint a hegyi patakok csobogása. Amikor a kisfiú meghallotta, azt mondta magában: Annyira szép, elviszem az Úristenhez, odaadom neki. Valóban elvitte a dallamot az Úristenhez. Az Úristen örömmel hallgatta a dallamot, és azt mondta: Valóban gyönyörű. Ha akarod, segítek neked, hogy egészen tökéletes legyen. És megajándékozta őt a szeretettel.

A kisfiú növekedett, érlelődött, és közben a dallam is változott a szívében. Érzésekkel, mélységgel telt meg. Amikor meghallotta, azt gondolta, készen van, és elvitte megint az Úristenhez. Isten megint nagy örömmel hallgatta, de végül azt mondta: Valami még hiányzik belőle. És megajándékozta az embert a szenvedéssel.

Az ember küszködött és lázadt. Sokszor úgy érezte, hogy nem bírja tovább, belepusztul, elveszíti a hitét. De aztán lassan felülkerekedett a szenvedésen, legyőzte azt. Közben a dallam is változott a szívében. Egy szomorú, mély alaphang is belékerült. De ettől csak még zengőbb lett, még diadalmasabb. Amikor meghallotta elvitte az Úristenhez, és azt mondta neki: „Mindenemet,

⁶⁷ HOFFSÜMMER, W., *Kurzgeschichten* 3 (Mainz 1987) 114-115.

amim volt, beleadtam ebbe a dallamba. A szívem vérével írtam. Nincs másom, amit adhatnék. Fogadd el.” Isten azonban azt mondta: „Van a számodra még egy ajándékom. És megajándékozta őt a magányossággal.

Az ember körül a világ hangjai lassan elcsendesedtek. És ahogy átküzdötte magát a magány keserűségén és kegyelmén, a dallam újra változott a szívében. Egyre szellemibb lett, egyre áttetszőbb. Amikor az Úristen meghallotta, meghatottan elfogadta.

A szeretet dallamát tanuljuk egy életen át, az élet sokszor nehéz iskolájában. És ahhoz, hogy egy-egy osztállyal előbbre lépjünk, néha nagyon fájdalmas utakat kell végigjárunk.

C. S. Lewis mondta, hogy Isten az örömeinkben suttog, a lelkiismeretünk hangjában érthetően beszél, és Isten a szenvedéseinkben hangosan kiált.⁶⁸ Dietrich Bonhoeffer, a nácik által kivégzett hitvalló lelkész pedig azt írta, hogy a szenvedés szent angyal. Több jót hozott elő az emberekből, mint bármennyi élvezet és öröm.⁶⁹ Sokszor az ember szíve kemény. A szenvedés feltöri ezt a kemény burkot, megnyitja a szívet Isten felé, a felebarát felé. Alázatosabbá, együttérzőbbé tesz. A szenvedésben megtapasztaljuk a létünk igazságát, a végességünket, és ez elvezet minket Istenhez, a Lét Forrásához.

⁶⁸ LEWIS, C. S. , *The Problem of Pain* (New York 1996) 91.

⁶⁹ Vö. PEPPIN, B., *The Best Is Yet to Be* (Colorado Springs 2015) 184-185. Dietrich Bonhoeffer ezt egy 1944-ben kelt levelében írta.

A Biblia arra tanít, hogy szenvedéseinkkel kiegészíthetjük Krisztus megváltó szenvedését (Kol 1,24). Minden szenvedés, amit hittel és szeretettel hordozunk, Krisztushoz tesz minket hasonlóvá. Vele együtt hordozhatjuk a világ terhét, a szeretünk által részt vehetünk a bűnöktől való megtisztítás, a megváltás művében.

10. Hol van az én Atyám?

A Biblia nagy szenvedője Jób, az igaz ember, aki ártatlanul szenved. Jób Istenhez kiált, tőle kér választ. Jób neve is ezt jelenti (legalábbis ez a nevének egyik lehetséges jelentése): „Hol van az én Atyám?”⁷⁰ Keresi a szerető Istent a szenvedés éjszakájában. A szenvedőnek szabad kiáltania, panaszkodnia, perelnie az Istennel.

Jób kiáltására Isten válaszolt Krisztus keresztjében:⁷¹ Itt vagyok, veled vagyok! Van Atyád. Velem járod a szenvedés nehéz ösvényeit. A szenvedés útja a feltámadás fénye felé vezet.

⁷⁰ Jób nevének eredeti jelentése bizonytalan. Egyesek az „ellenség” jelentést adják neki, és utalnak a Jób 13,24-ben található szójátékra. Mezopotámiai párhuzamok azonban a „Hol van az én Atyám?” jelentést teszik valószínűbbé. Vö. STEINMANN, J., *Le livre de Job* (Paris 1955) 77; POPE, M. H., „Job, Book of”, *The Interpreters Dictionary of the Bible*, vol. 2 (Nashville 1986) 911; Crenshaw, J. L., „Job, Book of”, *The Anchor Bible Dictionary*, vol. 3 (New York 1992) 858.

⁷¹ Vö. JUNG, C. G., *Antwort auf Hiob* (Zürich 1952).

Francis S. Collins a Human Genome Project egyik vezető tudósa fiatalon agnosztikus, majd hosszú időn át ateista volt. Azután beiratkozott az orvosi egyetemre. A betegágy mellett megérintette őt a haldokló betegekkel kialakuló kapcsolata. Megérintette az az erő, ami betegek hitéből fakadt. Megértette, hogy Isten – nem lévén része a fizikai univerzumnak – a természettudományok kísérleti módszereivel nem közelíthető meg. Isten mégis szól hozzánk. Megszólít, hogy segítsünk akkor is, ha azért semmit nem várunk. Ez az altruizmus, mondja Collins, szembefordul az „önző gén”, a verseny önzésre épített életelveivel. Collins hívő ember lett.⁷²

Néhány évvel ezelőtt egy házaspárt kísérhettem az életük egy nagyon nehéz szakaszában. A feleség, egy ötgyermekes, fiatal, életvidám édesanya egy ritka és gyógyíthatatlan betegséget kapott, az idegsejtjei kezdtek elhalni. Eleinte csak azt vette észre, hogy szavak nem jutnak az eszébe, a mozdulatok nehezebbek, aztán igen hamar tolószékbe, majd ágyba került.

A férj gyakran megkérdezte Istentől: „Miért? Miért kell egy életerős, vidám mélyen hívő édesanyának ezt a rettenetes keresztutat végigjárni?” Aztán – ahogyan elmesélte – ráébredt arra, hogy ezt nem szabad megkérdeznie. Ezt majd talán csak odaát fogja megsejteni, amikor Isten szemével láthatja a világot és az életet. Most elég azt tudnia, hogy Isten velük van. Ezt pedig szinte fizikailag érezték. E nélkül egy napot, egy órát sem tudtak volna végigcsinálni.

Az asszony állapota romlott, már egyáltalán nem tudott beszélni. Csak a szeme, az arca mozgott még valamennyire. A férj megtanult a felesége tekintetéből olvasni. Aztán a feleség állapota még rosszabb lett, kórházba került, lélegeztetőgépre

⁷² COLLINS, F. S., *The Language of God. A Scientist Presents Evidence for Belief* (New York 2006).

kapcsolták, a gyomrán át egy szondán át etették, mert már nyelni sem tudott. A kórházban azonban senki sem tudott az asszony tekintetéből olvasni, nem értették az ő apró jelzéseit, az állapota lelkiileg is hatalmasat zuhant. A férfi ekkor egy hatalmas döntést hozott. Elhatározta, hogy hazahozza a feleségét. Vett egy lélegeztetőgépet, megtanult minden dolgot, amit a felesége körül tenni kell, feladta a remek állását, és azután több, mint két évig napi 24 órában ő ápolta a feleségét. Volt olyan éjszaka, hogy 20-szor, 30-szor kelt fel mellé. A feleségének volt egy kis csöngője, amit az egyik kicsit még mozgóképes ujjával meg tudott nyomni. Gyakran megijedt, hogy nem kap levegőt, és ébresztette a férjét. Sokan megkérdezték a férfitől, hogy miért teszi ezt. Mire a férfi mindig ezt felelte: „Nem ez a természetes? Örülök, hogy legalább ezt megtehetem érte. És biztos vagyok abban, hogy ő is ugyanezt tette volna értem.”

Az utolsó karácsonyon egy misét tartottunk a betegágy mellett. Az öt gyerek és a férj ott térdeltek a betegágy körül. Ahogyan kijöttünk aztán a betegszobából, a férfi azt mondta nekem: „Atya, tudod a számunkra nagyon különleges ez a szoba. Itt Isten szeretetének fátyla borít be minket.”

* Tóth Árpád: Isten oltó kése

Pénzt, egészséget és sikert
Másoknak, Uram, többet adtál,
Nem kezdek érte mégse pert,
És nem mondom, hogy adósom maradtál.

Nem én vagyok az első mostohád;
Bordáim közt próbáid éles kését
Megáldom, s mosolygom az ostobák
Dühödt jaját és hiú mellverését.

Tudom és érzem, hogy szeretsz:
Próbáid áldott oltó-kése bennem
Téged szolgál, mert míg szívembe metsz,
Új szépséget teremni sebez engem.

Összeszorítom ajkam, ha nehéz
A kín, mert tudom, tiéd az én harcom,
És győztes távolba néz
Könnyekkel szépült, orcád-fényű arcom.

* Sárközi György: Homlokomon fehér csillag

Tüskebokrokból csillagképek ága-bogává fényesültem,
Minden szenvedés arra volt jó, hogy önmagamból fölrepítsen.
Minden keserű szerelem alján lelkelem parittyák feszítették,
Minden sírból föltámasztották hős vágyak tárt testem keresztjét....

Minden kígyói fájdalomtól sasok szárnya emelt föl engem,
Minden szenvedés arra volt jó, hogy alvó lelkem földreengjen.
Homlokomon fehér csillagok s borzongó dalok hajnalodnak
S a kivirágzó túskebokrok léptem előtt földig hajolnak

V. Egy tételes vallásban hinni: ostobaság és szűklátókörűség

Egy ősi, indiai eredetű elbeszélés szerint⁷³ egy uraság egyszer egy elefántot tapogattatott meg vak emberekkel. Miután megtapintották, megkérdezte tőlük, hogy milyen az elefánt. Sorban egymás után azt mondták, hogy olyan, mint egy edény (a feje), olyan, mint egy puha kosár (a füle), olyan, mint egy ekevas (az agyara), mint az eke (a törzse), mint egy magtár (a hasa), mint egy oszlop (a lába), mint egy mozsár (a háta), mint az őrlőpálca (a farka), mint egy kefe (a fark szőrös vége). A vakok vitatkozni kezdtek, végül összeverekedtek. Buddha azt tanítja, hogy ilyenek a vallások. Valami töredékeset felfognak, kitapogatnak az istenségből, az élet titkából, amely teljes mivoltában felfoghatatlan. Addig nincs is baj, amíg ezt a töredékes tudást állítják. Akkor van baj, ha a tanaikat abszolutizálják, és egymásnak esnek.

Mások azt mondják, hogy a vallások olyanok, mint egyetlen hegyre felvezető sokféle út. Nyilvánvalóan egyetlen istenség létezik, nevezhetik őt akár Allahnak vagy Deus-nak, God-nak vagy Sivának. Minden vallás út a hegycsúcs felé. Lehet, hogy az egyik kicsit egyenesebb, a másik kicsit kanyargósabb, de lényegében egyenértékűek.

Mások azt gondolják, hogy egyes vallások kizárólagosság-igénye arrogáns, intoleráns, és ez az emberi történelem egyik legfőbb problémája. El kellene tüntetni minden olyan vallást, amely a kizárólagosság igényével lép fel. Legalább azt kell megtiltani, hogy ilyesfajta nézetek a közélet porondján szót kapjanak.

Ismét mások szerint minden vallás kultúrfüggő. Ostobaság bármelyikre is azt mondani, hogy ez a teljes igazság.⁷⁴

⁷³ Itt a Buddha által használt változatban hoztuk az ősi elbeszélést, vö. Udana 6,4-6.

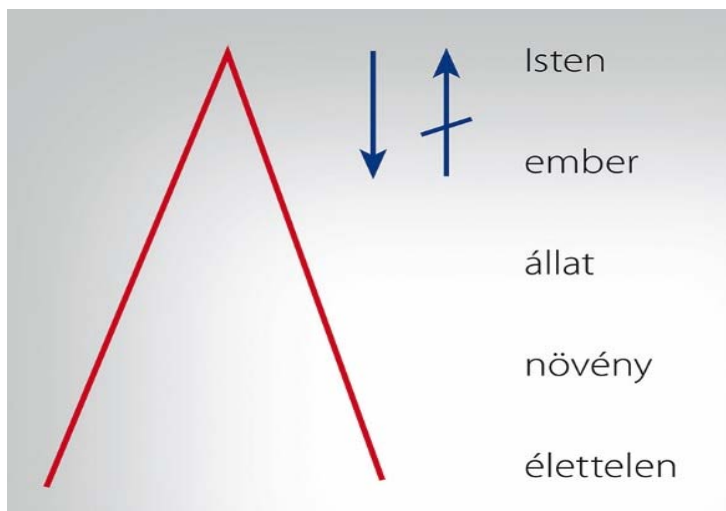
⁷⁴ Vö. KELLER, T., *The Reason for God* (London 2009) 9-11.

1. Mi a vallás?

Mi keresztények úgy gondoljuk, hogy a vallás lényege nem az, hogy az ember keresi, megpróbálja kitapogatni az Istent. Nem az a vallás lényege, ahogy az ember megpróbál felemelkedni Hozzá, felmászni a hegyre.

Az igazi vallás, és az emberiség történetének a lényege nem az, hogy mi kerestük az Istent, hanem hogy Ő keresett minket. Nem az az igazi vallás lényege, hogy mi próbálunk felkapaszkodni Hozzá, hanem hogy Ő jött le hozzánk.

2. Istennek le kellett jönnie a mi lét szintünkre

A világ létezői különböző lét-szinteken léteznek: az élettelenek, a növények, az állatok, az ember, az Isten.⁷⁵ Az egyik szintről nem lehet a következőre felugrani. Egy kő nem fog magától kicsírázni, egy növény nem fog magától látni vagy hallani. Egy állat nem fogja tudni érzékelni, ami az emberben emberi. Ha én József Attila verseit olvasom, és egy kiséger odajön a lábamhoz, soha nem fogja tudni felfogni, hogy itt mi is történik. Nincs rá érzékszerve.

⁷⁵ Ez a felosztás Porfűriosztól és Plotinosztól származik. Vö. PLOTINOSZ, *Enneades* III,8.1-10.

Éppen így az ember se tudja a maga valóságában érzékelni, megtapasztalni az Istent. Annak ellenére, hogy jelen van mindenütt (ott is, kedves olvasó, ahol most ennek a könyvnek a lapjait olvasod), jelen van sokkal valóságosabban, mint bármely más dolog, mégsem tudjuk Őt a maga valóságában megtapasztalni. Egy más lét-szinten van.

Ha Isten azt akarja, hogy Őt megtapasztalhassuk, megérthessük, befogadhassuk, vele egyesülhessünk, akkor le kell jönnie a mi szintünkre. A térben és az időben jelet kell, hogy adjon önmagáról.

3. Isten személy

Sokan úgy vélik, hogy az istenség valamifajta energia. Végtelen erő, személytelen bölcsesség. Sokan magát az anyagot ruházzák fel ezekkel a titokzatos tulajdonságokkal.

A kereszténység (és sok más vallás) meggyőződése az, hogy Isten személy. Miért gondoljuk ezt? A világban, amely a Teremtőből sarjadt ki, léteznek személyek. Létezik az ember, akinek szabad akarata, öntudata van, aki képes szeretni, tervezni, álmodni és alkotni. Nem ésszerű azt gondolni, hogy az alkotás tökéletesebb az Alkotónál, hiszen belőle lett a mindenség, és belőle sarjadt ki az ember léte is. Ha létezik a mindenségben az emberi személy, akkor nagyonis ésszerű feltételezni azt, hogy a mindenség ősforrásában, az Istenségben is megvan ez a tökéletesség. Természetesen egészen más módon, mint mibennünk, de Istenben is megvan az öntudat, a szabadság, a szeretet képessége.

Isten személy. Ha pedig ez így van, akkor nagyon is logikus feltételeznünk, hogy az Ő számára a galaxisok és csillagmilliárdok között a legérdekesebb, legfontosabb, legértékesebb létező az apró porszemnyi ember, aki legalább egy kicsit képes Őt érzékelni, befogadni. Akkor nagyonis ésszerű feltételezni azt, hogy Isten megpróbál közeledni az emberhez, megnyilvánulni ebben a térben és időben létező világban, hogy felfoghassuk, befogadhassuk Őt.

Ha pedig ez így van, akkor az ember számára az egyik legfontosabb feladat kutatni és keresni azt, hogy vajon a múltban történt-e ilyesmi. Vannak-e jelei, nyomai annak, hogy Isten belépett a világba, jelet adott önmagáról. Hagyott-e Isten nyomokat a történelemben?

4. A hihetőség jelei

Mi keresztények úgy gondoljuk, hogy ez valóban megtörtént. Isten hagyott nyomokat az emberiség történelmében, belépett a világba, kapcsolatba akar lépni velünk. Megszólított embereket (pl. Ábrahámot), meghihlette a prófétákat, és végül az idők teljességében egy emberi életen keresztül (Krisztuson keresztül) mutatta meg és ajándékozta önmagát a világnak. Ennek a történetnek vannak olyan tényei, melyek jelzik, hogy itt maga Isten cselekedett.

Úgy gondoljuk, hogy ezek a nyomok felismerhetők minden jószándékú ember számára. A jelek, a tények, amik igazolják Isten működését a történelemben a teológia nyelvén a hihetőség jelei. Nézzük végig a legfontosabbakat!

Az első a Biblia istenképe: az egyetlen, láthatatlan, személyes, teremtő Isten képe. Az ókori Kelet népei az isteneket a világ részeiként gondolták el. Poszeidón a tenger, Zeusz a fény, Uranosz az ég, Gaia a Föld megtestesítője volt. A világ keletkezését (kozmogónia) az istenek keletkezésével (teogónia) elválaszthatatlanul összekapcsolva beszélték el. A Biblia embere ezzel szemben ráébred arra, hogy Isten más, mint a világ. Ő nem a világ része. Szuverén döntésével, szabadon hozta létre a világot. A Biblia legelső mondata – „Kezdetben teremtette Isten az eget és a Földet” (Ter 1,1) – teljesen egyedülálló az ókori Kelet irodalmában. Ez a ragyogóan tiszta istenkép nem az ókori Egyiptom vagy Mezopotámia, nem India vagy Kína magas kultúráiban születik meg, hanem a próféták népének szívében, a Biblia lapjain.

Egy másik ilyen jel a Bibliában megjelenő tiszta erkölcsi tudat. Ahogyan ezt már említettem (I/3), az abszolút erkölcsi parancsok (Ne ölj! Ne törj házasságot! Ne lopj!) a személyes, szabadító Istennel való találkozásból születtek. Ilyen mélységben és tisztaságban ismeretlenek az ókor más kultúráiban.

A Biblia isteni eredetét jelzik a benne található próféciaák, jövendölések is. A Biblia prófétái beszélnek a Messiásról, aki majd üdvösséget hoz a népének és a világnak. Hadd idézzek csak egyetlen jövendölést, amely kb. 550 évvel Krisztus születése előtt íródott:

„Megvetett volt, utolsó az emberek között, a fájdalmak férfia, aki tudta, mi a szenvedés; olyan, aki elől iszonyattal eltakarjuk arcunkat, megvetett, akit bizony nem becsültünk sokra. Bár a mi betegségeinket viselte, és a mi fájdalmaink neheztedek rá, mégis (Istentől) megvertnek néztük, olyannak, akire lesújtott az Isten, és akit megalázott. Igen, a mi bűneinkért szúrták át, a mi gonoszságainkért törték össze; a mi békeségünkért érte utol a büntetés, az ő sebei szereztek nekünk gyógyulást. Mi mindnyájan, mint a juhok, tévelyegtünk, ki-ki a maga útjára tért, és az Úr mégis az ő vállára rakta mindnyájunk gonoszságát. Megkínózták, s ő alázattal elviselte, nem nyitotta ki a száját. Mint a juh, amelyet leölni visznek, vagy amint a bárány elnémul nyírója előtt, ő sem nyitotta ki a száját. Erőszakos ítélettel végeztek vele. Ugyan ki törődik egyáltalán ügyével? Igen, kitepték az élők földjéből, és bűneink miatt halállal sújtották. A gonoszok közt adtak neki sírboltot, és a gazdagok mellé temették el, bár nem vitt végbe gonoszságot, sem álnokság nem volt a szájában.

Úgy tetszett az Úrnak, hogy összetöri a szenvedéssel. Ha odaadja életét engesztelő áldozatul: látni fogja utódait, hosszúira nyúlik élete, és teljesül általa az Úr akarata. Majd ha véget ér lelkének gyötrelme, látni fogja a világosságot, és megelégedés tölti el. Szünetével sokakat megigazultakká tesz szolgálom, mivel gonoszságaikat magára vállalta. Ezért osztályrészül sokakat adok neki, és a hatalmasok lesznek a zsákmánya, amiért életét halálra adta, és a gonosztevők közé sorolták, noha sokak vétkeit hordozta, és közben imádkozott a bűnösökért.” (Iz 53,3-12)

Döbbenetes olvasni ezeket a sorokat! Mintha Jézus keresztje alatt állna a próféta. Voltak olyan emberek, akiket ez az egy jövendölés elvezetett a keresztény hithez.⁷⁶

A Biblia isteni eredetét mutatja Jézus tökéletes tanítása a szeretetről, Jézus csodái, az ő keresztje és feltámadása, az új istenkép (a Szentháromság hite), amely Krisztus húsvétja nyomán születik. Ezekről részletesebben szólunk majd a Jézusról szóló fejezetben.

A legfontosabb jel pedig az, amit nemigen lehet racionálisan megfogalmazni, hogy a Bibliát olvasva az élő Isten erejét, tüzeit érzi az ember. Amikor Krisztussal találkozunk, amikor hozzá szólunk, akkor nem egy halottal találkozunk, nem egy nagy ember emlékét ápoljuk, hanem az élő, feltámadt Krisztus szól hozzánk, megérint, átformál.

⁷⁶ Ilyen volt például Israel Zolli, római főrabbi. 1947-ben keresztelte meg XII. Piusz pápa. A rabbi a kereszttségben a pápa keresztnevét, az Eugenio nevet vette fel, többek között azért, hogy kifejezze hálóját mindazért, amit XII. Piusz pápa a világháború alatt a zsidók megmentéséért tett. Vö. CABAUD, J., *Eugenio Zolli, Prophète d'un monde nouveau* (Paris 2002).

5. Intoleráns dolog egyetlen vallást a végső igazság hordozójának tartani?

Sokak szerint egy vallásnak (ill. életfelfogásnak) a többi fölé való helyezése a legfőbb oka a történelemben újra és újra megjelenő intoleranciának, arroganciának, imperializmusnak.

Természetesen a vallás nevében emberek igen sok gaztettet elkövettek a történelem során. Ezekről is szólnunk majd részletesebben a 11. fejezetben. Érdekes módon azonban az intolerancia és az erőszak legszörnyűbb tetteit pontosan vallásellenes erők hajtották végre. A kereszténység születésekor meglévő görög-római kultúra látszólagosan nagyon toleráns volt, az új népek istenségeit könnyedén beállította a meglévő istenek patheonjába, a gyakorlatban mégis borzalmas brutalitással taposott el népeket, és irtotta a keresztényeket is. A kereszténység ideológiailag az egyetemes, teljes igazság igényével lépett fel, ezt mégis nagy toleranciával, szelídséggel, nyitottsággal tette. A francia forradalom idején a szabadság, egyenlőség és testvériség nevében egy év alatt több embert küldtek a guillotin alá, mint az inkvizíció több száz éves működése alatt összesen. A XX. század látszólagosan humanista diktatúrái (a náciizmus és a kommunizmus) az emberi történelem eddigi legvéresebb rémuralmait hozták létre. Lehet, hogy mégsem a vallás az intolerancia legfőbb melegágya a világban?

Ha valaki abban hisz, hogy a világ és az élet véletlenül keletkezett, a halál után nem következik semmi, örök erkölcsi törvények nincsenek – ez is egy hit ugyanis – és közben azt állítja, hogy minden ideológia és vallás káros, kivéve az övé, az nem egy meglehetősen intoleráns álláspont? Ha valaki azt mondja, hogy a közéletből ki kell irtani minden vallási hivatkozást – kivéve megint csak az ő világnézetét –, az nem arrogáns hozzáállás? Ha valaki azt mondja, hogy a vallások kultúrfüggő dolgok, így nem szabad igazságértéket tulajdonítani nekik, az nem egy nagyon is kultúrfüggő állítást tesz, nem a maga nyugati, szkeptikus, nihilista ideológiáját abszolutizálja?

Mások azt mondják, hogy a vallás lényege szerint kirekesztő. Kirekeszti a nem hívőket, a másképp gondolkodókat. Valójában a teljes laicizmus és szekularizmus az, ami kirekesztő: kirekeszti a Földünk lakosságának nagy részét, a vallásosan gondolkodó embereket a közösségi térből. A lényeg nem a meggyőződések tiltásában vagy elnémításában kellene hogy álljon, hanem abban, hogy megtanuljunk becsülni, tiszteletben tartani, élni hagyni a másképp gondolkodó közösségeket is.⁷⁷

A kereszténység nem valamifajta kultúrákat és egyéniségeket elpusztító kényszerzubbonyként működik. Az afrikai kereszténység afrikai arcú: táncokkal, régi törzsi szokásokkal, egy afrikai stílusú teológiával. Az afrikai nyelvek megmentője, leírója nagyon sok esetben a keresztény hittérítő volt. Az, ami kultúrákat megsemmisít és magába fal, az sokkal inkább a modern nyugati gazdasági imperializmus a mindenütt egyforma Mc Donald's éttermeivel, az egyforma filmekkel, a vallásokat és kultúrákat fojtogató nyugati szkeptikus világfelfogással.

⁷⁷ Vö. KELLER, T., *The Reason for God* (London 2009) 11-21.

6. Miért Krisztus nem pedig Buddha, vagy Mohamed?

A buddhizmussal kapcsolatban fentebb megfogalmaztuk a legfőbb fenntartásainkat (IV/9).

Az iszlámmal kapcsolatban három olyan pontot említhetünk, amelyek jelzik a nagyon is emberi voltát.

a. Allah a leghatalmasabb

Mohamed vallásának az egyik sarököve Isten korlátlan hatalma. A müezzin ezzel a kiáltással hívja imádságra a hívőket: Allah akbar! (Allah a leghatalmasabb!) Az embernek nincs más feladata, minthogy meghajtsa a derekát Isten előtt. Maga az 'iszlám' szó is ezt jelenti: alávetni. Az egész világot alá kell vetni a hatalmas Istennek. Szép szóval vagy erőszakkal az egész emberiségnek hódolnia kell előtte.

Általában nincs helye az iszlámban az isteni kinyilatkoztatással kapcsolatban az emberi értelemnek és szabadságnak.⁷⁸ A Korán szavai mennyei táblákról való, lediktált szavak. Betű szerint Isten igéjének tartják. Nincs helye az értelmezésnek, az emberi gondolkodásnak. Nem kell egyeztetni a rációval. Isten akaratát vakon el kell fogadni. Nincs szükség a szabad akarat döntésére.

⁷⁸ Természetesen az iszlámnak voltak nagy filozófusai, mint Avicenna (Abu Ali Szína), vagy Averroes (Ibn Rusd), akik a Korán és az értelem összeegyeztetésén munkálkodtak. Ezek a kezdeményezések azonban nem váltak az iszlám fő irányvonalává. A síita iszlám sokkal nyitottabb az értelem szerepének elfogadására a vallás tanításainak magyarázatában, mint a szunnita irányzat.

XVI. Benedek pápa a Regensburg-i beszédében pontosan erre hívta fel a figyelmet. Az igazi vallás nem lehet ellentétes és ellenséges az értelemmel. Az értelem ugyanazt a valóságot ismeri meg és tárja fel, amelyről a vallás is hírt ad egy mélyebb szinten. A kettő között soha nem lehet ellentmondás. Az értelem nélküli vallás könnyen fanatikussá, babonássá, erőszakossá válik. A vallás tágassága nélküli értelem pedig nem fogja azt tudni, hogy miért embert gyógyítson, miért nem embert klónozzon, hogy atomerőművet készítsen, vagy atombombát. Értelem és hit egymásra vannak utalva.⁷⁹

Az iszlám hagyomány több helyen megbecsüléssel szól Jézusról. Azonban újra és újra szemére veti azt, hogy Jézus gyenge volt, benne az Isten ügye elbukott a Földön. A Korán egyes helyei egyenesen tagadják Jézus keresztfeszítését, annyira nem illik bele az iszlám világképébe.⁸⁰ Egy híres iszlám költemény így kiált fel: „Jézus, te megengedted a bűn győzelmét!”⁸¹ Az iszlám hagyománya szerint az utolsó napon Allah veszi a keresztet, és összetöri.⁸² Egy olyan Istennek, aki végtelen hatalom, és aki vak engedelmességet követel, ilyenek Jézus tényleg nem volt jó prófétája. De Ő nem egy ilyen Istentől jött. Nem olyantól, aki vak engedelmességet követel, hanem, aki a szeretetünk válaszát kéri.

⁷⁹ XVI Benedek pápa másutt még azt is hangoztatja, hogy a világban a részek (a tudomány, a kultúra, a gazdaság stb.) csak akkor fognak a helyükre kerülni, ha az embernek újra lesz fogalma az 'egész'-ről, ha újra sejteni kezdi azt, hogy mi az egész emberlét értelme, oka és célja. Vö. XVI. BENEDEK, *Caritas in veritate* 29-31.

⁸⁰ Korán 4,157.

⁸¹ LAMMENS, H., *L'Islam. Croyances et institutions* (Beyrouth 1926) 58-59.

⁸² ALKHALIDI, H., *Amit az iszlámról tudni kell* (év és hely n.) 19.

Az első nehézség tehát, amit az iszlámmal kapcsolatban megjegyzünk, a tökéletlen istenkép, és ebből fakadóan az emberi szabadság és értelem nem kellő értékelése.

b. Az erőszak jelenléte

A második nagyon szembeötlő nehézség az erőszak kezdettől fogva, a Korán verseiben is megfogalmazott jelenléte, parancsa, valósága az iszlám vallásban. Mohamed sok háborút vívott, sok ellenszegülőt kivégeztetett. A Korán újra és újra felszólít a hitetlenek elleni harcra: „Allah és küldötte minden kötelezettségtől mentesek a pogányokkal szemben... Ha tehát a szent hónapok letelnek, öljétek meg őket, ahol csak föllelitek őket!... Harcoljatok azok ellen - azok között, akiknek az Írás adatott -, akik nem hisznek Allahban és a Végző Napban, és nem tekintik tilalmasnak azt, amit Allah és az ő küldötte megtiltott, és nem vallják az igazság vallását. Harcoljatok ellenük!” (9,3-6. 29) „Öljétek meg őket, ahol csak rájuk leletek, és úzzétek ki őket onnan, ahonnan kiűztek benneteket. A megkísértés rosszabb, mint az ölés... Harcoljatok ellenük, amíg nem lesz többé megkísértés, s míg a hitvallás csupán Allahé lesz!” (2,190-193) „Amikor összetalálkoztok a hitetlenekkel, vágjátok el a nyakukat!” (47,4) „Ne lankadjatok, és ne szólítsatok a békére, hiszen ti fogtok felülkerekedni!” (47,35; vö. 8,39; 22,78; 66,9) Az iszlám története kezdettől fogva összefonódott hódító háborúkkal.⁸³

⁸³ ELIADE, M., *Vallási hiedelmek és eszmék története III* (Budapest 1996) 66. 69.

Sok muszlim gondolkodó, különösen a misztikus irányzatok a Koránnak ezeket a felszólításait a magunkkal szembeni harcra, a bennünk levő rossz legyőzésére, a helyes gondolkodásra és cselekvésre vonatkoztatják (idzstihad). A Korán felszólításai őszerintük a szó, a gondolat és az akarat szintjén megvívandó belső küzdelemről szólnak.

Az iszlámnak a harcra felszólító vonása sajnos összefügg az előző ponttal, és emiatt nem könnyen orvosolható. Ennek ellenére azt várjuk és kérjük az iszlám vallás tanítóitól és híveitől, hogy mindenfajta ember elleni erőszakot utasítsanak el, és tiszteljék a vallásszabadságot, a lelkiismereti szabadságot.

c. Aisha

Mohamednek tizenegy felesége volt, az iszlám hagyomány szerint erre külön engedélyt kapott Allahtól (Korán 33,50). A legutolsó, Aisha hét éves volt, amikor Mohamed feleségül vette.⁸⁴ Ilyen közvetítőcsatornán keresztül érkezhethet tiszta isteni üzenet?

⁸⁴ Sahih al-Bukhari, 7,62-64.

7. Az iszlám kincsei

Az iszlám vallásnak számtalan hiteles kincse, értéke van. Istent végtelenül hatalmasnak, de ugyanakkor könyörületesnek és irgalmasnak (Rahman) vallja.⁸⁵ Az iszlám hívő Ibrahim (Ábrahám) példájára aláveti magát Isten kifürkészhetetlen akaratának.⁸⁶ Az iszlám alapmeggyőződései között találjuk azt a hitet, hogy Isten tiszta, és csak a tiszta cselekedeteket fogadja el. Amit valaki szeretne önmagának, azt tegye meg a felebarátjának is. Ne ártson se magának, se másnak.⁸⁷ Minden olyan iszlám hívő, aki képes rá, az köteles alamizsnával segíteni a szegényt (zakat).⁸⁸ Az iszlám tiltja az esküdözést, a mértékek meghamisítását, a lopást, a szemérmertlenséget, a paráznaságot, előírja a szülők tiszteletét és a megbocsátást.⁸⁹

Az iszlám misztikának olyan csodálatos alakjai vannak, mint al-Hallaj vagy Maulana Jalaluddin Rumi, akik az Isten iránti szeretet, a vele való egység hasonló magaslataira jutottak, mint Eckhardt mester vagy Keresztes Szent János.⁹⁰

⁸⁵ Vö. Korán, 1,1.

⁸⁶ Vö. Korán, 2,130-131.

⁸⁷ Vö. Imam Kamil Mufti internetes oldala: www.islamreligion.com.

⁸⁸ Vö. Korán, 2,43.

⁸⁹ Vö. Korán, 2,224-225; 17,35; 5,38; 7,31; 4,16; 17,23; 42,38-43;

⁹⁰ SCHIMMEL, A., *Mystische Dimensionen des Islam* (Frankfurt am Main 1995) 100-120. 438-462.

8. A más vallásokban jelen levő isteni kegyelem

A keresztény ember meg van győződve a bibliai kinyilatkoztatás hitelességéről, mert látja azokat a jeleket, amelyek mutatják, hogy itt nem emberi műről van szó (vö. V/4). A többi vallás esetében nincsenek meg ezek a jelek, illetve vannak olyan vonásaik, amelyek ellentétesek az értelem és az erkölcsi jó alapelveivel.

Ugyanakkor a kereszténység vallja, hogy más vallásokban is rengeteg érték van, más vallásokban is működik Isten kegyelme. Sok esetben egy buddhista, egy iszlám hívő vagy egy hindu sokkal szentebb, jobb életet él, mint egy keresztény.

A hindu világlátás egyik legfőbb alaptörvénye az igazságosság (dharma). A dharma magában foglalja az élet tiszteletét, a világ rendjének és harmóniájának tiszteletét. Ugyanígy gyönyörű nagyon sok buddhista életében a természet és minden lény iránti szeretet, a szelíd derű. Példaértékű sok buddhista szerzetes meditációban, tisztaságban, egyszerűségben végigélt élete. Hasonlóképpen döbbenetes és irigylésre méltó sok iszlám hívő hatalmas, életerős hite.

Minden jóakarató ember, aki a jó megtételére és a rossz elkerülésére felszólító lelkiismerete szavát követve él - legyen akármilyen vallású, sőt akár istenkereső, kételkedő ember - rátalálhat Isten szeretetének titkára, és ezáltal eljuthat az örök üdvösségre (vö. II. Vatikáni zsinat, Lumen gentium 16; Gaudium et spes 22).

9. Mindegy miben hiszünk?

Sokan azt mondják, hogy a fontos az, hogy higgyünk valamiben. Hogy pontosan miben, az lényegtelen. Van ebben némi igazság. Valóban fontos dolog hinni, valóban erőt adó. Valóban nem az egyes vallások tézisei a legfontosabbak a hit szempontjából, és a vallások esetleg téves tanításait kijavítja a Teremtő által alkotott emberi szív.⁹¹

Azonban mégsem egészen mindegy, hogy miben hiszünk. Ha valaki kitalál magának egy szimpatikus színű kapaszkodót, magával viszi a villamosra és abba kapaszkodik: ha fékez a villamos, ez a kapaszkodó nem fogja őt megtartani. Talán nem lényegtelen, hogy amiben hiszünk, az legyen objektíve igaz.

10. Vedd, és olvasd!

Kedves olvasó! Eljutottunk annak a feltételezéséig, hogy Isten szólt az emberhez. Vedd a kezébe a Könyvek Könyvét! A könyvet, amely döbbenetes hatást gyakorolt és gyakorol az emberiség történelmére. Nyisd ki ezt a könyvet, kezd el lapozgatni és olvasni! Engedd, hogy a lapjai közül kilépjen az élő Krisztus, és belépjen az életedbe!

⁹¹ Ezért mondta Tertullianusz, hogy a lélek természete szerint keresztény (*Apologeticum* 17,6).

Buddha –Mohamed – Jézus

Egy példázat szerint egy ember egy mély gödörbe esett bele. Arra ment Mohamed. Meglátta, és azt mondta neki: „Ez Allah akarata. Fogadd el.” Azután arra ment Buddha. Meglátta, leült a gödör szélére, és meditálni tanította őt arról, hogy a szenvedés csak látszat. Aztán arra jött Jézus. Meglátta, lemászott a gödörbe, felhozta a szerencsétlenül járt embert a vállán, aztán megvendégelte.

*** Gulyás Pál: Az evangélium elé**

Egy betlehemi megalázott
ember teremtett új világot,
megteremtette az Igéből,
a szeretet szent semmijéből.

Ezt a világot úgy szerette,
hogy ráverték egy nagy keresztre,
általverték kezét-térdét
s a Nap is vérzett, ahogy vérzék.

A szél elvitte kiáltását,
vihar széttépte jajgatását,
csend nőtt fölötte, emeletnyi, -
és most se tudják eltemetni.

Milliók ássák újra sírját,
milliók újra a Sátánt hívják
a Föld óriási tüzéből
a mindent alakító éjből.

De ő alakít most már mindent,
Ő jár fel-alá ereinkben,
Ő támaszt az egeknek létrát,
Ő küld a sötétbe stafétát!

Karját az ég felé emelte
s elszállt fölötte a föld lelke,
új lélek költözött a Holdba,
új teremtés a bús bolygóba.

Medréből a tenger kilépett,
feljött a földből az enyészet,
a víz és tűz rendje megfordult,
a természet könnye kicsordult.

Ez a könny tartja most a létünk,
ez a könny hoz jövődőt nekünk!
Ha ez a könny most elapadna,
szívünk egyszerre megszakadna,

Folyók hirtelen megállnának,
elhúlna szárnya a madárnak,
szikla zuhanna a zöld fűre
s a levegő elsötétülne.

VI. A Biblia túl emberi és gyarló

A Bibliában sokszor olyasmit is olvasunk, ami megingatja az ember hitét a Biblia isteni eredetében. Történelmi és tudományos tévedéseket, és nem ritkán az erőszak és erkölcstelenség megnyilvánulásait. Valóban Isten Igéje ez a könyv, nem inkább gyarló emberek szava?

1. Isten embereken keresztül szólt

Amikor Isten fel akarta tárni önmagát az ember előtt, akkor történelmi eseményekben, emberi nyelven, emberek által szólalt meg. Az ember soha nem egyszerűen eszköz Isten kezében, hanem társa Istennek. Isten tiszteli az ember szabadságát, egyéniségét. Azt nem lerombolja, hanem fölemeli.

Ezért a Biblia Isten szava, de emberi szavakon, emberi fogalmakon, emberi kultúrán és eseményeken keresztül. Isten üzenete az emberi szerzők lelkén, egyéniségén, kultúráján szűrődött át. Ez azt is jelenti, hogy a Bibliába bekerült az emberi szerző sokféle korlátoltsága, végessége is: történelmi és tudományos jellegű tévedések, tökéletlenségek, sőt vallási és erkölcsi tökéletlenségek is.

2. Történelmi és tudományos jellegű tökéletlenségek a Bibliában

A teremtéstörténetben például arról olvasunk, hogy Isten megteremtette a szilárd égboltozatot, hogy szétválassza az alsó és a felső vizeket (Ter 1,6-8). Az Ókorban valóban így képzeltek, hogy az égbolt szilárd. Ha megnyitják az ég csatornáit, akkor esik az eső (vö. Ter 7,11). Isten nem javította ki a teremtés-történet emberi szerzőinek világgépét. Ezen a világgépen keresztül is nagyszerűen el tudta mondani az üzenetét: hogy mindent ő alkotott, és mindent jónak teremtett. A Leviták könyvében halljuk a tiszta és tisztátalan állatok felsorolását. Az egyik fő szempont a szétválasztásnál az volt, hogy a kérődző állatokat tisztának tekintették. Meglepetve látjuk a kérődző állatok között felsorolva a nyulat is (Lev 11,6). Isten nem javítja ki a szerző állattani ismereteit, ennek a hibának ellenére is tökéletesen el tudja mondani az üzenetét.

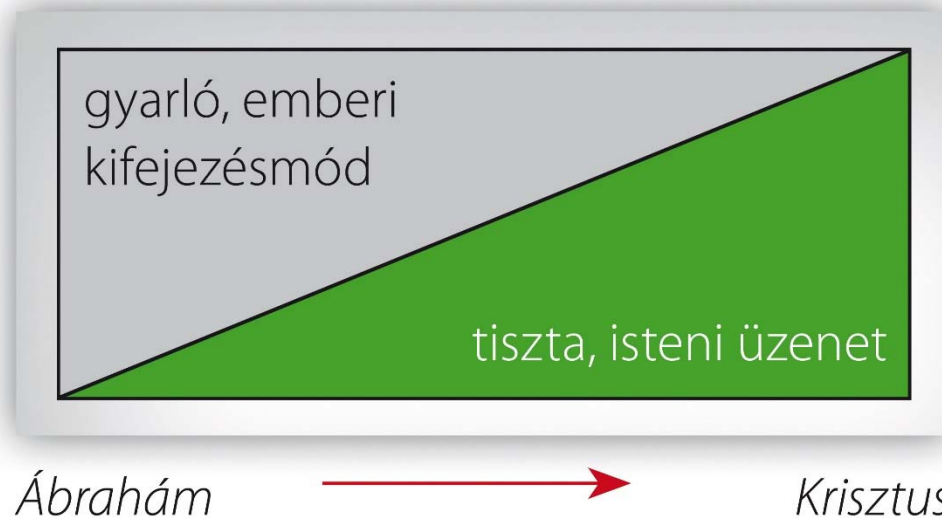

Találunk a Bibliában sok történelmi jellegű pontatlanságot és tévedést is. Baltazár például nem Nebukadnezár fia (ahogyan Dán 5,2 állítja), hanem Nabonid fia volt. Dáriusz nem méd, hanem perzsa király volt, és nem Kürosz előtt, hanem őutána uralkodott (szemben a Dán 6,1.29 állításaival). Az ókorban nem volt egyszerű egyes történelmi adatok pontosságának utánanézni. Sok esetben hallomásból szerzett értesülések alapján írtak le eseményeket. Isten ezeken a hibákon keresztül is át tudta adni az üzenetét.

Mindezzel nem azt akarom állítani, hogy a Biblia ne lenne alapvetően megbízható történelmi szempontból is. A legtöbb esetben a Biblia adatai pontosak. Számtalanszor igazolják ezt a régészeti leletek. Így például megtalálták a Hiszkija király által készített (Bibliában is többször megemlített) földalatti vízvezetékét, és annak feliratát. Lákis városának romjai között találtak olyan cserépdarabokra írt leveleket, amelyek Jeruzsálem 587-es ostroma idejéből valók, és drámai hangon adnak hírt ugyanazokról az eseményekről, amelyeket a Biblia is említ. Jeruzsálem fala közelében pedig találtak egy agyag-pecsétet, amelyen ez a felirat volt olvasható: Báruk, Nerija fia. A Bibliából ismert Báruk prófétának, Jeremiás írnokának nevét találták meg a lerombolt város romjait feltáró régészek. A Biblia történelmi szempontból is megbízható mű, azonban igazi értéke nem ebből fakad, hanem abból, hogy Isten erejétől ihletetten írták le a könyveit.

3. Erkölcsi és vallási jellegű tökéletlenségek a Bibliában

A hívő olvasó számára azonban a legfőbb nehézséget a Biblia erkölcsi és vallási jellegű tökéletlenségei okozzák. A pátriárkák (Ábrahám, Izsák, Jákob) élete például sok szempontból nem volt példászerű. Ábrahám letagadta, hogy Sára a felesége, kiszolgáltatta őt, hogy így mentse a saját életét (Ter 12,10-20). Jákob becsapta a vak apját, és így szerezte meg a bátyja elsőszülöttségi áldását (Ter 27). Később több alkalommal is arról hallunk, hogy Isten azt parancsolja az ígért földjét elfoglaló népének, hogy minden ott lakót öljenek meg, az asszonyokat és a gyermekeket is (MTörv 2,34; 3,6; 20,16-18; Józs 6,21; 8,24-25).

Ezek a tökéletlenségek nem Istentől származnak, hanem a Biblia emberi szerzőitől. Akkoriban sokan úgy gondolták, hogy Isten a mi istenünk, mi az Ő választottai vagyunk, a mi ellenségeink Isten ellenségei is, a mi háborúink szent háborúk, maga az Isten parancsolja, hogy az ellenségeinket irtsuk ki. Természetesen Isten soha senkinek nem parancsolt és nem parancsol népirtást. Természetesen neki kedves a világ minden népe és embere. Az ember

azonban csak lassan értette meg Isten üzenetét. Isten lassan nevelte az embert, mint apa a gyermekét.⁹² Ha a bibliai történetet Ábrahámától Krisztusig végignézzük, akkor azt látjuk hogy kezdetben még nagyon sok emberi szűrődik be az isteni üzenet mellé, csak lassan tisztul fel, válik világossá Isten üzenete. Egészen kristálytisztává, teljessé az üzenet csak Krisztusban válik, akiben az Ige testté lett (Jn 1,1). A Biblia korábbi részeinek értelmezési kritériuma Krisztus. Ami őrá mutat, ami vele egybevág, az Isten üzenete. Ami tőle eltér, az csak a Biblia gyarló, emberi ruhája. A Biblia kezdettől fogva, természete szerint Krisztusra irányul. Az Ószövetség csak Krisztusban, a beteljesedés fényében olvasva bontja ki Isten teljes üzenetét. A Biblia minden szava Krisztusban nyeri el a maga teljes és hiteles jelentését.

Németországban történt. Egy fiatal lány rengeteget járt szórakozóhelyekre, elhanyagolta a tanulását, a szüleivel alig tartott kapcsolatot, végül pedig kábítószereket kezdett használni. Sokféle módon próbálták segíteni, figyelmeztetni, de hatástalanul. Sikerült egy keresztény, ifjúsági közösségbe is elvinni, ahol a papnak pszichológiai végzettsége is volt, és egyszer-kétszer beszélt is a lánnyal, azonban ennek sem lett eredménye.

Nyáron a lány Olaszországba ment dolgozni. Amikor hazajött, olyan volt, mintha kicserélték volna. Kedves volt, jókedvű, elkezdett tanulni, abbahagyta a szüntelen bulizást és nem kábítószerezett többé. Egy alkalommal a közösség papja megkérdezte tőle, hogy mi az oka ennek a nagy változásnak. Talán az egyik beszélgetésük indított el benne valamit. Mire a lány ezt mondta: „Egyáltalán nem! Olaszországban egy pizzázóba kerültem. Volt ott egy szakács, aki egyáltalán nem bánt velem olyan kesztyűs kézzel, mint maga. Azt mondta nekem egy napon: 'Te lány, nem tetszel nekem! Olyan szomorú vagy, mint a három napos esős

⁹² ARANYSZÁJÚ SZENT JÁNOS, *Isten felfoghatatlan természetéről* I,6 (PG 48,707).

idő. Neked valami hiányzik. Elő kellene vened a Bibliát, ki kellene nyitnod, és hagynod, hogy Jézus előlépjen a Biblia lapjairól, és belépjen az életedbe.' Én erre azt mondtam neki, hogy nem hiszek ilyesmikben. Ám a dolog ott motoszkált bennem. Pár héttel később egy este, amikor egyedül voltam tényleg elővettem a Bibliát, és olvasni kezdtem. Ezután egyre gyakrabban olvastam belőle. És az egyik este valóban megtörtént! Jézus előlépett a Biblia lapjairól, és belépett a szívembe.

Izraelben tanultam, és ott találkozhattam egy zsidó származású katolikus pappal, Ábrahám atyával. Jeruzsálemben született. A szülei az iskola színvonala miatt az Iskolatestvérek keresztény iskolájába írárták, de a lelkére kötötték, hogy szombaton egy betűt se írjon le, és rá se tekintsen a keresztények istenére (a keresztet értették rajta). Egyszer a gyerek egy protestáns hittérítőtől kapott egy kis Újszövetséget az utcán. Otthon elkezdte olvasni. Amikor az apja meglátta, éktelen haragra gerjedt. Kivette a gyerek kezéből, darabokra tépte és megtaposta. A gyerek meglepődve nézte, mi lehet ez a könyv, amitől a szülei ennyire félnek. A gyerek gyakran kérdezte a rabbit, hogy mikor jön el a Messiás, és miről lehet majd felismerni. A rabbi mindig kitért a kérdések elől, és csak azt mondogatta, hogy ez titokzatos dolog, és nem kell erről annyit beszélni. A gyereket zavarta ez, hogy a legfontosabbról soha nem beszélnek.

Aztán, a második világháború idején fogságba esett. A fogolytábor kerítésén át egy asszony bedobott neki egy teljes Bibliát. Életében másodszer került így a kezébe gondviselészerűen a krisztusi üzenet. Falni kezdte az Újszövetséget. Néhány nap alatt rádöbbsent arra, hogy amit az Ószövetség jövendölt, az Jézusban mind beteljesedett. Megszületett a szívében a hit. Ahogyan elmondta, úgy érezte, hogy az Ószövetség lapjai, üzenetei eddig fekete fehérek voltak, most hirtelen színesek lettek. Azt mondta: „Azóta úszok az örömben!” Néhány nappal később azt is eldöntötte, hogy pap lesz. A kibbúccokat járta, és beszélt Jézusról, már ahol ez lehetséges volt. Mindig azt mondta, hogy ő nem egy áttért zsidó, hanem egy beteljesedett zsidó.

*** Gárdonyi Géza: Írás a Bibliába**

Ez a könyv a könyvek könyve,
Szegény ember drágagyöngye.
Égi harmat lankadtaknak,
Világosság földi vaknak.
Bölcsességnek arany útja:
Boldog, aki rátalál!
Szomjas lelkek forrás-kútja,
Hol pohárral Krisztus áll.
(...)

Minden fakul, minden romlik,
Márványvár is összeomlik.
Bíborleplek ronggyá málnak,
Dicsőségek füstbe szállnak.
Csak ez a könyv nem tér porba,
Mintha volna élő lelke!...
Ez a könyv a Mózes bokra:
Isten szíve dobog benne.

VII. Jézus

Egyesek szerint Jézusról semmi biztosat nem tudhatunk, alakja a legendák szüleménye. A keresztények Nagy Konstantin császár idejétől kezdték őt istenként tisztelni. Ekkor tüntették el az evangéliumok szövegéből mindazt, ami ennek a hitnek ellentmondott.

Mások azt gondolják, hogy Jézus egy bölcs tanító volt. Hasonlóan Szókratészhez, vagy Buddhához, érdemes rá odafigyelni. Hogy ennél többet állítsunk róla, az nyilvánvalóan ostobaság.

Mások szerint Jézus élő személy, a világ Megváltója. Benne és általa Isten tárta föl magát, és ajándékozta magát a világnak.

1. Jézus valóságos történelmi személy?

Jézusról nem csak keresztény források maradtak ránk. Tacitus római történetíró (Kr. u. 115-117 körül) említést tesz a Néró féle keresztényüldözés leírása kapcsán arról, hogy a keresztények egy Jézus nevű személy követői, akit Poncius Pilátus, Júdea helytartója keresztre feszítettett (Annales, XV,44.2). Suetonius (Kr. u. 119 körül) is említést tesz Krisztusról az egyik történelmi művében (Vita Neronis XVI,2; vö. Vita Claudii, XXV,4).

Josephus Flavius zsidó történetíró (Kr. u. 38-100) szintén több helyen említést tesz Jézusról (Antiquitates Iudeorum XVIII, 63-64; XX, 200). Bár a szövegbe később keresztény betoldások kerültek, a tudósok meglehetősen nagy biztonsággal rekonstruálni tudták Josephus eredeti szövegét, amely így hangzik:⁹³ „Ez idő tájt élt Jézus, egy *bölcs ember*” (**ha ugyan embernek lehet őt nevezni**). Mert *megdöbbenő tetteket*⁹⁴ hajtott végre, és olyan embereket tanított, akik *élvezettel fogadták az igazságot*⁹⁵, és *sokakat megnyert*. (**Ő volt a Messiás**). Amikor *Pilátus* főembereink vádjai alapján keresztthalálra ítélte, azok akik kezdettől fogva szerették, nem szűntek meg ragaszkodni hozzá. (**Harmadnapon megjelent nekik, mint élő, hiszen a szent próféták megjövendölték ezt, és ezer csodás dolgot vele kapcsolatban**). A *keresztények nemzetsége*,⁹⁶ melyet ő róla neveztek el, mind a mai napig nem tűnt el.”⁹⁷

⁹³ A vastag betűvel szedett szavak a későbbi keresztény szövegmásoló betoldásai. A dőlt betűs szavak a tipikusan Josephus-i stílus jelei.

⁹⁴ □□□□□□□□□□ □□□□□□□□□□ - kedvelt Josephus-i kifejezés.

⁹⁵ □□□□□□□□□□ □□□□□□□□□□ - kedvelt Josephus-i kifejezés.

⁹⁶ Szó szerint *törzse* - □□□□□□□□□□. Josephus másutt a zsidók törzséről beszél. Agrippa király (Josephus írásában) így fogalmaz: ‘a ti törzsetek’.

⁹⁷ Az eredeti részek kiemeléséhez vö. SCHÜRER, É., *The history of the Jewish people in the age of Jesus Christ I.*, ed. G. Vermes, F. Millar, M. Black (Edinburgh 1973), 428-441.

A zsidó rabbinikus források is többször említik Jézust. Úgy beszélnek róla, mint aki félrevezette a népet. Egyes helyeken varázslónak nevezik, utalva a csodatetteire (bSanh 43a).⁹⁸

Az evangéliumban szereplő személyek közül igen sokkal kapcsolatban maradtak fenn régészeti és irodalmi források. Caesarea-ban megtaláltak egy Pilátus nevét említő feliratot egy kőlapon. Jeruzsálemben a Kedron patak melletti temetőben egy Krisztus korabeli ossuarium-ot⁹⁹ találtak, amelyen ez a felirat olvasható: Alexander, Simon fia, Cirenei. Az evangéliumban arról olvasunk, hogy Jézus keresztfeszítésekor egy arra járó embert, a Cirenei Simont, Alexander és Rufusz apját kényszerítették arra, hogy vigye Jézus keresztjét (Mk 15,21). Szinte minden kétséget kizáróan ennek a Cirenei Simonnak az egyik fia volt az az Alexander, akinek a csonttartó ládájára ráakadtak a régészek!

Végül pedig ott van a négy evangélium és a többi őskeresztény írás, amelyek bőségesen tartalmaznak történetileg megbízható adatokat Jézusról. Ezek a művek az első évszázadban íródtak, vagyis néhány évtizeddel az események után. Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy Jézus az ókor az egyik igen jól dokumentált személye, akiről sok hiteles adattal rendelkezünk.

⁹⁸ *Der Babylonische Talmud*, ed. L. Goldschmidt, (Frankfurt am Main 1996) VIII, 631-632.

⁹⁹ Temetkezési célú csonttartó ládát.

2. Az evangéliumok késői legendák?

A négy evangéliumot nem sokkal Jézus életének eseményei után írták. A *Márk* evangélium a legrégebbi, valószínűleg Kr. u. 64 és 70 között íródott.¹⁰⁰ Márk Papias-nak Hierapolisz püspökének (Kr. u. 130) tanúsága szerint Péter apostol tolmácsa volt Rómában. Ezzel egybevág az a tény, hogy az evangéliumában igen sok latinizmust találunk (pl. - legio; - centurio;& - quadrans).

Eközben létrejött egy másik gyűjtemény, a Jézus mondásait, tanításait tartalmazó *Logia forrás*. Ez a mű Palesztina északi részén vagy Szíriában keletkezett Kr. u. 70 előtt.

Máté és *Lukács* evangéliuma ezt a két korábbi művet felhasználva, saját értesüléseiket, forrásaikat is bedolgozva alkották meg az evangéliumukat Kr. u. 70-90 között. Máté és Lukács evangéliumának mondatait már idézi a Didakhé (Kr. u. 90 k.), Római Szent Kelemen (Kr. u. 94), Antiókhiai Szent Ignác (Kr. u. 116), és más ókeresztény írások.¹⁰¹

¹⁰⁰ A megírás dátumát onnan következtették ki a kutatók, hogy *Jeruzsálem pusztulásának* (Kr. u. 70) a Jézus által történt megjövendölését Márk homályos, *bibliai* kifejezésekkel írja le (vö. Dán 9,27; 11,31; 12,11), és úgy, mint ami a *világ vége* eseménysorozatának részét képezi (Mk 13). Máté és Lukács *szétválasztják* a város pusztulásának leírását a világ végétől, és már *konkrét részleteket* is belefoglalnak a jövendölésbe (vö. Mt 22,7; Lk 19,43). Márk (a legtöbb bibliakutató álláspontja szerint) Jeruzsálem pusztulása előtt, Máté és Lukács evangéliuma pedig az után íródott.

¹⁰¹ SCHNELLE, U., *The New Testament Writings* (London 1998) 222, 243.

János evangéluma Kr. u. 100 körül keletkezett. A legrégebbi újszövetségi szövegtöredékünk a Rylands papírusz (P⁵²) Kr. u. 125 körül íródott másolat a János evangéliumról Egyiptomból.¹⁰²

A négy evangélium tehát akkor íródott, amikor Jézus életének sok szemtanúja még életben volt.

3. És az apokrif evangéliumok?

A későbbi évszázadokban még keletkeztek evangéliumok. Ezek közül a legtöbbszörnek nincs történeti értéke. Az úgynevezett *Júdás evangéliuma* például – amelynek a történeti Júdához nincs köze, hanem Kr. u. 160 körül egy őt példaképének tekintő különös egyiptomi ókeresztény szekta alkotása – a kutatók egybehangzó véleménye szerint egyetlen történetileg értékelhető információ-morzsát sem tartalmaz Jézusról. A mondatai és a szavai egytől-egyig vagy a négy evangéliumból vett információkat kombinálják, vagy a szekta különös, gnosztikus (más gnosztikus írásokban is fellelhető) ideológiáját tartalmazzák.

¹⁰² SCHNELLE, U., *The New Testament Writings* (London 1998) 476-477.

Ugyanez mondható el a többi apokrif evangéliumról is. Fontos kivételek ez alól az úgynevezett *Tomás evangélium*, és a *Jakab ősevangélium*, amelyek tartalmaznak hiteles hagyományokat Jézussal kapcsolatban. A Tamás evangélium igen korán (Kr. u. 140 körül) íródott valószínűleg szír nyelvterületen (talán Edesszában).¹⁰³ A Tamás evangélium tartalmaz több olyan jézusi mondást, amelyek hiteles történeti hagyományra mennek vissza. Jézus életének és tanításának történeti kutatása szempontjából ezért a Tamás evangélium fontos forrásnak számít. A Tamás evangéliumot azonban egy gnoszticizmushoz közel álló keresztény csoport fogalmazta meg, ezért a szöveget átjárják a gnosztikus fogalmak, értelmezések.

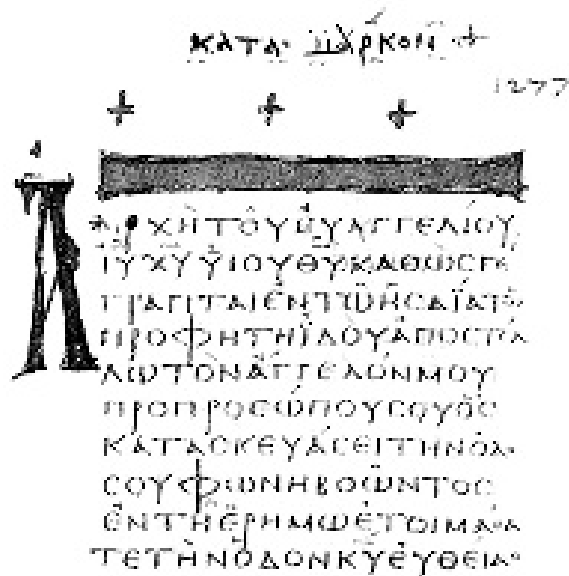
A négy evangéliumot az ókori kereszténység már a II. században mértékadónak, kánoninak tartotta. Ezt a négy evangéliumot tartalmazza Pápiász felsorolása (Kr. u. 130 körül), a Muratori kánon (Kr. u. 180 körül), Szent Iréneusz írásai (Kr. u. 180-190 körül). Az ókori egyház a Szentlélek vezetésével - biztos kézzel - a történetileg hiteles, tévtanításoktól mentes,

legrégebbi négy evangéliumot választotta ki, mint kánoni (a Biblia részét képező) írást.

¹⁰³ CAMERON, R., „Thomas, Gospel of”, *The Anchor Bible Dictionary* (ed. D. N. Freedman; New York 1992) VI, 536; ERBETTA, M., *Gli apocrifi del Nuovo Testamento. Vangeli I/1* (Casale Monferrato 1982) 260

4. Az evangéliumok szövegét meghamisították, cenzúrázták?

Dan Brown, Da Vinci kód c. tudományosnak beállított, de sok esetben téves információkból építkező kalandregényében azt állítja, hogy Nagy Konstantin császár uralkodása idején (Kr. u. 306/324-337) az evangéliumok (és általában az Újszövetségi Szentírás) szövegeit átfésülték, kihagyva azokat a részeket, amelyek ellenkeztek az ekkor megfogalmazódó, Krisztus Isten-voltát valló hittel.

Dan Brown, mint minden jó félrevezető, használ fél-igazságokat is a tézise igazolására. Hivatkozik olyan ókori szövegekre,¹⁰⁴ amelyek beszámolnak arról, hogy a Kr. u. III. század második felében Antiókiában egy Lukiánosz nevű keresztény tanító átjavította a Biblia szövegét. Illetve hivatkozik arra, hogy Nagy Konstantin császár idején sok Bibliát másoltattak – a császár utasítására és költségén is – Konstantinápolyban.

Valóban, szent Jeromos beszámolója szerint egy Lukiánosz nevű keresztény tanító javítgatta a Biblia szövegét a Kr. u. III. században. Ez a javítás azonban nem tartalmi jellegű volt. Az ókori keresztényeket zavarta, hogy az általuk használt szent könyv, a Biblia stílusa sok helyen nagyon egyszerű, sőt, itt-ott nyelvtani hibákat, nyelvileg helytelen

¹⁰⁴ SZENT JEROMOS, De viris illustribus 77; Epistola 106,2; Comm. in Paralipomenon, Praefatio; SUIDAE LEXICON, ad vocem Lukianos.

megfogalmazásokat is tartalmaz. Lukiánosz (amennyiben személyét illetően hihetünk Jeromos állításának) és társainak célja egy nyelvileg elegánsabb görög bibliaszöveg létrehozása volt. Ez a bibliaszöveg valóban eljutott Konstantinápolyba (ugyanis sok Konstantinápolyi pátriárka Antiókhából került a fővárosba, és hozta magával a maga – antiókhiai – Bibliáját).¹⁰⁵ Ezek tehát a Da Vinci kód állításainak apró igazság-morzsaí. Azonban Dan Brown ravaszul elhallgatja eközben a legfontosabb tényeket:

1. A bibliaszöveg javítását nem a császár rendelte el, nem ő felügyelte, hanem ez egy belső egyházi folyamat volt.
2. A szöveget csakis nyelvtani szempontból, nem tartalmilag javították.
3. És legelsősorban: a Nagy Konstantin előtti (a Lukiánosz féle javítás előtti) bibliaszöveg teljes egészében a kezünkben van! Az első három évszázadból számunkra fennmaradt görög újszövetségi papiruszok teljes egészében lefedik az Újszövetség szövegét, sok esetben többszörösen is. Ezenkívül fennmaradt számunkra az Újszövetség szövegének latin és szír fordítása is (a *vetus latina* és a *vetus syra*). Mindkét fordítás Kr. u. 200 körül keletkezett, tanúsítják tehát az Újszövetség szövegének Kr. u. 200 körüli állapotát. Ezek a fordítások is, lényegüket tekintve, teljesen megegyeznek a ránk maradt görög papiruszokban található szöveggel.¹⁰⁶

¹⁰⁵ ALAND, K. – ALAND, B., *Der Text des Neuen Testaments* (Stuttgart 1982) 74-75.

¹⁰⁶ ALAND, K. – ALAND, B., *Der Text des Neuen Testaments* (Stuttgart 1982) 192-196; 199-202. *Vetus syra* alatt a Cuerton által kiadott és a Sínai szent Katalin kolostorban megtalált kódexekben szereplő (vagyis a Peshitta előtti) szír szöveget értjük. Vö. BÖHLIG, A., „Bibelübersetzungen”, *Bibel-Lexikon* (ed. H. Haag; Leipzig 1969) 232-234; THIELE, W., „Vetus Latina”, *Bibel-Lexikon* (ed. H. Haag; Leipzig 1969) 1846-1848.

Vagyis egyáltalán nem valamifajta tudományos rejtély az, hogy milyen volt az Újszövetség (és benne az evangéliumok) szövege eredetileg, és hogy esetleg mit hagytak ki ebből később. Az Újszövetség szövege az Ókor legjobban tanúsított, legtöbb szöveggyűjteményével rendelkező szövege (kb. 90 papirusz, 274 nagybetűs kódex, 2795 kisbetűs kódex, 2207 lectionarium (olvasmányos könyv)). A legrégebbi és leghitelesebb szöveggyűjtemények – P⁷⁵ (Bodmer papirusz), B (Vatikáni kódex), κ (Sínai kódex), C (Efrém kódex), 33 (Párizs, 'a kisbetűsök királynője'), bo sa (kopt fordítások) – tartalmazzák az Újszövetség eredeti, minden későbbi torzulástól mentes szövegét. A mai tudományos szövegkiadások¹⁰⁷ ezt a bibliaszöveget (a Lukiánosz féle módosítások előtti szöveget) tartalmazzák, és a mai bibliafordítások is ebből készülnek.¹⁰⁸ Az eredeti szöveget könnyedén össze lehet hasonlítani a Lukiánoszra visszamenő ún. bizánci szövegtípus szövegével, és világosan látszik, hogy ahol a két szöveg eltér egymástól, mindenütt csak apró, stílusbeli módosításokról van szó.

¹⁰⁷ NESTLE, E. –ALAND, K., *Novum Testamentum Graece* (Stuttgart 1993²⁷); *The Greek New Testament*, ed. K. Aland - M. Black - C. M. Martini - B. M. Metzger - A. Wikgren (Stuttgart 1993⁴).

¹⁰⁸ A reformáció idejében még nem volt világos, hogy mely kódexek tartalmazzák a leghitelesebben a Biblia szövegét. Rotterdami Erasmus a késői, ún. bizánci szövegtípus kódexeit vette alapul, és ebből készültek aztán Luther és Károli Gáspár fordításai is. Érdekes módon gyakran az a helyzet állt elő, hogy a katolikus egyház által használt (Kr. u. 200-ban készült) latin bibliaszöveg közelebb állt az eredetihez, mint a Luther (vagy Károli) által alapul vett késői görög szöveg. A katolikus egyház által használt Vulgata szövege ugyanis az Újszövetség esetében átvette a korábbi, Kr. u. 200 körül készített latin fordítás (a *vetus latina*) szövegét, amely pedig nagyon pontosan követte az eredeti görög szöveget. Jól ismert példa erre a Jézus születésének történetében szereplő sor: „az embereknek jóakarát” (Károli) – az eredeti, nehezen érthető: „a jóakarát embereinek” (azaz: azoknak, akik Isten jó akaratának címzettjei, akikre Isten jóakarattal tekint, akiket megáld) helyett.

5. Az evangéliumok történetileg megbízható adatokat tartalmaznak Jézusról?

Sokan azt mondják, hogy az evangéliumokban leírt események legendák, történetileg megbízhatatlanok. Nem a történeti Jézust ismerhetjük meg belőlük, csak azt, hogy az első keresztények mit hittek róla. A húsvéti hit lelkesedésében eltorzított információkat tartalmaznak.

Ezzel szemben fontos tudatosítani a következő tényeket. Az evangéliumokat akkor írták, amikor még sok szemtanú élt. Nem írhattak le kitalált legendákat. Az apostolok – egy kivételével – mind az életüket is áldozták a Krisztusba vetett hitükért. Saját maga által kitalált dajkamesékért nemigen szokta senki odaadni az életét. Nehéz volna már azt is elképzelni, hogy hazugságokból és kitalációkból összetákolt üzenetnek hogyan lehetett akkora hatása, hogyan érezhették ezt annyian hitelesnek?

Az evangélium szövegéből a történetkritika módszereinek segítségével ki lehet emelni azokat a részeket, eseményeket, szavakat, amelyek minden valószínűség szerint valóban megtörténtek, elhangzottak. Lássuk röviden a történetiség kritériumait!¹⁰⁹

¹⁰⁹ MEIER, J. P. *A Marginal Jew I* (New York 1991) 168-201.

ΤΟ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΝ
ΕΝ ΤΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΝ
ΕΝ ΤΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΝ
ΕΝ ΤΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΝ
ΕΝ ΤΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΝ
ΕΝ ΤΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΝ
ΕΝ ΤΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΝ
ΕΝ ΤΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΝ
ΕΝ ΤΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΝ
ΕΝ ΤΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΝ

ΟΙ ΕΥΧΕΣ ΤΗΣ
ΟΥΔΕΝΑ ΙΝΑ ΟΥΔ
ΠΕΝ ΟΥΔ ΟΥΔ
ΕΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΝ
ΠΙΟΝΟΤΗ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΝ
ΕΝ ΤΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΝ

1. Többszörös tanúsítás. Minél több egymástól független forrás (Márk evangéliuma, Q forrás /azaz a Logia forrás/, Máté saját hagyományai, Lukács saját hagyományai, János evangéliuma, /Tamás evangéliuma/) tanúsítja ugyanazt az adatot Jézusról, annál valószínűbb, hogy hiteles adatról van szó.¹¹⁰

2. Különbözőség. Minél jobban eltér Jézusnak egy áthagyományozott tanítása vagy cselekedete a korabeli zsidó felfogástól és az ősegyház kifejezésmódjától, annál valószínűbb, hogy történetileg hiteles hagyományról van szó.

Az evangéliumok sok olyan eseményt és Jézusi mondást leírnak, amelyek nehezen érthetők, nehezen elfogadhatók voltak az első keresztény közösség számára (pl. Jézus megkeresztelkedése Keresztelő János által; Jézus halálfélelme és imája a Getszemáni kertben; az apostolok csúfos menekülése). Nyilvánvalóan nem kitalált részletek ezek.

3. Hasonlóság. Ha Jézusnak egy vizsgált tanítása vagy cselekedete hasonlít a már hitelesnek felismert jézusi tettekhez, szavakhoz, akkor joggal valószínűsíthető, hogy hiteles.

4. Élethelyzet. Minél inkább beleillik Jézusnak egy áthagyományozott tanítása vagy cselekedete Jézus nyilvános működésének élethelyzetébe (pl. nincs benne utalás a parúzia késésére, vagy Jeruzsálem pusztulására), annál valószínűbb, hogy hiteles hagyományról van szó.

5. Aramizmus. Minél könnyebben visszafordíthatóak arámra (Jézus anyanyelvére) a görög nyelvű evangéliumok Jézus tanítását megfogalmazó mondatai, annál valószínűbb, hogy hiteles hagyományról van szó.

¹¹⁰ MANSON, T. W., *The Teaching of Jesus* (Cambridge 1935).

A történettudomány eszközeinek segítségével tehát kiemelhető az evangéliumok szövegéből nagyon sok olyan jézusi mondás és cselekedet, amelyekről az objektíven vizsgálódó és kritikus történész is azt állítja, hogy ezek az események megtörténtek, ezek a szavak elhangzottak Jézus szájából. Nagyszerű összefoglalását adja ennek a történeti kutatásnak, és a kutatás eredményeinek J. P. Meier.¹¹¹

6. Jézus csupán egy bölcs tanító volt?

Sokan eljutnak odáig, hogy elismerik Jézus nagyságát. Ám azt mondják, hogy Jézus csak egy nagy ember volt, egy bölcs tanító. Azonban ez az opció nem áll rendelkezésünkre! Jézus ugyanis – történetileg is igazolható módon – nem csupán egy bölcs tanítónak tartotta magát. Nem, ő Istenként, az Atya Fiaként cselekedett és beszélt. Vagy azt mondhatjuk, hogy bolond volt, vagy azt, hogy hazug és gonosz (hiszen tudhatta, hogy nem isteni lény, mégis annak állította magát), vagy esetleg azt mondhatjuk, hogy igaz, amit mond, és ő tényleg több volt egy nagy embernél. Más opciónk nincs. Azt nem mondhatom, hogy ő nagy ember volt és bölcs tanító.¹¹²

Jézus óriási tekintéllyel tanított. A nagy vallásalapítók mindig hivatkoztak valamire, vagy valakire. Buddha azt mondta, hogy egy nagy megvilágosodása volt, ennek üzenetét akarja továbbadni. Mohamed azt állította, hogy Gábriel angyal jelent meg

¹¹¹ MEIER, J. P., *A Marginal Jew* I-IV. (New York 1991-2009).

¹¹² Vö. LEWIS, C. S., *Keresztény vagyok!* (Budapest 1988) 58-60; KREEFT, P. J. – TACELLI, R. K., *Handbook of Catholic Apologetics* (San Francisco 1994) 166-167.

neki, és bízott rá üzeneteket. Az Ószövetség prófétái azt mondták, hogy az Úr hívta meg őket, az Ő szavát közvetítik. Jézus nem hivatkozott senkire és semmire. Azt mondta: „Hallottátok, hogy mondaték a régieknek: Ne ölj!” (vagyis: tudjátok, hogy Isten ezt mondta a Sínai hegynél atyáitoknak: Ne ölj!) – „Én azonban azt mondom nektek...” (azaz: Én valami többet, valami jobbat mondok most nektek; Mt 5,21) Jézus nem azt hirdette, amit a régi próféták, hogy majd eljön a beteljesedés, várjátok. Jézus azt mondta: „Betelt az idő. Elközelgett Isten uralma!” (Mk 1,15) Amikor kérdezték tőle, hogy Te vagy-e az Eljövendő, vagy mást várjunk? Jézus ezt felelte. Nézzetek körül, mit láttok? Vakok látnak, sánták járnak, leprások megtisztulnak, halottak feltámadnak, és a szegényeknek hirdettetik az örömhír. Boldog, aki nem botránkozik meg Bennem!” (Lk 7,19-23) Azaz: a történelem nagy várakozása végetért. Engem vártak az évszázadok. Jézus bűnöket bocsátott meg (Mk 2,6).

Jézus teljesen nyilvánvalóan tett csodákat. Ezt a halálos ellenségei sem tagadták soha. Ezért is találják ki azt a körmönfont magyarázatot, hogy ő a gonosz lelkek fejedelmével (Beelzebubbal) lepaktált, és tőle kapott hatalmat a kisebb gonosz lelkek kiűzésére (Mk 3,22). Meg sem próbálják letagadni a gyógyításainak tényét, hiszen ezt ők is, a tömeg is látta, tapasztalta. Josephus Flavius is tényként említi, hogy Jézus megmagyarázhatatlan tetteket hajtott végre (Antiqitates XVIII, 63). Ugyanezt tanúsítják a Talmudban található, nem éppen szimpatikus utalások Jézusra.

Persze, ha valaki abból a prekonceptióból indul ki, hogy csodák nem lehetségesek, akkor tagadni fogja ezt az egyöntetű híradást. Hogy tudományosan megmagyarázhatatlan gyógyulások ma is történnek, arra példa többek között a Lourdes-i kegyhely is. Egy többnyire ateista orvosokból álló bizottság minden oda érkező (és erre hajlandó) betegről diagnózist készít. Aki azt állítja, hogy a kegyhelyen meggyógyult, arról újabb diagnózist vesznek fel, aztán a két diagnózist összehasonlítják. Évről-évre vannak olyan esetek, ahol az orvosbizottság úgy nyilatkozik, hogy tudományosan megmagyarázhatatlan esemény történt. Lehet, hogy egyesek prekonceptiója a hibás, nem pedig a történeti tények?

Jézus azt mondta, hogy aki az ő szavait hallgatja és azok szerint is él, az az élete házát sziklára építi. Aki viszont nem él az ő tanítása szerint, az homokra épít, annak az élete háza összedől (Mt 7,24-27). Jézus azt tanította, hogy aki őt megvallja az emberek előtt, azt majd az Isten trónja előtt ő is megvallja, aki pedig őt most a földi életben szégyelli, azt ő is szégyelleni fogja a végső napon (Mk 8,38). Minden ember végső sorsa azon dől el, hogy Jézus mellett dönt-e.

Jézus nem csak azt tanította, hogy szeressétek Istent és kövessétek Istent. Ő azt tanította, hogy „Kövess engem!” (Mk 1,17) Azt mondta: „Aki jobban szereti apját, anyját, fiát vagy lányát, mint engem, az nem méltó hozzám!” (Mt 10,37) Kicsoda ez az ember, aki így beszél?

Egyre többen kezdték ezt megkérdezni Jézus körül. „Ki ez, hogy a szél és a víz is engedelmeskedik neki?” (Mk 4,41) – kérdezték a tanítványok. „Mivé teszed magadat?” (Jn 8,53) – kérdezték az ellenfelei. Jézus körül egyre inkább arra terelődik a figyelem, hogy kicsoda ő. Maga Jézus is felteszi ezt a kérdést a tanítványainak: „Ti mit gondoltok, ki vagyok én?” Simon Péter válaszolt: „Te vagy a Messiás!” (Mk 8,29-30)

Jézus nem így szólította meg Istent: „Istenem!”,¹¹³ hanem így szólítja őt: „Abba!” (azaz: „Apa!”; Mk 14,36; Lk 11,2). A templomot az Ő Atyja házának nevezi, ahol ő otthon van, ahol neki teljhatalma van (vö. Jn 2,16).

¹¹³ Az egyetlen kivétel a kereszten mondott szavai („Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?”; Mk 15,34), ahol Jézus az ószövetségi zsoltár szavait idézi.

Jézus a jeruzsálemi bevonulásakor szándékosan beteljesíti a régi jóvendöléseket: számárháton vonul be, és kiúzi a templomból a kereskedőket (ahogy Zakariás jóvendölte: Zak 9,9; 14,21). A nép fel is ismeri a jeleket, és Messiásként köszönti őt: „Hozsanna! Áldott atyánknak Dávidnak közalgó országa!” (Mk 11,9-10)

Jézus a pászka vacsorát, a zsidóság legszentebb szertartását önmagára vonatkoztatja. Azt mondja, hogy a régi szabadulás csak árnyéka volt az igazinak, amelyik most fog bekövetkezni az ő megtört teste, az ő halála által. Benne egy új és örök szövetség kötődik most, amelynek az első szövetség csak árnyéka volt (vö. Mk 14,22-24).

Kaifás Jézus perében ezt kérdezi tőle: „Te vagy-e a Messiás, az Áldottnak (azaz: Istennek) a Fia?” (Mk14,61) Jézus tudja, hogy ha erre a kérdésre igennel válaszol, akkor őt megölik. Erre a válaszára Jézus föltette az életét. Ezt mondta: „Én vagyok. Látni fogjátok az Emberfiát, amint ott ül a Hatalom (azaz: Isten) jobbján, és eljön majd az ég felhőin!” (Mk 14,62)

Jézus nem úgy beszélt, és nem úgy cselekedett, mint egy nagy ember. A szavai és a tettei szétfeszítik a pusztán emberi lét kereteit.

7. Az Élet megjelent! (1 Jn 1,2)

Jézus messiási és istenfiúi öntudatát a feltámadása igazolta. Jézus feltámadásával kapcsolatban három tényt kell emlékezetünkbe idéznünk:

1. A tanítványok nem várták Jézus feltámadását. Egyesek hazamentek, minél előbb el akartak felejteni mindent (Lk 24,13-24), mások újra kezdték a mesterségüket (Jn 21,3). Nem valamifajta felfokozott várakozásban voltak.

2. Sem a zsidóságnak, se a hellenizmusnak nem volt olyan elképzelése, hogy egy konkrét történelmi személy meghal és feltámad. A zsidók (pontosabban a farizeusok) a világtörténelem végére várták a halottak feltámadását. A görög mentalitás képviselői kinevetik Pált, amikor Jézus feltámadásáról beszél. Azt mondják: „Erről majd máskor meghallgatunk téged.” (ApCsel 17,32). Nem arról van tehát szó, hogy az apostolok valamilyen belső, lelki élményüket a világképük alapján úgy értelmezték, hogy Jézus feltámadt. Épp ellenkezőleg. Egy olyan ténnyel szembesültek, aminek a hatására az egész világképüket gyökeresen átalakították.
3. Végül: az apostolok néhány nappal Jézus halála után újra ott vannak az életveszélyes Jeruzsálemben, és hamarosan elkezdi hirdetni, hogy Jézus él, mi találkoztunk vele, ő Úr és Messiás. Ettől kezdve pedig másból sem áll az életük, mint hogy boldogan mennek szerte a világba és hirdetik Krisztust, végül pedig – egy kivétellel – mindannyian az életüket adják érte.

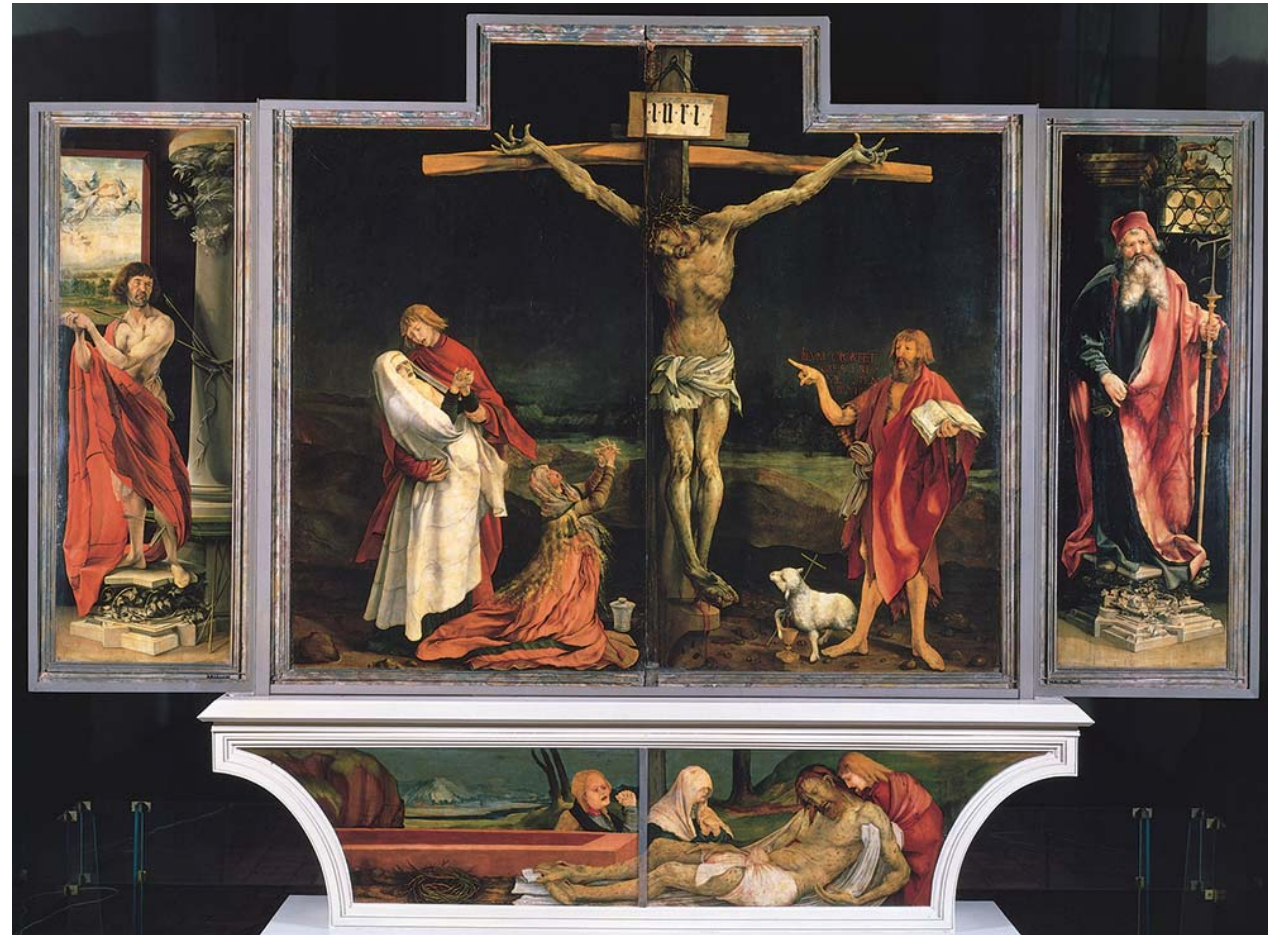
A kettő között - Jézus halála és a boldog húsvéti örömhír között - valaminek kellett történnie. Magát a feltámadás eseményét nem írja le a Biblia, mert ennek a tanítványok nem voltak a tanúi. Leírja viszont azokat a találkozásokat, amelyek során találkoztak a Feltámadottal.

Ezek a találkozások különlegesek: nem az arcáról ismerik meg, hanem egy szaváról, vagy mozdulatáról (Lk 24,30-31; Jn 20,16). Zárt ajtók mögött vannak, hirtelen Jézus ott van közöttük, aztán éppen olyan hirtelen eltűnik a szemeik elől (Jn 20,19). Jelzik a leírások, hogy valami olyasmit mondanak el az apostolok, amit emberi szavakkal alig lehet elmondani. Ezek a találkozások szülik újjá az apostolok hitét, ez a találkozás teszi a keresztyüldöző Sault Jézus lángoló követőjévé (ApCsel 9,1-19; Gal 1,11-16).

Krisztusban Isten elpusztíthatatlan élete jelent meg itt a múlandó földi világban. Az apostolok erről szereztek tapasztalatot. Az emberiség végső bizonyosságot nyert az örök életről, amelyben mindig is remélt.¹¹⁴ Krisztusban feltárult Isten titka, a Teremtő titka, a világ titka. Végső bizonyosságot szereztünk arról, hogy Isten szeretet, neki valóban végtelenül fontos az ember. Eljött a mi világunkba, hogy emberi szóval szólhasson hozzánk, emberi szívvel szeressen, önmagát adja nekünk.

¹¹⁴ Az örök életről részletesebben szó lesz a 12. fejezetben.

8. Ha bennem feltámadt, akkor az evangélium igaz?

Rudolf Bultmann, híres evangélikus bibliatudós azt állította, nem tudható biztosan, hogy Jézus feltámadt, vagy nem, tett-e csodákat, vagy nem. Azonban szerinte ez nem is probléma. A hitnek abszolútnak kell lennie, nem alapozódhat esetleges történelmi bizonyítékokra. Szerinte, ha engem itt és most elér az evangélium örömhíre, és én erre hittel válaszolok, akkor bennem Krisztus feltámadt, akkor az evangélium igaz, és működik.

Meglehetősen furcsa álláspont ez. Ha nem tudhatom biztosan, hogy Krisztus tőlem függetlenül, objektíven élt, csodákat tett, feltámadt, ha nem tudhatom biztosan, hogy majd a halálom után az én életemet is beteljesíti, akkor miért gondolom, hogy most segíteni tudna rajtam? Bultmann rendszere tulajdonképpen önmegváltás. Az ember a saját hit-aktusa által üdvözíti magát. Az üdvösség kívülről érkező, objektív valósága (az 'extra nos') teljesen eltűnik.

9. A hit eltorzította a tanítványok látását?

Egyesek azt mondják, hogy a tanítványok hite, lelkesedése lehetetlenné tette a számukra, hogy Jézust, az ő élete eseményeit tárgyilagosan, a maguk valóságában lássák.

A hit, a személyes nyitottság és elköteleződés azonban nem akadály a helyes és mély megismerésnek. Ellenkezőleg, mély megismerésre csak a hit és elköteleződés által jut el az ember. Ha egy tudós teljesen objektíven, érzésektől elvonatkoztatva kezd el vizsgálni egy gyönyörű virágcsokrot, tépegeti le a szirmait, vizsgálja a kémiai összetételét – soha a csokor szépségét, valóságát nem fogja a maga mélységében felfogni. Ahhoz kell az ámulat, a 'hit'. Ahhoz, hogy egy embert igazán megismerjünk, nem elég a hűvös távolságtartó objektivitás – kell hozzá szeretet, elköteleződés, bizalom. A valóságnak vannak olyan rétegei, ahová csak a hit, a bizalom, a szeretet jut le.

Ez a hittel való látás nem mond ellent a tudományos igazságoknak. Ugyanabba az irányba és le a hit is, mint a tudomány, csak más módszert követ, és mélyebbre jut.

A tanítványok hittel, ámulattal, csodálva nézték Krisztust, és pontosan ez nyitotta meg a szemüket, hogy az ő teljes valóságát megsejtsék, befogadják.

10. A megváltás titka

Ennek a könyvnek nem célja, hogy a kereszténység teljes tanítását ismertesse, és érthetővé próbálja tenni. A megváltás valóságáról sem tudunk itt hosszasan beszélni, de a lényegi tanítást mégis szeretném felvillantani.

Sokak szerint meglehetősen barbár és hihetetlen tanítás az, hogy az emberek bűneit Isten olyan áron bocsátja meg, hogy helyettük egy másik lény – Krisztus – véres áldozatát követeli.¹¹⁵ Milyen az az Isten, aki a saját fiának vérére akarja látni, hogy aztán megbocsásson? Milyen módon eszközölhetné ki egy másik lény rettenetes szenvedése az én bűneim bocsánatát, milyen módon hozhatná helyre az én általam okozott rendezetlenséget és sebeket?

A bűn lényege nem az, hogy az ember megsértette az Istent, és Isten emiatt megharagudott volna az emberre, haragjában bezárta volna előtte a menny kapuját. A megváltás lényege nem az, hogy az ember kiengesztelte az Istent. A bűn

¹¹⁵ „Ez a kép éppoly elterjedt, amilyen hamis.” RATZINGER, J., *Foi chrétienne hier et aujourd'hui* (Paris 1976) 197. „A valóság sokkal egyszerűbb. Isten Fia övéi közé jött, de ők nem fogadták be. Nem azért jött a földre, hogy keresztre feszíttesse magát. De tudott fegyvertelenül a gonoszok közé lépni...” DELUMEAU, J., *Le ragioni di un credente* (Torino 1987) 61. Krisztus kínhalála a gonoszság műve volt. Ám mégis megváltásunkká lett, mert ő a végsőkig, minden bűn és szenvedés ellenére is szeretett, szeretetből áldozta fel, adta oda az életét.

lényege az, hogy az ember önmagát, embertársait és a világot torzította el, sebezte meg. A megváltás nem az ember tette, amellyel Istent kiengeszteli, hanem az Isten cselekedete, amellyel eljön ebbe a bűntől megsebzett világba, kiárasztja az ő megtisztító, újjáteremtő szeretetének forrását, begyógyítja a bűn okozta sebeket. Pál apostol így mondja: „Isten kiengesztelte önmagával a világot.” (2 Kor 5,19) Nem az ember engesztelte ki Istent, hanem Isten engesztelte ki a világot. A megváltás műve nem egy haragvó Istenből indul ki, akit ki kellett engesztelni, hanem egy végtelenül szerető Istenből: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda érte, hogy aki benne hisz, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.” (Jn 3,16)

A bűn nemcsak valami mellékes hiba az emberiség történetében. Az embert az Istennel való kapcsolat, ez a fölfelé emelő gravitáció tette emberré. Ez a kapocs az emberségünk szíve. Ha ez megsérül, meggyengül, akkor az egész ember sérül. Nem lesz ami önmaga, az önzése fölé emelje, nem lesz az a fölfelé emelő erő, az a titokzatos Harmadik (Gyökössy Endre) aki a házaspárokat a sérelmeik, végességük fölé emelje, nem lesz az az erő, amely egy társadalmat egybetart, emberivé és élhetővé tesz. A bűn az embert lényegében megbetegítő csapás, ezért a megváltás létkérdés az ember számára.

Miért lett akkor a megváltás művének része Jézus keresztségének borzalmas szenvedése? Isten ebbe a bűntől eltorzított világba érkezett, egy szennyes világba, amely kitaszította és elpusztította az Ártatlant, a Tisztát (vö. Jn 1,3.11). Isten számára a megbocsátás nem egyszerűen egy kegyes mozdulatból állt, amellyel azt mondja: 'Nem haragszom'. A megbocsátás azt is

jelenti, hogy eljött ebbe a bűntől eltorzított világba, eggyé vált velünk, átjárta szeretetével a létünket, hogy visszailleszesse a világot és minket Isten szeretetének rendjébe.¹¹⁶

Már az emberi szeretetben is így van, hogy ha valaki szeret egy másik embert, akkor a vállára veszi annak fájdalmait, terheit, sebeit is, a szeretetével gyógyítja, újjáteremti őt.

Jézus keresztje azt kiáltja bele a világba a történelem végéig, hogy Isten halálosan szeret minket. Isten számára az ember végtelenül fontos, eljött a bűneink poklába, kiárasztotta ránk vérének, gyógyító szeretetének folyamát (vö. Jn 19,34-35; Zak 12,10-13,1). A kereszten kitárt karjaival átölel minket, magához vonz minket (vö. Jn 12,32). Az Élet jelent meg újra a földön, hogy mi újra élhessünk, a Szeretet jelent meg és áradt ki, hogy újra szerethessünk (vö. Róm 5,5).

11. Isten szeretet

A világ ámulatba ejtően szép. Aki nyitott szívvel szemléli, annak már ez alapján is az az érzése, hogy a Teremtő, akiből mindez kisarjadt, a legfőbb Szépség és Jóság, minden szépség és jóság Forrása.

Izajás próféta azt írja: „A dicsőség koronája leszel az Úr kezében, királyi fejdísz Istened kezében. Nem hívnak többé elhagyottnak, sem országodat magányosnak, hanem így neveznek majd: ‘én gyönyörűségem’, és országodat: ‘menyasszony’, mert az Úr örömét találja benned, s országod újra férjhez megy. Mert amint a vőlegény feleségül veszi a leányt, úgy fog frigyre

¹¹⁶ Vö. RATZINGER, J. - XVI. BENEDEK, A *Názáreti Jézus II.* (Budapest 2011) 174-175. RATZINGER, J., *Dogma und Verkündigung* (München 1977) 334; NICHOLS, A., *La pensée de Benoît XVI* (Genève 2008) 158.

lépni veled fölépítőd; és amint a vőlegény örül a menyasszonynak, úgy leli örömét benned Istened.” (Iz 62,3-5) Ahogyan egy király felteszi a koronáját, és büszkén megy ki az alattvalói elé – a próféta azt mondja – így van velünk a mi Istenünk. Isten koronája, büszkesége az ember. Ahogyan a vőlegény tud örülni a menyasszonynak, úgy örül nekünk a mi Istenünk. Isten öröme az ember. Jobban szeret minket, mint ahogyan a legjobb szülő tudja szeretni a gyermekét, a legjobb nagyszülő az unokáját, a legjobb házastárs a kedvesét.

Isten szeretetét tárta fel végső és radikális módon Krisztus keresztje. Pál apostol ámulattal kiált fel: „Szeretett engem, és feláldozta magát értem!” (Gal 2,20)

Kedves olvasó! Rád is árad Isten végtelen jósága! Ő azt szeretné, ha az életed kiteljesedne (Jn 10,10). Tudod-e, kinyitni az életed ajtaját, hogy beáradhasson az Ő fénye?

12. Szentháromság

A kereszténység egyistenhívő vallás. A világ sokféleségének az ősforrása a Lét Teljessége, az Egyetlen Isten. Azonban Isten egysége nem monolitikus egység. Istenben élet van.

Krisztusban ez az élő Isten tárult fel előttünk. Isten úgy tárta föl magát, mint aki Atya, akinek Fia van, aki elküldi a Lelkét. Isten szeretet, Benne élet árad: örök szülés és születés. Az Atyát azért nevezzük Atyának, mert Ő úgy birtokolja az istenség teljességét, hogy adja. Öröktől fogva mindörökké szüli a Fiút. Semmit sem tart meg önmagának, mindent átad a Fiúnak. A szeretet örök extázisában él. A Fiút azért nevezzük Fiúnak, mert Ő öröktől fogva mindörökké születik. Az istenség teljességét úgy birtokolja, hogy kapja. Semmit sem tart meg önmagának, mindent azonnal visszasugároz az Atya felé. A Szentlélek pedig a kettőjükből áradó Létteljesség és Szeretet.

Ennek az Istennek a nyoma és képe a világ: az atommagok és elektronok tánca, a férfi és a nő szerelme. Arra születtünk, hogy mi is beléphessünk ebbe az isteni szeretet áradásba, részesei lehessünk ennek az isteni táncnak, megtanuljuk a szeretet dallamát.

Egy egyszerű munkásember megtért. A munkatársai sokat gúnyolták emiatt. Az egyik egy alkalommal elkezdte kérdezgetni: „Mit tudsz te Jézusról, hogy annyira hiszel benne? Tudod, hogy mely városokban tanított, hány példabeszédet mondott, milyen filozófusok építettek az ő tanításaira?” Az ember nem tudott egyetlen kérdésre sem válaszolni. Végül azt mondta: „Szégyellem, hogy ilyen keveset tudok Jézusról. De azért valamit mégiscsak tudok róla. Mielőtt megismertem volna, ittam, boldogtalan ember voltam. A feleségemnek mérhetetlen sok fájdalmat okoztam, a gyerekeim menekültek előlem, ha megláttak. Amióta Jézust megismertem, letettem a poharat. A feleségemmel nagy szeretetben élünk. A gyerekeim futnak felém és átölelnek, ha megérkezem. Ezt tette velem Jézus. Ezt tudom róla.”

* „El kell mondanom magamról, hogy századom gyermeke vagyok, a hitetlenség és kételkedés szülötte mindmáig, sőt (tudom) egészen koporsóm lezártáig. Iszonyú kínokkal járt és jár bennem a hitnek ez a szomjúhozása, amely annál erősebb a lelkemben, minél több ellenvetésem van. És mégis; az Isten olykor küld nekem egy-egy percet, amelyekben teljesen nyugodt vagyok; ezekben a percekben szeretek, és úgy érzem, hogy mások is szeretnek; ezekben a percekben állítottam össze magamban a hit szimbólumát¹¹⁷, amelyben számomra minden világos és szent. Ez a szimbólum igen egyszerű: hinni kell abban, hogy nincs semmi, ami Krisztusnál szebb, mélyebb, rokonszenvesebb, ésszerűbb, hősiesebb és tökéletesebb lenne. És nemcsak

¹¹⁷ Itt a szimbólum szó hitvallást, credo-t jelent, az ókeresztény szóhasználatot követve.

hogy nincs, de féltékeny szeretettel mondom magamnak, hogy nem is lehet. Mi több: ha valaki bizonyítaná, hogy Krisztus nem tartozik az igazsághoz, és valóban úgy lenne, hogy az igazság Krisztuson kívül van, én akkor is inkább Krisztussal maradnék, mintsem az igazsággal.” (Dosztojevszkij levele Fonvizinának)¹¹⁸

*** Dsida Jenő: Krisztus**

Krisztusom,
én leveszem képedet falamról. Torz
hamisításnak érzem vonalait, színeit, sohase
tudlak ilyennek elképzelni, amilyen itt vagy.
Ilyen ragyogó kékszeműnek, ilyen jóllakottan
derűsnek, ilyen kitelt arcúnak, ilyen
enyhe pirosnak, mint a tejbeesett rózsa.
Én sok éjszaka láttalak már, hallgattalak is
számtalanszor, én tudom, hogy te egyszerű
voltál, szürke, fáradt és hozzánk hasonló.

Álmatlanul csavarogtad a számkivetettek
útját, a nyomor, az éhség siralomvölgyeit,
s gyötrő aggodalmaid horizontján már az eget
nyaldosták pusztuló Jeruzsálemed lángjai.
Hangod fájó hullámokat kavart, mikor
a sok beszéd után rekedten újra
szólani kezdted. Megtépett és színehagyott
ruhádon vastagon ült a nagy út pora,
sovány, széltől-naptól cserzett arcodon
bronzvörösre gyúlt a sárgaság s két
parázsló szemedből sisteregve hullottak
borzas szakálladra az Isten könnyei –

¹¹⁸ Vö. BAKCSI, Gy., *Dosztojevszkij* (Budapest 1970) 212-213.

VIII. Jézus igen, egyház nem

Sokan talán eljutnak odáig, hogy Jézus nagyságát elismerik, valamifajta belé vetett hit is megszületik a szívükben. Azonban azt mondják, hogy az egyházból nem kérnek. Az visszataszító, intézményesült, bűnökkel teli, szűklátókörű. Jézus igen, egyház nem. %

1. Jézus akarta

Aki a fentebb említett módon gondolkodik, annak azzal a kellemetlen ténnyel kell szembesülnie, hogy Jézus akarta az Egyházat.

Jézus 12 tanítványt választott ki (Mk 3,13-19). Jelezni akarta ezzel, hogy a valaha 12 törzsből állt, Jákob 12 fiára épült Isten népét helyre akarja állítani, újra akarja alapítani. Az új szövetség új népét hozta létre. A tanítványaira bízta a tanítását. Azt mondta: „Aki titeket hallgat, engem hallgat. Aki titeket megvet, engem vet meg.” (Lk 10,16) Rájuk bízta a bűnbocsánat közvetítését, a megváltás gyümölcseinek kiosztását: „Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket. E szavakkal rájuk lehelt és azt mondta: Vegyétek a Szentlelket! Akinek megbocsátjátok bűneit, meg lesz bocsátva, és akinek nem bocsátjátok meg, az bűnben marad.” (Jn 20,21-22) Pétert bízta meg azzal, hogy a nyájának pásztora és vezetője legyen (Lk 22,31-32; Jn 21,15-17; Mt 16,16-19). Megbízta a tanítványait azzal, hogy hirdessék az ő tanítását minden népnek, és kereszteljék meg a népeket (Mt 28,18-20). Jézusnak volt népe, volt közössége. Egy Egyház nélküli Jézus nem létezik.

Jézus megígérte, hogy az egyházával marad (Mt 28,20). Megígérte, hogy az egyházán a pokol kapui sem fognak erőt venni (Mt 16,18). Megígérte, hogy a Szentlélek elvezeti majd a tanítványait a teljes igazságra, megtanítja őket mindenre (Jn 14,26; 16,13).

Az utolsó vacsorán azért könyörgött, hogy a tanítványai egyek legyenek, és így elhiggye a világ, hogy őt az Atya küldte (Jn 17,21). Az Egyház az ember Istennel való egységének, és az emberek egymással való egységének jele és szentsége (LG 1). Új egyházakat, gyülekezeteket alapítani Jézus akarata ellen van, hiszen pontosan ezt az Egyház lényegéhez tartozó egységet szakítja darabokra.

2. Az ember lényegileg társas lény

Miért fontos a hit közösségi megélése? Miért akart Krisztus egyházat? Az ember lényegileg társas lény.¹¹⁹ Az életünket a szüleinken keresztül kapjuk. A perszonalista filozófia megfogalmazása szerint: énné csak a te által lehetünk. A másik arcának tükrében fedezzük fel önmagunkat. Egy kisgyerek úgy tanul meg mosolyogni, hogy az édesanyja rámosolyog. Úgy tanul meg beszélni, hogy beszélnek hozzá. Akkor tanulunk meg szeretni, ha elfogadják a szeretetünket. Akkor lesz önbizalmunk, ha megbíznak bennünk. Egymás által leszünk önmagunkká. A kapcsolatai az embernek a lényegéhez tartoznak.

Az ember minden értéket társadalmi és történelmi közvetítéssel kap. A nyelvet, amin gondolkodunk, az előző nemzedékektől kapjuk. A tudást, a kultúránkat, a művészetet mind társadalmi közvetítéssel kapjuk. Nagyon természetes az, hogy a vallás értékeit is közösségi módon őrzi és adja tovább az emberiség. Isten kegyelme és jelenléte beletestesült a történelembe. Mózes már tudta azt, amit Ábrahám megélt, mert hallotta az ősei elbeszéléséből. Izajás próféta már tudta azt, amit Ábrahám és Mózes megélt, mert megkapta népének szent hagyományából.

¹¹⁹ Vö. II. Vatikáni zsinat, Gaudium et spes 24-25.

3. Az egyház 'szülte meg', és ismerte föl a Bibliát

Isten, amikor szólt az emberhez, akkor nem egy könyvet ejtett le az égből, hanem mindenekelőtt embereket szólított meg. Az ő szívükbe írta az üzenetét. Előbb volt az egyház, az Isten ó- és újszövetségi népe, és csak azután született a Biblia.

A Biblia könyveire nem volt az ráírva, hogy tessék odafigyelni, ez a könyv a Biblia része, tessék odasorolni. A Biblián kívüli könyvekre (pl. Hénok könyve, vagy Ezdrás negyedik könyve) nem volt az felírva, hogy vigyázat, ez nem a Biblia része, ne tessék oda sorolni. Hogy mely könyvek tartoznak a Bibliához, azt az egyház döntötte el, ismerte fel a Szentlélek vezetésével.

Minden felekezet maga határozta meg a maga hitvilága szerint, hogy mit tekint a Biblia részének, és mit nem. A kereszténység a zsidóság eredeti ószövetségi kánonját vette át, amelyet a Hetvenes fordítás (a *Septuaginta*) is tanúsít. A Hetvenes fordítás a Kr. e. III.-II. században készült Egyiptomban. Zsidó tudósok fordították le a héber Bibliát görögre. Ez a szöveg a hosszú ószövetségi kánont tanúsítja (amely 45 könyvből áll, és a végén, a Messiás eljövételére utaló prófétai könyvek állnak). Ez a hosszú kánon tartalmazza a legkésőbb megszületett ószövetségi könyveket is, amelyek időben és tartalmukban is¹²⁰ kötik az Ószövetséget a krisztusi beteljesedéshez.

A zsidóság később (Kr. u. 90 körül) Jamniában leszűkítette a maga kánonját. Ekkor határozta el magát véglegesen a kereszténységtől (és fogalmazta meg a 'názáretiek' elleni átkot), ekkor utasította el az evangéliumokat és az ószövetség legkésőbb megíródott könyveit (pl. a Sirák fia könyvét; vö. Yad 2,13).

Éppen ezért nagyon problematikusnak tarjuk azt, hogy Luther a lipcsei dispután (1519-ben) dogmatikai okokból (a halottakért bemutatott áldozat témája szerepel a 2 Makk 12,46-ban) azt a rövid zsidó kánont választja, amelyet a zsidóság pontosan történetének egy meglehetősen keresztényellenes hangulatú szakaszában határozott meg.

A rövid kánon egyébként – sokak téves véleményével szemben – nem az alapján született, hogy csak a héber nyelvű könyveket sorolták ide. A hosszú (ősi) kánon több deuterokanonikus¹²¹ könyve héberül íródott. Azonban, mivel ezeket később már nem tartotta a zsidóság szent könyvnek, ezért nem másolták (sőt esetenként el is pusztították) ezeket a tekercseket, így

¹²⁰ Megjelenik például bennük a jócselekedetek fontossága (Tóbiás könyve), az örök életbe vetett hit (Makkabeusok 2. könyve; Bölcsesség könyve).

¹²¹ Azaz a későbbi rövid kánonból kizárt.

nem maradt ránk a héber szövegük. Néhány esetben azonban mégiscsak ránk maradt, így például Sirák fia könyvének nagy részét megtalálták a kairó-i genizában és a maszada-i ásatásokon.

Egyébként a hosszú kánon ereje annyira nagy volt, hogy a legtöbb protestáns Bibliába is egészen a United Bible Societies 1827-as döntéséig az ún. deuterokanonikus könyveket is bele nyomtatták, az Ószövetség függelékeként. Manapság újra sok olyan protestáns bibliakiadás születik (ún. ökumenikus kiadás-ok) , ahol visszatérnek ehhez a gyakorlathoz.

Az Újszövetség kánonját a keresztény közösség ismerte fel és határozta meg. Markion eretnokségével szemben, aki csak Lukács evangéliumát és 10 páli levelet tartott kánoninak, a II. században születik meg az Újszövetség kánonja. Ennek egyik legfontosabb és legősibb tanúja az ún. Muratori kánon, amelynek szövegét Kr. u. 180 körül Rómában jegyezték le.

Világos ebből a rövid áttekintésből is, hogy a Biblia könyveit az egyház ismerte föl. Aki nem hisz az egyházban, nem hiszi azt, hogy az egyházat a Szentlélek vezette és vezeti, az nemigen tud választ adni arra a kérdésre, hogy miért tekinti a Biblia részének pl. Jónás könyvét, és miért nem tekinti annak pl. a Hermász Pásztorát.

4. Az egyház egyetemes, azaz katolikus

A katolikus jelző nem valami későbbi megjelölése az egyik felekezetnek, hogy meg lehessen azt különböztetni a többtől. Már Antiókhiai Szent Ignác (Kr. u. 110-117 k.) katolikusnak nevezte az akkor még egyetlen keresztény egyházat.

Az igazi egyházat nem ember alapította, hanem maga Jézus. Kétezer év óta lényegét tekintve változatlanul létezik. A többi egyház és felekezet a történelem folyamán az egyházban támadt szakadások nyomán keletkezett.

Az igazi egyházat valóban Krisztus alapította. Azóta a Szentlélek vezetésével él és növekszik. Olyan, mint egy hatalmas fa gyönyörű ágakkal és lombkoronával. Egyetlen ember fejébe sem fér bele az a gazdagság, amit Jézus ránk hagyott, amit kétezer év óta a Szentlélek kibontakoztatott. Meghaladja azt. A katolikus egyháztól leszakadó gyülekezetek leszűkítik a kereszténység eredeti, természetes gazdagságát.

Egy francia ateista ember egyszer betévedt egy zsúfolásig tele templomba. Éppen mise volt. Az öreg pap hangját alig lehetett érteni, de amit meg lehetett érteni, az is többé kevésbé értelmetlen és unszimpatikus volt. Az intelligens hitetlen ember döbbenettel állt ott, és magában azt mondta. Ez a rengeteg ember biztosan nem a pap miatt van itt. Itt valami másnak is kell lennie!

*** Sík Sándor: Hiszek**

Hallják meg hívók és hitetlenek
Élet-halálra szóló eskümet
A szív bősége zúg fel ajkamon,
Az kényszerít a Krisztust vallanom.

(...)

Hiszek egy Istent, ki három személy
Az élő Istent, aki bennem él,
S akiben élek, mozgok és vagyok,
Kinek tenyerén megsimulhatok
Akinek rám is éber gondja van,
És cselekszik bennem és általam.
Aki mozdítja minden mozdulásom,
S én jóban-rosszban boldogan imádom
Intéző édes mély akaratát.
Hiszek Istenben, hiszem az Atyát.

Égnek és földnek testté vált frigyét:
Hiszem a Krisztust, hiszem az Igét.
Akit az Atya örök óta szül,
És akiben szépséggé lesz a zűr.
Kinek emberré tetszett válnia,
Hogy Isten legyen az ember fia.
Ki hogy minden nap eljöhessen hozzánk,
Ízlelnünk adta a rejtelmes Ostyát.
Benne az élet és benne az út.
Hiszek Istenben, hiszem a Fiút.
Hiszem a Krisztus gyújtotta tüzet:
A Szellemet, aki a Szeretetet.
Aki Szent Péter ajakán rivall,
Hegyeket bont, szíveket áthidal,
És hét csatornán csorgatja beléd
Az élesztő kegyelem kútfejét.
Ki tüzet gyújt az embergondolatnak,

Kiből fölébe nőhetsz tenmagadnak
És mosolyoghatsz, alkothatsz, ölelhetsz
Hiszek Istenben, hiszem a Szentlelket.

(...)

Élő hitemmel vagyok én szabad.
Mankó helyett kötöttem szárnyakat.
Ami akad a földön emberi,

Gazdag szívem testvérnek ismeri.
És ami túl az emberkörökön,
A végtelenség: ígért örököm.
És mikor üt a boldogságos óra,
Hogy befogadjon koporsóm gubója:
Hitem gyertyája utolsót remeg,
És Istennek ajánlom lelkemet.

IX. A kegyelem forrásai

Igen sokan elfogadhatatlannak tartják azt, hogy bizonyos gesztusokon (keresztelés, gyónás) keresztül az egyház Isten erejét, kegyelmét közvetíti. Lehetséges valóban, hogy emberi gesztusok Isten erejét hordozzák?

1. Krisztus köztünk maradt

Isten nem azért közeledett az emberhez, amikor Jézusban önmagát adta a világnak, hogy egy rövid jelenés erejéig jelen legyen a történelmünkben. Azt akarja, hogy minden kor minden embere számára ez az isteni jelenlét elérhető legyen. Beletestesült a történelembé. A Föltámadt Krisztus ma is él és cselekszik az övéin keresztül. Így ígérte: „Nem hagylak árván titeket, visszajövök hozzátok. A világ nem lát majd engem, de ti láttok, mert én élek, és ti is élni fogtok általam.” (Jn 14,18-19) „Maradjatok a városban, amíg erő nem tölt el benneteket a magasból!” (Lk 24,49) Az első keresztények ebben a meggyőződésben éltek, hogy közöttük és bennük az élő Isten Lelke él és cselekszik. Ezért az egyházat Krisztus testének mondták, hiszen az Ő Lelke él bennünk (1 Kor 12,12-13). Az egyház fontos döntéseinél meg voltak arról győződve, hogy ezeket a Szentlélek vezette. Az első apostoli zsinat ezt a levelet küldte Antiókiába: „Úgy tetszett a Szentléleknek és nekünk...” (ApCsel 15,28)

2. Krisztus – egyház – szentségek

Az első keresztény évszázadokban a szentségekre használt egyik leggyakoribb szó a szümbolon (⋯⋯⋯⋯) volt.¹²² Ez a szó eredetileg azt jelentette: összetett. Így hívták például a szerződéseket, amelyeket csontdarabra, fára, vagy agyagtáblára írtak, majd kettétörtek, és mindkét félnek adtak belőle egy részt. Amikor aztán (pl. kölcsön esetében) fizetni kellett, összeillesztették a két darabot, és ha megegyezett, abból látták, hogy a szerződés hiteles.

Később a görögök szümbolonnak nevezték a szimbólumokat, jelképeket, mert azok is összetett dolgok: van bennük valami látható (a jel), és valami láthatatlan (a jelzett dolog). Így például a látható zászló jelzi a láthatatlan hazaszeretetet.

¹²² Használták még a ○◆◆◆❁❁❁☐☐☐☐, és a ◆☞☞ ☞☞☞☞☞☞☞☞☞ szavakat is.

A keresztyének a szentségeket szümbolonnak mondták, mert azok is összetett dolgok. Egy látható jel, gesztus isteni kegyelmet és erőt közvetít.

Bizonyos értelemben szümbolonnak, szentségnek mondhatjuk magát Krisztust is. Hiszen benne egy látható, valóságos emberben a láthatatlan örök Isten jelent meg és cselekedett. Szümbolonnak mondhatjuk másodszer az egyházat, mert egy látható közösségben a Szentlélek van jelen és működik. Az egyház Krisztus teste, mert az Ő Lelke van jelen benne. Végül szümbolonnak nevezhetjük az egyház alapgesztusait az egyes keresztyén felé, a szentségeket. Egy látható cselekedeten keresztül magával az élő, feltámadt Krisztussal találkozik a szentségekben a keresztyén. Ha például valaki megkeresztelkedik, akkor nem csak egy emberi közösséghez, az egyházhoz csatlakozik, hanem valóban az élő Krisztus testébe oltódik bele, az ő megváltó kegyelmében részesedik.

3. A szentségek jelen vannak a Bibliában

A szentségek nem az egyház későbbi találmányai – bár az egyes szentségek formájának kialakításában az egyháznak is aktív szerepe volt – hanem ott vannak már a Bibliában.

A keresztség megjelenik Jézus missziós parancsában (Mt 28,19) majd pedig az ősegyház életében (ApCsel 8,36; 10,48; 16,32; Róm 6,1-23). A bérmálás (a Szentlélek erejének átadása) megjelenik többek között a samariaiak megtérésekor (ApCsel 8,15-17; 19,1-7; 1Jn 2,27). Az eukharisztia (Jézus testét és véréát adja ételül) megjelenik az utolsó vacsorán (Mk 14,22-24), Jézus kafarnaumi beszédében (Jn 6,51-58) és az ősegyház gyakorlatában (ApCsel 2,42; 1Kor 11,17-34).

Jézus nem azt mondta az utolsó vacsorán, hogy ez a kenyér olyan, mint az én testem. Nem azt mondta, hogy ez a kenyér emlékeztetni fog titeket az én testemre. Hanem ezt mondta: „Vegyétek, ez az én testem.” (Mk 14,22) Kafarnaumban

pedig ezt mondta: „Az én testem valóban étel, és az én vérem valóban ital. Amint engem az élő Atya küldött, és én az Atya által élek, úgy aki engem eszik, általam él. Ha nem eszitek az én testemet és nem isszátok az én véremet, nem lesz élet bennetek.” (Jn 6,53-57)

A bűnbocsánat küldetését a föltámadt Krisztus adja át az apostoloknak (Jn 20,23), akik kezdettől gyakorolják is az oldás és kötés hatalmát (1 Kor 5,3-5). A betegek olajjal való megkenése megjelenik az evangéliumban (Mk 6,13) és az ősegyház gyakorlatában (Jak 5,14). Az apostoli küldetés és hatalom kézrátétellel való továbbadása szintén ott van a Biblia lapjain (1Tim 4,14; ApCsel 14,23). A házasság, mint Isten által egybekötött, felbonthatatlan életszövetség megjelenik Jézus tanításában (Mk 10,1-9) és Pál apostol leveleiben (Ef 5,32). Nem későbbi találmányok ezek.

4. A szentségekben való hit kezdettől ott volt a keresztények életében

Az egyház kezdettől fogva élte, hitte, tanította Krisztus szentségi jelenlétének valóságát. Antiókhiai Szent Ignác († Kr. u. 110-117 k.) például ezt írja az eukharisziáról: „Az eukharisztia Megváltónk, Jézus Krisztus bűneinkért szenvedett teste,

amelyet az Atya jóságában föltámasztott” (Smyrn 7,1). Szent Jusztinosz pedig Kr. u. 155 körül így ír: „Ezeket mi nem úgy vesszük, mint közönséges kenyeret vagy közönséges italt, hanem mint a megtestesült Jézus Krisztus, Megváltónk az Isten Igéje által a mi üdvösségünkért felvett testet és vért, az ő hálaadó imájával megáldott táplálékot, amiből vérünk és testünk az átváltozás értelmében táplálkozik, és azt tanultuk, hogy ez a megtestesült Jézusnak teste és vére.” (Apologia I, 65-67) Aranyszájú Szent János (Kr. u. 347–407) pedig úgy fogalmazza meg ezt a titkot, hogy „Isten teremő Lelke átváltoztatja (.....) a kenyeret”.

A Traditio apostolica című írás, amely a római kereszténység életszabályait mutatja be Kr. u. 215 körül, leírja az eukharisztia (a mise) szövegét (Trad. Ap. 4). Ez a szöveg lényegileg megegyezik a katolikus egyházban ma is használt II. misekánonnal. Ha valaki Kr. u. 200 körül elment volna egy keresztény eukharisztiaát ünnepelni, akkor csaknem szó szerint ugyanazt a miseszöveget hallotta volna, amit ma a templomainkban imádkozunk!

A bűnbánat gyakorlatával kapcsolatban Római Szent Kelemen (Róma püspöke Kr. u. 92-99 között) azt írja: „Jobb, ha az ember megvallja vétkeit...” A penitenciát a presbiterek szabják ki (I Clem 51,3; 54,1; 57,1). Szent Iréneusz (+ Kr. u. 202) szintén hosszan ír a nyilvános bűnbánat és feloldozás gyakorlatáról (Adv. Haer. I. 6,3; 13,5.7; III. 3,4; 4,2). Órigenész (Kr. u. 184/185 – 253/254) arról tudósít, hogy egy papra bízzák a bűnbánót, aki meghallgatja a bűnvallását, és kíséri őt. A pap által adott penitencia és kísérés után léphet a megtérő a nyilvános bűnbánók közé (Hom in Lev. 2,4).

A betegek kenetével kapcsolatban I. Ince pápa (Kr. u. 416) világossá teszi a Gubbiói püspökhöz írt levelében, hogy a betegek megkenése szentség (DH 216). Aranyszájú Szent János (Kr. u. 347–407) is beszámol arról, hogy a papok megkenik a betegeket bűneik bocsánatára (Sac 3,6).

Már a Didakhé (Kr. u. 90 k.), és aztán nem sokkal később a Traditio apostolica (Kr. u. 215) című írás is leírja a püspök, a pap és a diakónus felszentelésének módját (Did 15,1; Trad. ap. 2-3; 7-8).

A keresztény házasságról Tertullianusz (Kr. u. 155 – 240 k.) így ír: „Ezt az egységet az egyház rendezi, a felajánlott áldozat megerősíti, az áldás megpecsételi, az angyalok hirdetik ki, a Mennyei Atya szentesíti.” (Ad uxorem II,8,6)

Ez a néhány kiragadott példa csak rövid ízelítő abból, amit mindenki átélhet, ha az első keresztények írásait olvassa. Döbbenetes az a lényegi azonosság, amit az első keresztények hite és a mai katolikus hit között láthatunk.

5. Miért estek ki egyes szentségek a protestáns egyházak gyakorlatából?

A katolikus egyház tudatában van annak, hogy a reformáció nagyon sok értéket hordozott, nagyon sok lényeges evangéliumi igazságra hívta fel a figyelmet. Így például a Biblia központi helye, a népnyelvű liturgia, a kegyelem elsőbbsége a jócselekedetekkel szemben stb. Ezekből a katolikus egyház is tanult, az egyoldalúságait korrigálta. Annak is tudatában van az egyházunk, hogy az egyházszakadás megtörténtében a katolikus fél is hibás, a felelősség mindkét oldalon megvan.

Ennek előrebocsátása után mégis úgy látjuk, hogy a reformátorok leszűkítették a krisztusi tanítást. Egyoldalúan az ige, az ige hittel való befogadása, a krisztusi ígéret fontosságát hangsúlyozták, és kissé megfeledkeztek arról, hogy Isten nem csak az igéje által nyújtja a kegyelmét. Isten nemcsak szólni akart, hanem testté lett, és a testét adja nekünk, a szentségi valósággal is táplálni, éltetni akar minket.

Emellett pedig bizonyos emberi tehetetlenségi erő is közreműködött abban, hogy egyes szentségek eltűntek a protestáns gyakorlatból. Luther például haláláig gyónt, ezt egy nagyon fontos, Krisztustól kapott kegyelmi forrásnak tartotta. Nem állt szándékában a bűnbánat szentségét megszüntetni.¹²³ Azonban ez a szentség igényes, nem mindig könnyű, és így lassan a tehetetlenségi erőnél fogva kiveszett. Közrejátszott ebben a Krisztusról, mint egyetlen és minden más közvetítést kizáró közvetítőről való tanítás radikalizálódása is.

¹²³ Luther a gyónás kötelező volta ellen emelt kifogást, és hangsúlyozta, hogy a gyónás lényege nem a penitencia, hanem a feloldozás. Az 1529-ben Luther több beszédében is buzdított a gyónás gyakorlatára, és sajnálattal emlegette, hogy sokan elhanyagolják. Vö. *Luther's Large Catechism: A Contemporary Translation with Study Questions* (ed. F. S. Janzow; St. Louis 1978) 122-27.

6. A protestantizmus kincsei

A reformáció egyházai számos olyan vonását vallják és élük a kereszténységnek, amelyekből a katolikus egyház tanult, merített, amelyek a katolikus hagyományban elhomályosodtak. Mindenekelőtt ilyen a kegyelem elsődlegességének, ingyenességének hangsúlyozása. A Biblia egyik legközpontibb üzenete ez: Isten ingyenesen, a bűneink ellenére szeret. Szintén nagy értéke a reformáció egyházainak a Biblia szeretete és ismerete, a világiak szerepének értékelése az egyházban, a népnyelv visszahozatala a liturgiába.¹²⁴ Egyszerűbbé, kevésbé klerikálissá tették a kereszténységet.

A protestáns kereszténység oroszánrészt vállalt a rabszolgaság elleni küzdelemben, az evangélium hirdetésében a nem keresztény kontinenseken, a gyarmatokon élők szegénységének enyhítésében.

A magyar protestáns egyházak szerepe a magyar nyelv és kultúra, a nemzeti öntudat és megmaradás ápolásában és elősegítésében óriási jelentőségű volt.

Mindezek miatt a katolikus egyház hálával tekint a reformáció egyházaira, tanul tőlük, és a szeretet és igazság párbeszédét folytatja a különböző protestáns felekezetekkel.

¹²⁴ Mint az köztudott, a reformáció előtt is léteztek népnyelvű bibliafordítások. Az első teljes német nyelvű bibliafordítások a 14. században keletkeztek. Ezek szövegét Luther is felhasználta. A Jordánszky kódex, amely a Biblia nagy részének gyönyörű magyar fordítását tartalmazza, 1516 és 1519 között készült, jóval a Károli Gáspár féle fordítás előtt. Sajnos elveszett az a teljes magyar nyelvű bibliafordítás, amelyet Báthori László pálos szerzetes készített 1437 és 1457 között. Már az 1114-es esztergomi zsinat előírta, hogy a szentleckét és az evangéliumot magyar nyelven is fel kell olvasni a Szentmisén.

Charles de Foucauld (1858-1916) egy gazdag, ősi nemesi család sarja volt. Hat éves korában mindkét szülőjét elveszítette. Fiatal katonatisztként agnosztikusnak vallotta magát, rengeteg pénzt elveszített kártyán, gyakran rendezett fényűző lakomákat, amelyekhez időnként Párizsból hozatott lányokat. Végül a rokonai úgy döntöttek, hogy gyámság alá helyezik őt, ne okozzon több veszteséget a családnak. Amikor megtudta, hogy a katonai egysége harcban van Algériában, újra jelentkezett a hadseregbe. Vakmerően harcolt. Éjszakánként sokszor órákon át nézte a gyönyörű csillagos eget. Szintén csodálva nézte az arabok hitét. Aztán egy igen veszélyes felfedező útra indult az akkor még zárt Marokkóba egy zsidó rabbi társaságában. Az útleírásáért aranyérmét kapott a Földrajzi Társaságtól, híres ember lett. Ám belső üresség, nyugtalanság gyötörte. Párizsban lakást vett ki, és sétái során egyre gyakrabban tért be egy-egy templomba. Csak ott érezte jól magát. Az egyik nap bement a Saint Augustin templomba, ahol az általa nagyon szeretett nagynénjének a gyóntatója, Huvelin abbé szolgált. Odalépett hozzá azzal a kérdéssel, hogy tanítsa őt a keresztény vallás igazságaira.. Ezt mondta az abbénak: „Kételyeim vannak a hitemben. Szeretnék kérdéseket feltenni. Feleljen nekem!” Az idős pap ránézett, megsejtette az arcáról az elmúlt évek zűrzavaros történetét, meglátta benne a hatalmas Isten utáni vágyat, és végül ezt mondta neki: „Jöjjön be a gyóntatószékbe, térdeljen le, gyónja meg a bűneit, és hinni fog.” Foucauld azonban ezt felelte: „Én nem gyónni jöttem. Gyakorlatilag én nem is hiszek Istenben. Kérdéseim vannak, feleljen nekem!” Ám az atya újra csak a szemébe nézett és azt mondta: „Gyónja meg a bűneit, és hinni fog!” Foucauld végül is engedett ennek az unszolásnak. Letérdelt, és több mint tíz év bűneit minden szépítés és magyarázat nélkül letette az Úristen lábai elé. És abban a pillanatban a kegyelem hatalmas folyamát érezte, amely

végigömlött az egész lényén. Ahogyan felkelt abból a gyóntatószékből, már valóban hitt. Néhány nappal később eldöntötte, hogy szerzetes lesz. Így indult el útjára a XX. század egyik nagy alakja, a sivatag szentje.¹²⁵

*** Babits: Eucharistia**

Az Úr nem ment el, itt maradt.

Őbelőle táplálkozunk.

Óh különös, szent, nagy titok!

Az Istent esszük, mint az ősz

törzsek borzongó lagzikon

ették-itták királyaik

húsát-vérét, hogy óriás

halott királyok ereje

szállna mellükbe - de a mi

királyunk, Krisztus, nem halott!

A mi királyunk eleven!

(...)

¹²⁵ SIX, J.-F., *Charles de Foucauld* (Budapest é. n.) 9-24; PUSKELY M., *Akik hittek a szeretetben* (Budapest 1979) 385-393.

Áradj belénk hát, óh örök
igazság és szent szeretet!
Oldozd meg a bilincseket...

X. Erkölcs, amely gúzsba köt?

Nietzsche azt írta, hogy a kereszténység megmérgezte a szerelmet.¹²⁶ Arra gondolt ezzel a mondattal, hogy az ókor embere a kereszténység megjelenése előtt lekiismeretfurdalások nélkül, felszabadultan tudta kiélni, ünnepelni a testi szerelmet. A művészetében szintén mindenfajta szégyen nélkül ábrázolta a test szépségét. Egyenesen istenségnek tartotta Afroditét, vagy Vénuszt. A kereszténység, mondja Nietzsche, elvette ezt a felszabadult örömet az embertől. Teletette a boldogsághoz vezető legegyszerűbb utat tilalomfákkal és lekiismeretfurdalással. A középkor szobrai és festményei állig felöltözött alakokat mutatnak. A kereszténység megmérgezte a szerelmet, nem hagyja az embert boldognak lenni.¹²⁷

Jean Paul Sartre leírja, hogy kiskorában belénevelték a képet az Isten szeméről, aki mindent lát. Egyszer gyufával játszott, és egy égő gyufa leesett egy szép terítőre, kiégette azt. Sartre megijedt, de aztán megörült, hogy senki se látta a dolgot. Gyorsan összegyűrogette a terítőt, és bedugta egy szekrény mögé. Ám ekkor hirtelen eszébe jutott, amit tanítottak neki, hogy az Isten látta a tettét. Feljegyezte a könyvébe. Az utolsó napon majd számonkéri tőle. Ebben az írásában, felnőtt fejjel Sartre azt mondja, hogy akkor kisgyerekként ez őt mélységesen felháborította. Kicsoda ez az Isten, aki szüntelenül a sarkában van, mint egy rendőr, nem hagy neki szusszanásnyi nyugalmat sem, aki minden tettéért

¹²⁶ NIETZSCHE, F., *Jenseits von Gut und Böse* IV, 168.

¹²⁷ Vö. XVI. BENEDEK, *Deus caritas est* (2006) 3-4.

számadásra hívja majd? Elhatározta, hogy ő szabad lesz. Nem fog ilyen rettenetes lelkiismereti terhekkel élni. Eldöntötte, hogy ateista lesz.¹²⁸

Egy új keletű közmondás szerint, ami kicsit is jó az életben, az vagy törvényekbe ütköző, vagy erkölcstelen, vagy hizlal. Sokan gondolják valahogy hasonlóan, hogy a keresztény erkölcs gúzsba köt, boldogtalanná tesz. Nem enged szabadon élni. Ahogyan Nietzsche meglehetősen radikálisan mondta: meg kell ölni az istent, hogy az ember teljes értékű ember lehessen.

1. Tíz ige

Mi az erkölcs a lényegét tekintve? A kereszténység meggyőződése az, hogy az erkölcs nem valamifajta önkényes, szubjektív, kultúrtermék. Az erkölcs a lényegét tekintve annak a rendnek, annak a gyönyörű harmóniának a felismerését jelenti, ami benne rejtőzik a világban, ami bele van rejtve a sejtjeinkbe, a lelkünkbe. Az ember a természet örök könyvéből kiolvassa ezt a rendet, és megpróbál eszerint élni.

Ókori rabbinikus tanítás szerint Isten tíz igével alkotta a világot (ugyanis az első teremtéstörténetben tízszer szerepel ez a mondat: „és Isten szólt”).¹²⁹ Ezáltal - a rabbik meglátása szerint - a Biblia szövege utalni akart a Tízparancsolatra, melyet héberül így neveznek: tíz ige, tíz kijelentés. Mit akar kifejezni ez a rabbinikus magyarázat? Azt, hogy Isten parancsai, az erkölcsi

¹²⁸ SARTRE, J.-P., *Les Mots* (Paris 1964) 78.

¹²⁹ Pirqa Abot 5,1.

parancsok nem valamifajta utólagos, önkényes előírások, hanem bele vannak írva a világ teremtése óta a mindenségbe: a csillagokba, az állatok ösztöneibe, az emberi lélekbe. Isten törvénye, az erkölcs objektív. Az a törvény, amit Mózes felismert és megfogalmazott a Tízparancsolatban, és az a törvény, amellyel Isten alkotta a csillagokat és a világot: ugyanaz. Az erkölcs nem más, mint annak az alázatos kiolvasása a világból, hogy a Teremtő milyen utakat, ösvényeket, milyen harmóniát rejtett el benne, hogy aszerint éljünk, azon járjunk.

2. Az erkölcsi törvények elveszik a szabadságunkat?

Olyan kényszerzubbony az erkölcs, amely gúzsba köt, boldogtalanná tesz? Elveszi az egyéniség, a szabadság gyönyörű ajándékát?

Mi is a szabadság a lényege szerint és mire kellene használnunk? A szabad döntés az akaratunk képessége, ahogyan az ítéletalkotás, a helyes megismerés az értelmünk képessége. Az értelmünk megismerőképességének célja az igazság, a valóság. Nem annál értelmesebb az ember, minél többször téved is. Egy ember akkor igazán értelmes, ha sohasem téved, ha a megismerőképességével mindig az igazat ismeri meg igaznak, a valóságot valóságnak. Ugyanígy, az ember nem attól szabad, ha néha a rosszat is választja. Az akaratunk képességünk célja a jó, az érték. Egy ember annál szabadabb, minél többször a jót, és csakis a jót akarja és választja. Annál szabadabb valaki, minél kevésbé köti gúzsba az akaratát valamilyen szenvedély, indulat, minél kevésbé vakítja el őt valami rossznak a megkívánása. Egy ember annál szabadabb, minél inkább tudja mindig a helyeset akarni és kívánni, minél inkább tud szárnyalni és szeretni.

Egy focista nem akkor szabad, ha összevissza lövöldözi a labdákat, hanem akkor, ha az egyetlen hajszálpontos mozdulatot képes végrehajtani, és a labdát be tudja vágni a jobb felső sarokba. Annál szabadabb, minél inkább ura a testének, és tökéletesen irányítani tudja azt az egyetlen helyes mozdulat megtételére.

A szabadság törekeny és keskeny út. A felfelé, a több élet felé vezető döntések választása. Sajnos a mai emberiség mintha megfélemedezett volna erről, és a korlátok nélküli kísérletezést, a soha el nem köteleződést, a tetszőleges választást bálványozza. Igen gyakran aztán a halál útját, az igaz és a jó elvetésének, a társadalom leépülésének széles útját járja.

3. Az erkölcsös élet boldogtalanná tesz?

Az erkölcs nem gúzsbaköt. Isten parancsai olyanok, mint az útjelző táblák. Mutatják az élet, a több élet útját.

A Gonosz mindig el akarja velünk hitetni, hogy Isten elvesz valamit a boldogságunkból. A valóságban nem így van. Ahogyan Gyökössy Endre fogalmazta: „Egy nő több, mint sok nő.” Ha valaki megtalálja az egyetlen, és képes őt egész szívével egy életen át szeretni és szolgálni, az nem boldogságot veszít, hanem boldogságot nyer.

Szent Iréneusz mondta: „Isten dicsősége az élő ember.” (Adv. Haer. IV, 20.7) Istent a folyók úgy dicsérik, ha folynak, a virágok azzal, a nyílnak. Egy ember úgy dicséri Istent, ha a szó teljes és igazi értelmében él: ha kibontakoztatja mindazt a lehetőséget, ami benne rejlik. Isten nem irigy a boldogságunkra, hanem pontosan a boldogságunkat, kiteljesedésünket akarja.

Amit Nietzsche állított, hogy a kereszténység megmérgezte a szerelmet, nagy csúsztatás és valótlanság. Az ókor szexualitás kultusza egyáltalán nem az igazi szerelem felmagasztalása volt. Az ókori ünnepek gyakran a kultikus prostitúció, az orgiákba fulladó szórakozás színhelyei voltak. Fizetett prostituáltak megalázásának helye, kábult emberek sokszor szánalmas

örömkeresése. A Biblia és a kereszténység ezeket valóban a leghatározottabban elutasította, mert ezek nem a szerelem felmagasztalása, hanem annak lealacsonyítása, besározása voltak. Ahogyan a mai szexualitás-kultusz, pornográfia és prostitúció sem a szerelem felmagasztalása.

A Biblia és a kereszténység arra tanít, hogy a szerelem, ha igazi, akkor egy másik emberi személyhez vezet oda. Egy személyhez, aki feltétlen, totális odaadást érdemel és kíván meg. A szerelem, ha igazi, akkor nagyon hamar megszületik benne a vágy a feltétlenségre, a totális és végérvényes, visszavonhatatlan, egy ember egész lényét betöltő önátadásra.

A kereszténység nem megmérgezi a szerelmet, hanem egyenesen azt állítja, hogy a házasság szentség: isteni valóság. Minden egyes alkalommal, amikor két ember az egységét újra éli, megvalósítja, akkor maga az Isten, az Ő végtelen szeretete van jelen bennük és általuk ezen a világon.

A Bibliában egy teljes könyv szól a szerelemről: az Énekek Énekének könyve. Ez a könyv nem utolsó sorban a testi szerelem dicsérete is. Az egyház sok olyan személyt avatott szentté, és állított példaképül, akik a házasságot és a szerelmet magas hőfokon, nagy szívvel, odaadással, valóban boldog és beteljesült kapcsolatként élték meg. Ilyen személy volt Árpádházi Szent Erzsébet, aki rajongva szerette a férjét, és ilyen volt a nemrégiben boldoggá avatott Quattrocchi házaspár is.

4. Helyes és helytelen büntudat

Sartre arról írt az idézett sorokban, hogy a büntudat agyonnyom, megkeserít, nem hagy szabadon lélegzeni. Van olyan büntudat, amely valóban megnyomorít.

A büntudat addig helyes, amíg jelzi a helyes irányt, amíg a lelkiismeretfurdalás fájdalma sarkall a jóra.

Azonban amikor a büntudat egy óriási teherré nő, ami agyonnyom, akkor ez már nem keresztény, nem előrevivő büntudat. A Bibliában a Gonosz neve 'Sátán', ami annyit jelent: 'Vádló'. A Gonosz egyik legfőbb taktikája, hogy vádolja az embert. Azt sugallja, hogy te úgysem fogsz soha szép, emberhez méltó, örömteli életet élni. Jobb, ha meg sem próbálsz. Belenyomja az embert a sárba (vö. Zak 3,1-5). A Szentlelket a Biblia Paraklétosznak, 'Védőnek' nevezi. Isten védeni, felemelni, megtisztítani akar. Az Ő tekintete, az Ő közelsége soha nem megalázó, hanem megtisztító és fölemelő.

Ha valakit a helytelen, őt agyonnyomó büntudat nyomaszt, az mondja bátran a Gonosznak: 'Én Isten szeretett gyermeke vagyok. A bűneimből Ő felemel, megtisztít. Te pedig távozz tőlem!'

XII. Piusz pápa mondta, hogy a mai ember legnagyobb bűne az, hogy elvesztette a bűn tudatát.¹³⁰ Manapság sokan azt mondják, hogy bűn nem létezik. Az a papok találmánya. Mindent ki lehet magyarázni a pszichológiai készletekkel meg a nehéz gyermekkorral. Érdekes módon azonban ebben a világban, amely elutasítja a bűnt, tagadja a rosszat, nagyon hamar eltűnt a jó is, amihez képest bármit rossznak mondhatnánk. Eltűnt a megtisztulás katarzisének lehetősége, eltűnt az út, amelyen át eljuthatnánk a rosszból a jóba. II János Pál pápa írta, hogy a ma Európában oly sokakat betöltő rezignáció egyik legfőbb oka a képtelenség a bűn beismerésére és a bocsánatkérésre.¹³¹

¹³⁰ 1946. okt. 26-án elhangzott rádióüzenet; *Discorsi e Radiomessaggi di Sua Santità Pio XII*, VIII. Ottavo anno di Pontificato, 2° marzo 1946 - 1° marzo 1947, p. 285-289.

¹³¹ II. JÁNOS PÁL, *Ecclesia in Europa* (2003) 76

Ha valaki tudja, hogy létezik bűn, de létezik bűnbocsánat is, létezik Isten irgalommal teli szíve, akkor nem fél a bűneit bűnnek nevezni, akkor tudja, hogy van belőlük kiút, hogy van bocsánat.

5. Az evolúció alaptörvénye a nyers erőszak: az emberé a szabad verseny?

Nemritkán azt halljuk, hogy az élővilág fejlődésének hajtómotorja a nyers erőszak volt. Az erősebb felfalta a gyengébbet. Így tudtak kiválasztódni az egyre életképesebb gének. Sokan azt mondják, hogy erre az alaptörvényre kell építeni az emberiség életét is. Az erősebb, a gazdagabb fajja föl a gyöngét! A gazdasági élet akkor lesz életerős, ha teret engedünk a szabad versenynek.

Akik így gondolkodnak, meglepedeznek arról, hogy már az állatvilág esetében sem az egyszerű nyers erőszak vitte előre az evolúciót. A legerőszakosabb állatfajok kipusztultak, mert felfalták a táplálékláncukat, vagy felfalták a fajtársaikat. Nem a legerőszakosabb, hanem a legalkalmazkodóképesebb fajok maradtak fenn.

Már az állatvilág esetében is megfigyelhetjük azt, hogy megjelenik az erőszaknak egyfajta korlátja. Sarkvidéki farkasok például gyakran megküzdnek a vezér szerepért. Amikor egy hím elveszíti ezt a küzdelmet, a nyakát tartja oda a győztesnek. A győztes azonban nem harapja át a legyőzött farkas nyakát. Már az állatvilágban ott van a nyers erőszak korlátja.

Ha egy emberi társadalmat a szabad verseny törvényére építenek, ott nagyon hamar sok boldogtalan ember lesz. Nem csak azért, mert nem lesz mindenki győztes. A szabad versenyben a gyöngé, a szegény, az idős, a beteg mindig menthetetlenül lemarad. A szabad verseny az erősek világa, a sikereseké, a gátlástalanoké. Olyanoké, akik mások holttestén is szívesen átgázolnak a maguk képzelte boldogságáért. Ám még inkább azért termel sok megkeseredett embert a szabad verseny

társadalom, mert az ember nem erre született. Nem arra születtünk, hogy gyűjtsünk, küzdjünk önmagunkért. Az ember arra született, hogy szeressen és adjon, alkotson és építsen.¹³²

A Biblia ideálja a társadalomról nem egy piramis szerű világ, ahol mindenki tör fel a csúcsra, hanem az emberi test. Egy test vagyunk, és egymásnak testvérei. Ha az egyik tag örül, a többi tag vele együtt örül. Ha az egyik tag szenved, a többi vele együtt szenved (1 Kor 12,26). Ez Isten álma az emberi együttélésről.

¹³² Megrázó erővel szól erről Ferenc pápa. Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium* 53-54; TORNIELLI, G. – GALEAZZI, G., *Ez a gazdaság öl* (Budapest 2015) 20-21.

6. Gyakran kritizált keresztény erkölcsi alapelvek

a. A beszéd

Némelyek azt gondolják, hogy egy-két csúnya szó, vagy káromlás nem árt senkinek, levezetem a gőzt. Azonban ez nem egészen így van. Egy régi latin közmondás szerint a beszéd a lélek tükre.¹³³ A szavaink belőlünk jönnek elő, az értelmünkéből, a szívünkéből. Ha valakiből sok csúfság jön elő, az egy rossz jel: jelzi, hogy valami belül is romlani kezd, durvább és közönségesebb lett.

Szavakkal néha nagyobb fájdalmat lehet okozni, mint egy pofonnal. Nem hiába mondja a Biblia: „Csíkot hagy a bőrön az ostor csapása, de a nyelv csapása csontokat tör össze” (Sir 28,17) Az ostor csak kívül fáj, a bőrön ejt sebet, de a megvetéssel, gyűlölettel kimondott szavak behatolnak a másik ember benső világába, belülről törhetik őt össze.

Ha a beszéd a lélek tükre, akkor a mai nyugati társadalmunk eléggé szegényes képet mutat önmagáról.

b. A szerelem titka

Sok ember a kereszténységnek a házassággal és a szerelemmel kapcsolatos meggyőződését tartja igen nehezen elfogadhatónak. Vannak azonban olyanok is, akik kifejezetten nagyra értékelik ezt a tanítást. Érdekes például, hogy Japánban sok nem keresztény is jelentkezik a katolikus házasságfelkészítő kurzusokra, és sokan kérik az egyházi esküvőt.

¹³³ Imago animi sermo est.

A Biblia és a kereszténység meggyőződése az, hogy a házasság egy férfi és egy nő teljes önátadása, eggyéválása, amelyben magának a Teremtő Istennek a végtelen szeretete jelenik meg és működik (vö. Ter 2,23-24; Ef 5,32). A testi egyesülés a lehető legmélyebb módja annak, ahogyan egy férfi és egy nő a szerelmét, az egységét megélheti. Ez a cselekedet akkor igaz, akkor van egészen a helyén, ha nem csak két test egyesül, hanem két ember, ha két élet harmóniáját ünneplik meg és pecsételik meg. Ha egymásnak adják a fájdalmaikat és az örömeiket, a múltjukat és a jövőjüket. Különben mind a két fél érzi, hogy megtettünk valamit, ami nem egészen igaz. Úgy tettünk, mintha egyek lennénk, ám ez nincs egészen így.

Egy házasság – mint minden értékes és szép dolog a világon (pl. sportteljesítmények, tudományos teljesítmények, művészi alkotások) – nem könnyedén születik meg, nem a kisujjából rázza ki két ember. Egy szép házasság olyan, mit egy gyönyörű szimfónia, amelyikben két dallam szól. Nem egymásba beharsognak, hanem egymást erősítik. Rengeteget kell tenni azért, hogy ez a szimfónia szépen, tisztán megszólaljon. Egy szép házasság két ember szinte emberfeletti remekműve.

Rengeteget kell érte tenni. A szerelem kezdetén szinte magától hullik két ember ölébe a boldogító egység. Falak omlanak le közöttük. Kiléphetnek a magányuk börtönéből és beléphetnek a másik csodálatos világába. Annyi mindent, ami a maguk életéből egyedül teljesen hiányzott volna, azt egymás által megkapnak. Alig kell valamit is tenni ezért a boldogító egységért. Később azonban két ember nem magától marad egymáshoz közel. Sok minden történik, amit az egyik így él át, a másik úgy, kisebb-nagyobb hibák, amit elkövetnek, és a falak, amelyek közöttük leomlottak, menthetetlenül elkezdenek visszaépülni. Csak az a házasság marad szép, ahol két ember képes újra és újra lebontani ezeket a felépülő falakat, képesek egymás kezét újra megtalálni, az egység csodáját újra teremteni. Ehhez pedig kell nagyon sok érzékenység, jóakarát, újrakezdés, megbocsátás, humor, fantázia. Kell hozzá rengeteg idő. Új mézeshetek és új nászutak.

Ahogy Erich Fromm megfogalmazta: a szerelem nem birtokláshoz hasonlít, és nem élvezethez hasonlít. A szerelem művészet. Gyönyörű képesség arra, hogy kincseket magamból és a társamból előhozzak, az egység csodáját újraalkossam.¹³⁴

c. Homoszexualitás

A Biblia és a kereszténység meggyőződése, hogy a szexualitás Teremtő által szándékolt természetes célja a férfi és a nő szerelmének, eggyéválásának megélése és a termékenység. Az azonosneműek szexuális kapcsolatai ezért rendezetlenek, helytelenek (Ter 19,5; Róm 1,26-27).

Ezért az egyház nem tartja helyesnek, ha az azonosneműek együttélését házasságnak nevezik, és főként nem tartja helyesnek (a gyermek érdekei miatt), ha azonosnemű pároknak engedélyezik gyermekek örökbefogadását.

Ezzel a kereszténység nem elítélni akarja a homoszexuális hajlamú embereket. Magát a hajlamot nem is tekinti bűnnek, csak a homoszexuális cselekedetet. A kereszténység nem akarja megbélyegezni, vagy kirekeszteni a homoszexuális hajlamú embereket.

A homoszexualitás nem veleszületett, fátumszerű irányultság. Ezt bizonyítja több olyan egypetéjű iker esete is, ahol a két személy szexuális irányultsága más lett. Egyébként igen sok pszichiáternek és orvosnak az a véleménye, hogy a legtöbb homoszexuális hajlamú ember nem 100%-ban ilyen. Az egyéniségének van egészséges, heteroszexuális része is, és dönthet

¹³⁴ FROMM, E., *A szeretet művészete* (Budapest 1984) 9-15. 103-129.

úgy, hogy az énjének ezt a részét fogja használni. Ha ezt a döntést meghozza, akkor, ha sok esetben nem is könnyen, de igazi kiteljesedést élhet meg a férfi-nő kapcsolatban és a házasságban.¹³⁵

d. Abortusz

A Biblia és a kereszténység meggyőződése (egyébként ez az orvostudomány álláspontja is), hogy az emberi élet a fogantatással kezdődik (vö. Kiv 1,17; 21,22; Jer 1,5; Didakhé 2,2; Diognétosz levél 5,6). Hogy mikor vágják el azt az életet, a második, vagy a hatodik hónapban, vagy a születése után dugják a kukába, csak fokozati különbség: ugyanazt az emberi életet pusztítják el.

Talán azért is képes ezt az embertelenséget olyan könnyedén megtenni a mai ember, mert nem látja a kisgyermeket. Mintha be lenne kötve a szeme. Ha a műtőasztalon nyitott szemmel kellene ugyanazokat a gyereket felszabdoló mozdulatokat megtenni, valószínűleg a legtöbb ember képtelen lenne rá.

Amikor az egyház az abortusz ellen küzd, akkor ezt nem csak a gyermek érdekében, hanem az anya érdekében is teszi. Az anyának is hatalmas tragédia, be nem gyógyuló seb az abortusz.

¹³⁵ NICOLOSI, J., *Healing of Homosexuality. Case Stories of Reparative Therapy* (New Jersey 1997).

e. Eutanázia

A Biblia és a kereszténység meggyőződése, hogy az ember földi életének vége a természetes halál kellene, hogy legyen (vö. MTörv 32,39; Jób 2,9-10; Bölcs 16,13; Róm 14,7; Szent Ágoston, *De civitate Dei* 1,17). Az emberi élet sok szenvedés között is végtelen érték. Az ember nem egy állathoz hasonlít, amelyet eltaposnak, hogy ne szenvedjen.

Egy kórházban egyszer egy férfi odament az orvoshoz, és kérte, hogy segítse át a halálba az anyját, aki már régóta szenved. Az orvos bólintott, egy nagy adag morfiomot szívott fel az injekcióstűbe, odamentek a betegágyhoz, beszúrta a tűt, de nem nyomta bele a morfiomot az asszony testébe, hanem azt mondta a férfinak: „Adja be maga.” Az megrökönyödött: „Megöljem az anyámat?” „Miért – kérdezte az orvos – azt elnézte volna, hogy én ölöm meg?” Ugyanakkor az egyház azt is tanítja, hogy az embernek van joga méltósággal meghalni. Az orvostudománynak óvakodnia kell a beteg túlkezelésétől. A beteg nem kötelezhető arra, hogy mesterséges és rendkívüli eszközökkel a lehető legtovább meghosszabbítsa az életét. Joga van nemet mondani egyes rendkívüli kezelésekre, és ilyen módon a természetes meghalást választani.

f. A papok nőtlensége embert nyomorító

A katolikus egyház senkit sem kényszerít a nőtlenségre. Ezt az életformát mindenki szabadon választja, szabadon fogadja el. Nem csak a katolikus egyházban van jelen az Istennek szenteltségnek ez a radikális formája, hanem például ezt élik a buddhista szerzetesek is. Érdekes módon őket nem szokták támadni és zaklatni ezzel.

A nőtlen életállapot nem embert nyomorító. Így élt maga Krisztus is, aki a lehető legszeretettelibb és szeretetreméltóbb személy volt, aki ezen a Földön élt. Így élt Jeremiás próféta (Jer 16,2), Jézus édesanyja, Mária (Lk 1,34; Mk 6,3), Pál apostol (1 Kor 7,7; 9,5), Lukács és János és aztán számtalanul sokan a kereszténység sorai közül az első évszázadoktól kezdve mindmáig. Mielőtt erre nézve bármilyen parancs lett volna, mielőtt az első szerzetesi közösségek megszülettek volna, már nagyon sokan választották a nőtlen (ill. szűzi) életformát. A kereszténység előbb írt könyvet a szüzesség dicséretéről, mit a házasságról.¹³⁶ Jézus tüzet gyújtott a Földön, és a tűz nagyon hamar fellobbant.

Nem szeretnék elméleti fejtegetésekbe kezdeni arról, hogy miért tartja értéknek, a papsághoz nagyon illőnek a katolikus egyház a cölibátust. Hogy miért is adja oda valaki a legszemélyesebb magánéletét, egész önmagát: erre nincsenek teljesen logikus észérvek. A szerelemnek sincsenek logikus észérvei. Annak az Istennek, aki nem csak valamit adott az embernek, hanem önmagát adta oda egészen, a meghívott ember úgy érzi, hogy ő sem adhat kevesebbet, mint önmagát egészen. A kereszt balgaságára a szüzesség oktalanságával felel.

¹³⁶ METHODOSZ OLYMPIKOSZ, *Symposion*. A mű a III. sz. végén íródott.

A cölibátus nagy jel. Jelzi azt, hogy Isten valóság. Egy valóságos hús-vér ember egész életét, egész szívét be tudja tölteni. Nem véletlen, hogy a Gonosz erősen támadja ezt a jelet belülről, a szerzetes vagy a pap saját gyöngeségein keresztül, és kívülről is.

A cölibátus felszabadít az emberek szolgálatára is. A történelemben megmérhetetlenül sok szeretet, szolgálat, gyümölcs fakadt ezekből az odaadott életekből. Elég csak Boldog Calcutta-i Teréz anyára, a leprások apostolára De Veuster Szent Damjánra, vagy az életét Auschwitzban egy fogolytársáért feláldozó Szent Maximilán Kolbe atyára gondolni.

7. A kereszténység társadalmi tanítása

A Biblia és a kereszténység meggyőződése, hogy az ember lényegileg társas lény, természetes számára az, hogy társadalmakba, államokba szerveződve él (vö. MTörv 17,14-20; Róm 13,1-7). Vannak olyan értékek, amelyeket csak együtt, társadalmi összefogással tud megvalósítani. Az állam célja nem az uralkodó osztályok hatalmának biztosítása kell, hogy legyen, hanem a közjó szolgálata. A közjó azokat a fizikai, szellemi és lelki feltételeket jelenti, amelyek az emberi személy kibontakozását segítik (pl. úthálózat, közbiztonság, közoktatás, egészségügy, kultúra stb.).

A kereszténység meggyőződése az is, hogy a gazdasági életet nem pusztán a szabad verseny kell, hogy irányítsa. A szabad verseny logikájában az erős, a gazdag bőven ki tudja használni az erőfölényét a gyengével, a szegénnyel szemben. Az állam feladata az, hogy a gazdasági életet az igazságosság alapelvei mentén irányítsa.

A kereszténység jónak tartja a magántulajdont. A magántulajdon biztosítja az egyén szabadságát. Ha az embernek van egy olyan szférája, ahol belátása szerint cselekedhet, amellyel ő rendelkezhet, ez biztosítja az egyén (és a közösségek) szabadságát. Ezért a katolikus egyház elutasította a kommunizmus ideológiáját.

Ugyanakkor a kereszténység arra tanít, hogy a magántulajdonhoz való jog nem korlátlan. A világ javai a Teremtő alkotásai, a céljuk az, hogy a Földön minden ember, és majd a jövőben a nemzedékek is boldogulhassanak.¹³⁷ Nyilvánvalóan nem helyes egy olyan gazdasági berendezkedés, ahol pl. egy alapvetően mezőgazdaságból élő országban a földtulajdon nagyon kevesek kezében összpontosul. Jelenleg a világgazdaság talán legjelentősebb problémája az, hogy a tőke soha a történelemben eddig nem tapasztalt mértékben kevesek kezében koncentrált.¹³⁸ Ez pedig azzal jár, hogy a világgazdaság haszna is keveseknél koncentrálik, míg az emberiség nagy része, az államok jó része a túlélésért küzd. Ez okozza az újabb és újabb kisebb vagy nagyobb válságokat. Az emberiség előtt álló egyik leglényegesebb feladat jelenleg a magántulajdonhoz való jog korlátainak megalkotása, és aztán az illetén korlátnak való érvényszerzés.

¹³⁷ Ezt nevezzük a javak egyetemes rendeltetése elvének. Vö. *Az Egyház Társadalmi Tanításának Komentáriuma* (Budapest 2007) 177. pont.; II. JÁNOS PÁL, *Laborem exercens* 14; II. Vatikáni zsinat, *Gaudium et spes* 69.

¹³⁸ FRIDRICH R., *Globalizáció és környezet* (Budapest 2002) 4.: „A Forbes magazin szerinti leggazdagabb 200 ember vagyona meghaladja a világ lakossága 41%-ának (2.4 milliárd ember) egy évi jövedelmét.” Egy Zürichi Egyetem által végzett kutatás megállapította, hogy kb. 147 vállalat tartja kézben a világgazdaság jelentős részét. Vö. WAUGH, R., „Does one super-corporation run the global economy?“, *Daily Mail*, 20. október 2011.

8. Erkölcstelen emberiség?

Az erkölcs a világba ültetett gyönyörű isteni rend és harmónia. A Jó megtapasztalása, érzékelése a lélek mélyén. Fölfelé emelő gravitáció, a Teremtő felfelé emelő ereje.

Ez az erő teszi képessé *az embert*, hogy az önzése, a korlátai fölé emelkedjen, hogy nagylelkű és bőkezű legyen. Enélkül önmagába roskad, belesüpped a sárba, eszmények és lelkiismeret nélkül fog élni.

Ez az erő teszi képessé *a házastársakat*, hogy a végességükön, sérelmeiken, korlátaikon túlemelkedjenek. Ha két ember csak emberi erővel és emberi szinten próbálja a harmóniát megteremteni, mindig szükségképp bele fognak ütközni a korlátaikba, a megértési, alkalmazkodási képességük, a szeretetre való képességük végességébe. Csak ha ott van a házasságukban az a Titokzatos Harmadik, a háromszög csúcsa, Aki mindkettőjüket a korlátaik, sérelmeik fölé emeli, akkor ezen a magasabb szinten megtalálhatják újra és újra a harmóniát.

Egy társadalom csak akkor tud életerősen létezni, ha a tagjai nem pusztán azért követnek bizonyos együttélési normákat, mert ezt éppen egy bizonyos többség, az érdekek mostani erőegyensúlya így határozta meg, hanem mert azt gondolják, hogy valóban helyes így élni. Ha a jogrend mögött nincs ott az erkölcs ereje, akkor a jogrend önmagában nagyon hamar össze fog omlani. Újabb és újabb jogszabályokkal kell majd körülbástyázni, míg végül valóban összedől. Nem lehet mindenki mögé rendőrt állítani. Egy társadalom akkor tud életerősen létezni, ha a tagjai meg vannak arról győződve, hogy az együttélési normáik igazak és jók, és ezért tartják be őket. Az igazi jogrend, amely ezt a nevet kicsit is megérdemli, gyarló földi leképeződése kell, hogy legyen annak az objektív isteni rendnek, amit a Teremtő a világba és az emberi lélekbe ültetett.

A II. Világháború végén történt Németországban. Egy Karl Fischer nevű fiatalembert bevagoníroztak sok száz másik férfival együtt, hogy Szibéria felé elindítsák őket. A fiatalember egy kis cédulára fel tudta írni, hogy hová viszik őket, és hogy szereti a feleségét. Megcímezte a kis levelet Berlinbe a feleségének, és egy kis skatulyában kidobta a vonatból. Körülbelül egy héttel később, amikor már napok óta egy pályaudvaron vesztegeltek, egy különös hangra lett figyelmes. Meg-meg kocogtatta valaki a vagonok kerekeit, aztán halkán ezt kérdezte: „Karl Fischer itt van?” A férfi úgy érezte, mintha villám csapott volna bele. A társai a vállukra emelték, így tudott kinézni a marhavagon tetőablakából. A felesége állt a vagon mellett vasutasruhába öltözve. Azt mondta neki: „Karl, fel a fejjel, megvárlak!” Azután az asszony távolodni kezdett, nehogy feltűnjön valakinek a

beszélgetésük. A férfi megbabonázva nézte a feleségét. Amikor levették a tetőablaktól, végtelenül boldog volt, alig tudott megszólalni. Később számtalanszor el kellett mesélnie, hogy milyen is az ő felesége, hogy hogyan kaphatta meg a levelet, hogy hogyan gyalogolhatott, nem kis veszélynek kitéve magát vagy 100 km-t arra az állomásra, ahová a Szibériába induló szerelvényeket összegyűjtötték, és ahol aztán rátalált a férjére. A társai nem tudtak betelni az elbeszéléssel. Irigyelték a feleségéért. Amikor később Szibériában többször fel akarta adni a túlélésért való küzdelmet, amikor a betegség levette a lábáról, a társai mindig azt mondták neki: „Neked élned kell. Egy ilyen asszonyhoz neked haza kell jutni!” A fogság négy éve alatt ez az asszony mindannyiuk számára a remény angyala volt.¹³⁹

Kedves olvasó! Lehet, hogy a szíved mélyén te is ilyen házastársra vágysz? Lehet, hogy a keresztény erkölcs mégsem olyan ostobaság?

¹³⁹ HOFFSÜMMER, W., *Kurzgeschichten* 7 (Mainz 2003) 33-35.

*** Mécs László: Csak ennyi az egész**

Igen, lehettem volna én is boldog,
az én utam is éppen arra vitt.
A kert elébe értem, mely reám várt.
Szerelem. Rózsák édes mámore.
Gyümölcsfák. Csend. Családi tűzhely.
Szántás-vetés humuszban, szerelemben.
Irtás-oltás fákban, gyerek-szívekben.

(...)

Leány-hajszálon függött az aranykulcs.
De megfordultam, nem tudom miért.
Én nem vagyok hős, nem vagyok erős.
Nem tudtam, hogy mit rejt a másik út,
hogy mi a cél és mi a harc a célért,

hogy mit keressek itt a másik úton.
Csak megfordultam. Ennyi az egész.
Csak annyit tudtam, Valaki szeret.
Valaki nagyobb minden boldogságnál,
minden csendnél és minden szerelemnél.
nagyobb a Földnél és nagyobb az égnél.
Tudtam, szeret. És ennyi az egész.
Hagytam magam szeretni, mint a gyermek,
a Jézus Krisztus ember-ideálja.
Hagytam magam vezetni, mint a gyermek.
A gyermekben nincs cél, nincs hősiesség,
csak megy, ha küldik, s nem tudja, miért.
És küldtek. Mentem. Ennyi az egész.
És jártam mint a többi vándorok.

Fecskét kérdeztem és fülemléket.
"Mi nem szövünk, mi nem fonunk,
mi nem szántunk, mi nem vetünk,
mégsem vagyunk mi céltalan csavargók:
mi hozzuk a tavaszt s a dalt."

És vándoroltam. Ennyi az egész.
Van úgy, hogy játéklovacskát kapok,
s játék-ekécskét nyomnak a kezembe.

(...)

hogyan vetegessek hetedhét határon,
s én játszadózom. Ennyi az egész.
Arany puskát, arany kardot kapok,
a világosság játék-fegyverét.
Harcolnom kell a hétfejű sárkánnyal,
sötét-magammal s a sötét világgal,
sötét Sátánnal és sötét pokollal.
És néha mintha varázs volna rajtam,
nem fog golyó, tűz, nincs Achilles-sarkam,
s majdnem olyanok látszom, mint a hősök.

S néha sebezhet még csillag-fény is,
és vért csapol egy érzelem-tövis.
Én nem vagyok hős, s hőst kell végigjátszanom,
s én játszadózom. Ennyi az egész.

Néha futok és félek, hogy megállok.
És néha állok s félek, elbukom.
És néha fekszem s félek, hogy elalszom,
és eltapos örökre a Sötétség.
És néha sírok reggel, hogy énekeljek este,
s kisérom magam este, hogy kacagassak reggel.
Így játszadózom én a könnyel és kacajjal.
Én nem vagyok hős. Ennyi az egész.

Nem tudtam, hogy ez így lesz, nem kívántam.
De nem siratom vissza azt a kertet!
Valaki engem végtelen szeret,
nagyobb a Földnél és nagyobb az égnél,
hagyom magam szeretni, mint a gyermek:
s csak ennyi, ennyi, ennyi az egész.

XI. Keresztes hadjáratok, inkvizíció, és a többi

Sokan olyan oktatásban részesültek, olyan filmeket láttak, amelyek alapján az a meggyőződésük, hogy a kereszténység történelmi szerepe meglehetősen negatív volt.

Egyesek egyenesen egy kereszténység és egyházellenes gyűlöletig is eljutnak, mint például Voltaire, akinek egyik kedvenc mondata ez volt: „Tapossátok el a gyalázatost (mármint az egyházat)!” Egyébként Voltaire a halálos ágyán papot kért, meggyónt, Istennel megbékélve halt meg.

1. „Jobb volna neki, ha malomkövet kötnének a nyakára, és a tengerbe vetnék”

Amikor a keresztények és az egyház gyöngeségeiről, tévedéseiről, bűneiről szólnunk, akkor mindenekelett azt fontos világosan látnunk, hogy ez valóban botrány, valóban nagy önellentmondás és fájdalom. Jézus azt mondta: „Ha valaki csak egyet is megbotráncoztat e kicsik közül, akik hisznek, jobb volna neki, ha malomkövet kötnének a nyakára, és a tengerbe vetnék!” (Mk 9,42) Ha egy Istenben hívő ember, aki azt állítja, hogy a szeretet Istenét tiszteli, közben embertelen dolgokat cselekszik, az botrányos, végtelenül fájdalmas és fölháborító.

A Bibliában ezért nem ritkán találkozunk a hamis vallásosság kritikájával. A próféták újra és újra ostromozták azt a fajta vallásosságot, amely jól megfér a szegények elnyomásával, az erkölcstelenséggel (vö. Iz 58,1-12; Ám 5,21-27). Jézus sokszor szállt szembe a farizeusok hamis vallásosságával, akik másokat megvetettek, felérték az özvegyek vagyonát és közben színleg nagyokat imádkoztak (Mt 23,1-36).

A keresztények, különösen is a papok által elkövetett bűnök az egyház egyik legnagyobb fájdalma és sebe. A legelső reakciónk ezekre a bocsánatkérés Istentől és emberektől, ahogyan ezt Szent II. János Pál pápa a 2000-ik jubileumi évben megtette.

2. A fekete legenda

Amikor a XVI. században Anglia és Spanyolország a tengerek és az új világ fölötti hatalomért küzdött, az angolok egyik legfőbb harci eszközévé a rágalompropaganda lett. A spanyolokat vérszomjas és kapzsi elnyomóknak ábrázolták, álhíreket terjesztettek róluk, és így legitimálták a brit kalóztámadásokat és rablóportyákat. Spanyolországban csakhamar neve is lett ennek a spanyolelleses propagandának: ‘leyenda negra’ (fekete legenda).

10
tudo a seguinte m

Ez a történelemtorzító rágalomhadjárat mind a mai napig érezteti hatását. A legtöbb ember tudatában ott van például a kegyetlen spanyol konkvisztádor képe, aki irtja az indiánokat. Érdekes azonban, hogy ahol a spanyolok hódítottak Amerikában, ott sok milliós indián népek életben maradtak, megőrizték a nyelvüket mind a mai napig (pl. kechua, aymara, guaraní). Ahol az angolok hódítottak, ott szinte minden indián nép kipusztult, eltűnt a történelem színpadáról.¹⁴⁰ A történelemkönyvek azonban a mai napig csak a spanyol (katolikus) hódítók kegyetlenkedéseiről szólnak.

Manapság ennek a fekete legendának az egyik legfőbb célpontja a katolikus egyház. Sokan, óriási anyagi eszközöket is megmozgatva könyveken, filmekben és más utakon keresztül próbálják aláásni a keresztény hit alapjait, gyöngíteni az egyház erkölcsi tekintélyét.¹⁴¹

Szeretnénk ezért a szokásos, leggyakoribb vádakot reális történelmi távlatba helyezni, néhány fontos történelmi ténnyel megvilágítani.

¹⁴⁰ Az Egyesült Államokban összesen kb. 2,4 millió indián él jelenleg. Nagy részük elvesztette az eredeti nyelvét. A legnagyobb indián nyelvet használó csoport a mindössze 200 ezer főt számláló navajo indiánok. Ezzel szemben Közép és Dél Amerikában számos nagy őslakos nép és nyelv fennmaradt. Csak a kechua nyelvet beszélő indiánok száma kb. 8-10 millió. Vö. BARTUSZ-DOBOSI L., *Jezsuiták és conquistadorok harca az indiánokért a XVII-XVIII. században* (Budapest é. n.).

¹⁴¹ Hogy csak a legismertebbeket említsük: BROWN, D., *A da Vinci kód* (New York 2003); HOCHHUT, *A helytartó* c. drámája (1963); Obed Golan régiséghamisításai stb. Vö. HESEMANN, M., *Sötét alakok* (Budapest 2009) 20-21.

3. A leggyakoribb vádak

a. A keresztes hadjáratok

Mohamed fellépése (Kr. u. 622) az arabokat hatalmas, világhódító néppé tette. Néhány évtized alatt a Közel-Kelet (Kr. u. 638) és Észak-Afrika nagy részét, valamint Hispániát is meghódították (Kr. u. 711). Sokáig aztán a keresztény és az iszlám világ aránylag békésen élt egymás mellett.

Hakím kalifa (Kr. u. 996-1021) sok ezer keresztény templom lerombolása mellett leromboltatta Jézus sírját, a jeruzsálemi Szent Sírt is, és rendkívül nehezzé tette a keresztények számára a zarándoklatokat a Szent Földre. Közben a szeldzsuk törökök előretörtek Kisázsiaiban és Konstantinápoly elfoglalását tűzték ki célul. Ekkor I. Alexiosz Komnénosz bizánci császár delegációt küldött II. Orbán pápához, hogy a nyugat segítségét kérje (Kr. u. 1095).

Ennek hatására dönti el a nyugati kereszténység, hogy hadjáratokat indít a szent helyek felszabadítására. A keresztes hadjáratok során sok gonosztettet is elkövettek a keresztes katonák. Amikor Jeruzsálemet elfoglalták (Kr. u. 1099), a lakosság jó részét megölték.¹⁴² A keresztes sereg 1096-ban a Rajna vidékén sok helyen lemészárolta a zsidó közösségeket, hogy pénzt zsaroljon ki tőlük.¹⁴³

¹⁴² Jeruzsálem lakossága ekkor kb. 10000 fő volt. Az ostrom előtt a keresztesek szabad elvonulást engedélyeztek a város lakóinak. Saladin 1187-ben, a Hattin-i csata után hasonló módon irtotta ki a Tábor hegy és Názáret lakosságát.

¹⁴³ A speyeri, wormsji, mainzi, trieri és kölni püspökök hiába próbálták megvédeni a zsidó közösségeket a fanatizált sereg tömeghisztériájától.

A velenceiek a sereg szállításának fejében Zára városának számukra való elfoglalását, majd Konstantinápoly elfoglalását kérték a kereszties hadseregtől (Kr. u. 1204). Konstantinápolyban a keresztiesek gyilkoltak, templomokat raboltak ki, és gyaláztak meg.

A kereszties hadjáratok a nyugati keresztények vallási lelkesedéséből, a szent helyek és a keleti keresztények megvédésének szándékából születtek. Ha nem lettek volna ezek a hadjáratok, akkor valószínűleg Kelet-Európa (és benne Magyarország) kb. 400 évvel előbb éli meg az iszlám megszállást.¹⁴⁴

b. Inkvizíció

Az eretnekek kivégzését, üldözését sokáig királyok és városok hajtották végre, míg az egyházi vezetők gyakran tiltakoztak ez ellen.¹⁴⁵ Barbarossa Frigyes császár, amikor azt látta, hogy egyes tévhitésök tömegmozgalommá válnak, a pápától kért megfelelő ellenintézkedéseket. Ennek hatására rendelte el III. Lucius pápa (Kr. u. 1184) az eretnokségek vizsgálatát (az inkvizíció szó ezt a vizsgálatot jelenti), amiért a helyi püspököket tette felelőssé. Később, Kr. u. 1231-ben a domonkos rendre bízták a feladat irányítását. A per során engedélyezték a kínzás alkalmazását (Kr. u. 1252), feltéve, hogy nem folyik vér, és nem okoznak maradandó károsodást. Az egyház a pert folytatta le, az ítéletet aztán a világi hatóság hajtotta végre. Az Umberto Eco 'A rózsza neve' c. regényében szereplő Bernard Gui nevéhez 42 halálos ítélet kötődik. A spanyol inkvizíció teljes működése alatt

¹⁴⁴ FLAIG, E., „Der Islam will die Welteroberung”, *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (15.09.2006) 120.

¹⁴⁵ Az első ilyen – tragikus – eset egy Priscillianusz nevű, eretnokséggel vádolt keresztény tanító kivégzése a császári trónt bitorló Maximus parancsára Kr. u. 385-ben. A kivégzés ellen az akkori egyházi vezetők, köztük a pápa és Tours-i Szent Márton tiltakoztak. Hasonlóan az egyházi vezetők heves tiltakozása ellenében történt 1022-ben Jámbor Róbert király parancsára 12 kanonok kivégzése Orléans-ban. Sok ilyen esetet lehetne még említeni. Vö. HESEMANN, M., *Sötét alakok* (Budapest 2009) 159-161.

(a XVII. századig) kb. 44 000 eretnekert folytattak le, és ebből kb. 3000 esetben született halálos ítélet.¹⁴⁶ A római (pápai) inkvizíció – melynek hatásköre Itália nagy részére kiterjedt – teljes működési ideje alatt (kb. 400 év) 50-nél kevesebb halálos ítéletet hajtottak végre.¹⁴⁷

Az inkvizíció súlyos bűn volt a lelkiismereti szabadság, az emberi méltóság és sok ember élete ellen. Az egyház egyik nagy hibája volt az, hogy uralkodói nyomásra, de végül mégis belement a tévtanítók elleni perekben való asszisztálásba. Azonban nagyon fontos az inkvizíciót a maga helyes dimenzióiban látni. A mi modern korunknak, amely a XX. század borzalmas népirtásait és diktatúráit végrehajtotta, amely egyetlen katonai akcióban több ártatlan embert öl meg, mint az inkvizíció összesen, amely kisgyermek millióit pusztítja el a klinikáin, nem biztos, hogy van erkölcsi alapja arra, hogy magas lóról ítélkezzen elmúlt korok bűnei fölött.

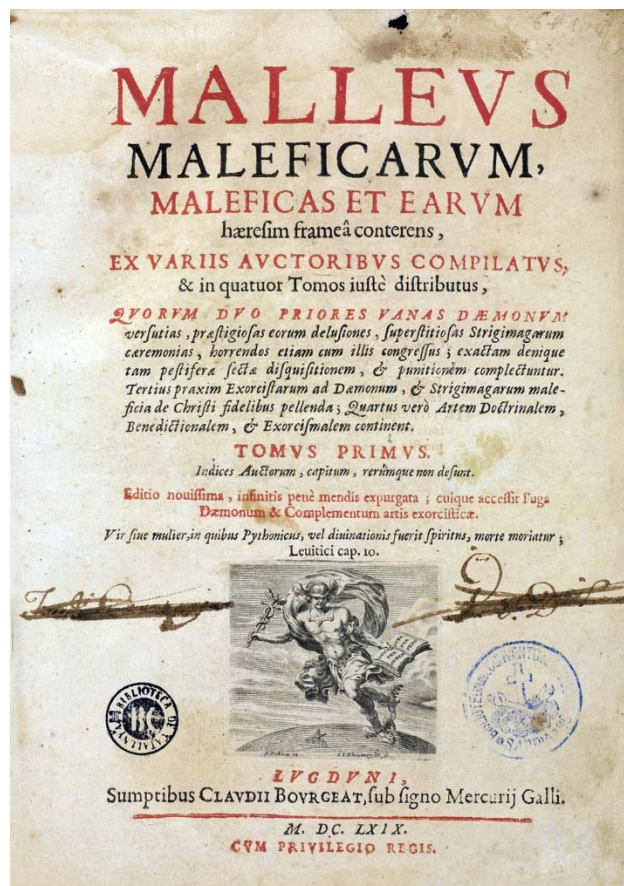
c. Boszorkányüldözés

Az ókor és a középkor pogány népei hittek a boszorkányok létezésében. A római jog élve elégetést írt elő büntetésül a boszorkányságért. Ugyanígy a pogány germánok is hittek a boszorkányok létezésében, és a rontó varázslásban. A boszorkánynak tartott személyt elégették, és néha ettek is a húsából.

¹⁴⁶ KAMEN, H., *The Spanish Inquisition* (New Haven 2014⁴) 253; HESEMANN, M., *Sötét alakok* (Budapest 2009) 168.

¹⁴⁷ HESEMANN, M., *Sötét alakok* (Budapest 2009) 171.

A kereszténység eleinte elítélte a boszorkányok létezésébe vetett hitet, és tiltotta az üldözésüket (Kr. u. 785, Padeborn-i zsinat; VII. Gergely pápa /Kr. u. 1073-1085/).

A boszorkányok elleni eljárásokba az egyház főként Heinrich Kramer (Kr. u. 1430-1505) inkvizítor működése során sodródott bele. *A boszorkányok pörölye* c. műve az örület és a fanatizmus szomorú keveréke. Ő egymaga kb. 200 boszorkánysággal vádolt nő halálra ítéeléséért felelős.

A boszorkányok létezésébe vetett hit egyébként az akkori társadalom jó részét is megfertőzte, különösen az Alpok vidékén. Sok volt az önfeljelentés. Az egyház sok esetben a megvádolt személyek megmentése érdekében lépett közbe. Így pl. 1654-ben Luzern-ben 15 megvádolt gyereket sikerült átvenni a milánói inkvizíció hatáskörébe. Milánóban családokhoz helyezték el a gyerekeket, és pénzt biztosítottak a taníttatásukra. 1711-ben Savognin-ban négy megvádolt gyereket próbált megvédeni a helyi plébános, igyekezett az ügyet a comó-i inkvizítor hatáskörébe átutalni. Azonban a svájci hivatalnokok nem voltak erre hajlandók, a két idősebb lányt kivégezték, a két kisebbet pedig saját szülei mérgezték meg. Egyébként a boszorkánysággal gyanúsított

személyek nagyon gyakran kérték azt, hogy a világi bíróság helyett a sokkal emberségesebb és racionálisabb inkvizíció, az egyházi bíróság vizsgálja ki az ügyüket.

Becslések szerint egész Európában kb. 40 000 embert végeztek ki boszorkányság vádja alapján. Ezek közül 1 000 alatti azok száma, akiket egyházi bíróság ítelt halálra. A többieket világi bíróságok (városok és uralkodók bíróságai) ítélték el. A kivégzések nagyobbik része nem katolikus, hanem protestáns területeken történt. Érdekes módon mégis a katolikus egyházat vádolja az utókor a boszorkányüldözéssel.¹⁴⁸

Hitler, hogy lejárassa a katolikus egyházat, egy nagy kutatást rendelt el a boszorkányüldözésekről. Amikor a kutatások végén szembesült ezekkel a tényekkel, úgy döntött, hogy letesz a lejárató kampány elindításáról.¹⁴⁹

A boszorkányüldözés szégyenfoltja az európai történelemnek, és szégyenfoltja az egyházunk történetének is. Ugyanakkor ismét fontos az eseményeket a maguk objektivitásában és valós dimenzióiban látni.

¹⁴⁸ Vö. SCHWERHOFF, G., „Vom Alltagsverdacht zur Massenverfolgung. Neuere deutsche Forschungen zum frühneuzeitlichen Hexenwesen” *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht* 46 (1955) 359–380; HESEMANN, M., *Sötét alakok* (Budapest 2009) 176-192; Vö. MERZBACHER, F., „Hexenprozeß”, *Lexikon für Theologie und Kirche* 5 (ed. J. Höfer – K. Rahner; Freiburg im Bresgau 1986) 316-319; MIKAT, P., „Inquisition”, *Lexikon für Theologie und Kirche* 5 (ed. J. Höfer – K. Rahner; Freiburg im Bresgau 1986) 698-702.

¹⁴⁹ Vö. HESEMANN, M., *Sötét alakok* (Budapest 2009) 186-187.

d. A katolikus egyház bűnei az egyházszakadásokban

Az egyház szétszakadása Krisztus akarata ellen van. Ő azt akarta, hogy egy nyáj legyen, és egy pásztor (Jn 10,16; vö. Jn 17,21). Az egyházszakadások bűnében azonban a katolikus egyház is vétkes.

A keleti egyházszakadás (Kr. u. 1054) előtt, császári nyomásra a pápa (Kr. u. 1014-ben) belevette a Nicea-Konstantinápolyi hitvallás szövegébe a Filioque szót, vagyis azt, hogy a Szentlélek az Atyától és a Fiútól származik.¹⁵⁰ A keleti keresztények joggal tiltakoztak az ellen, hogy a pápa zsinat összehívása nélkül, az ő megkérdezésük nélkül módosította az egyház egyik legfontosabb alapidokumentumát. A keresztiesek 1204-ben Konstantinápolyban tanúsított barbár viselkedése, a latin császárság létrehozása azután véglegessé tette az 1054-ben megtörtént szakadást.

A nyugati egyházszakadás (Kr. u. 1517) eseményei során szintén nagyon sok bűnt és mulasztást követett el a katolikus fél is. Luthernek nem volt igazi dialógus partnere. Ha a katolikus egyház időben elismerte volna a búcsúcédulák árusítása körüli visszaéléseket, ha Luther jogos javaslatai (pl. népnyelvű Bibliát a hívő emberek kezébe; a kegyelem elsőbbségének világossá tétele a jócselekedetek előtt) időben nyitott fülekre találtak volna, akkor talán elkerülhető lett volna a nyugati egyház darabokra szakadása.

¹⁵⁰ Ennek voltak előzményei. A Quicumque nevű hitvallás (Kr. u. 500 k.), majd a III. Toledói helyi zsinat (Kr. u. 589) veszi be először a filioque-t a hitvallás szövegébe. Hasonlóan tesz később a Friouli zsinat (Kr. u. 796-797). Vö. DENZINGER-HÜNERMANN, *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum*, 75. 617.

e. 'Hitler pápája'¹⁵¹

Rolf Hochhuth 'A helytartó' c. történelmi torzításokkal és hazugságokkal teli drámája (1963) óta XII. Piusz pápát azzal vádolja a modern közvélemény egy része, hogy a II. Világháború alatt nem tett semmit, nem emelte fel szavát a zsidók megmentéséért.¹⁵²

Valójában XII. Piusz pápa sok esetben szót emelt a náciizmus és a rasszizmus ellen. Első enciklikájában (1939. okt. 30-án) olyan határozottan írt erről, hogy a szövetségesek másolatok ezreit dobták ki repülőgépekből Németország felett. A Hitler elleni nyilatkozatok gyakran ártatlanok ezreinek, tízezreinek életébe kerültek. Így 1942-ben az utrecht-i érsek náciizmust elítélő körlevele miatti bosszúként Hitler elrendelte, hogy a zsidó származású megkeresztelt embereket is semmisítsék meg Hollandiában. Ennek lett áldozata többek közt Edith Stein is.

XII. Piusz személyesen a Castel Gandolfóban levő rezidenciáján közel 3000 zsidót bújtatott és mentett meg. A római zsidó főrabbi, Israel Zolli, a Világháború után megkeresztelkedett, és XII. Piusz pápa iránti hálából az ő keresztnevét, az Eugenio nevet vette fel.

¹⁵¹ BLET, P., *XII. Piusz és a II. Világháború. A Vatikán archívumai alapján* (Budapest é. n.); WOLF, H., *A pápa és az ördög. A vatikáni levéltárak és a Harmadik Birodalom* (Budapest 2010).

¹⁵² Ian Mihai Pacepa volt román titkosszolgálati tábornok beszámolója szerint Hochhuth mögött a KGB állt, amely 1960 és 1962 között adatokat gyűjtött XII. Piuszra vonatkozóan, majd 1963-ban Berlinben megtalálta a megfelelő személyt (a volt Hitlerjugend tag Rolf Hochhut-ot) a színpadi mű megírásához, amelyet aztán a világ nagyon sok országában bemutattak. Vö. HESEMANN, M., *Sötét alakok* (Budapest 2009) 242-245.

Sok helyen az egyház hamis menlevelek és keresztlevelek kiállításával segített. Sok helyen életüket is kockáztatva kolostorokban és magánházaknál rejtették el az üldözötteket. Történészek becslései szerint a katolikus egyház (nunciosok, szerzetesrendek, katolikus hívek) több százezer zsidót mentett meg a II. Világháború alatt.¹⁵³

A haláltáborok létezéséről a szövetségeseknek 1943 óta biztos információik, 1944 augusztusa óta a táborokról pontos fényképek is voltak. Mégsem kezdték el az Auschwitz-ba vezető vasútvonalak bombázását.

f. Jakab, József fia, Jézus testvére

A fekete legenda része nem csak a kereszténység bűneinek felnagyítása, a történelem eltorzítása, hanem a kereszténység és az evangélium szavahihetőségének, történelmi alapjainak megtámadása. Álljon itt ízelítőül egy példa erre is! 2002-ben nagy szenzációt keltett a hír, hogy Jeruzsálemben egy Jézus korabeli ossuarium-ot (csonttartó ládát) találtak a következő felirattal: „Jakab, József fia, Jézus testvére”. Úgy tűnt a feliratból, hogy ez valószínűleg az evangéliumokban szereplő Jakab, Jézus egyik rokonának csontjait tartalmazó láda lehetett. A felirat sokak szerint azt bizonyította, hogy Jézusnak voltak édestestvérei, és a természetes apjuk József volt (ellentétben az evangéliumok elbeszélésével).

¹⁵³ Vö. POLLARD, J., *The Papacy in the Age of Totalitarianism, 1914-1958* (Oxford 2014) 341; LAPOMARDA, V. A., *The Jesuits and the Third Reich* (New York 2005²) 3; RITTNER, C. – SMITH, S. D. – STEINFELDT, I., *A holokauszt és a keresztény világ* (Pécs-Budapest 2009) 237-268. A Pinchas Lapide – zsidó diplomata és történész - által becsült számot (860 ezer) egyesek túlzottnak tartják, de mindenesetre érzékelteti az embermentés méreteit. Vö. SIDDIQUI, H., "Vatican's role in the Holocaust," *Toronto Star*, 2001. jul. 26; FISCHER, J. R., *Historical Dictionary of the Holocaust* (Lanham-Toronto 2010) 42-46.

A lelet körül az egyetlen bizonytalanságot az okozta, hogy homályos volt a megtalálási hely, és egy közvetítő tárta a tudományos nyilvánosság elé. Az ossuarium-ot később kivitték egy kanadai konferenciára. Ott közvetlenül is megtekinthették a tudósok. Hamar meggyőződtek arról, hogy a felirat második fele (a „Jézus testvére” szavak) egy – zseniálisan megalkotott – hamisítvány.¹⁵⁴ Elindult a nyomozás a lelet eredetének felderítésére. Nemsokára egy régiséggyártó műhelyt találtak Ramat Ganban, ahol egy Obed Golan nevű személy készítette a 'régiségeket' (pl. a szintén hírhedté vált Jehoás feliratot). A műhelyben megtalálták azokat a könyveket és oldalakat is, ahonnan Obed Golan – a valóban Krisztus korabeli, de csak a felirat első szavait tartalmazó ossuariumra – a felirat utolsó szavait és betűit kimásolta.¹⁵⁵ A hamisítás lelepleződéséből már nem lett világszenzáció.

g. Papok bűnei

A katolikus egyház egyik legnagyobb fájdalma a papjai által elkövetett bűnök. A papnak, aki Krisztus evangéliumát hirdeti, nagyobb a felelőssége. Isten szeretetének követe kellene, hogy legyen: milyen fájdalmas, felháborító és elszomorító, ha ehelyett szenvedélyek, bűnök, anyagiasság és testiség, erőszak és hatalomvágy rabjaként él.

Az utóbbi évtizedekben különösen is fájdalmas sok papnak a kiskorúakkal szemben elkövetett szexuális visszaélése. Itt különösen is igaz Jézus fentebb idézett mondata: „Jobb lenne, ha malomkövet kötnének a nyakára, és a tenger mélyére

¹⁵⁴ Ezt igazolta később az Israel Antiquities Authority vizsgálata, amely a betűformák egyenetlenségét, a patina mesterséges voltát és más árulkodó jeleket is kimutatott.

¹⁵⁵ RAHMANI L., *Catalogue of Jewish Ossuaries in the Collection of the State of Israel* (Nr. 396, 570, 573).

vetnék...” Mennyi sérülést és szenvedést okoztak ilyen bűncselekmények az áldozatok számára! Mennyi kárt és szégyent okoztak a kereszténységnek!

2002-ben az Egyesült Államokban kezdődött el ezeknek a bűncselekményeknek a sajtó nyilvánossága elé tárása. Arra derült fény, hogy sok pap sok éven át követett el szexuális bűncselekményeket kiskorúak ellen. A botrányt kiobbantó eset egy John Geoghan nevű, pszichológusok által sok ízben kezelt pap története volt, aki 30 év alatt kb. 130 fiú ellen követett el szexuális bűncselekményt, míg végül börtönbe került. Az elkövetkező hónapokban aztán hasonló – bár nem ennyi áldozatot érintő – esetek sokasága látott napvilágot.¹⁵⁶ Hasonló esetekre azután más országokban is fény derült (Írország, Németország stb.).

Az egyház minden ilyen típusú bűncselekményt a lehető legszigorúbban elítél. A múltban néhány országban egyes egyházi előjárók nem kellő határozottsággal jártak el ilyen esetekben. Jelenleg az egyházi rendelkezések a legszigorúbban előírják, hogy ha egy pap, hitoktató, vagy más egyházi alkalmazott esetében ilyen cselekmények alapos gyanúja felmerül, az illetőt azonnal el kell tiltani minden egyházi szolgálattól. A polgári eljárás pedig az adott országban hatályos törvények szerint bünteti meg az illetőt.

Ugyanakkor fontos azt is világosan látni, hogy a szexuális bűncselekmények elkövetői között a papok, szerzetesek aránya elenyésző, messze a lakossághoz viszonyított arányszámuk alatt marad. A legtöbb szexuális bűncselekményt (az összes ilyen típusú bűncselekmény kb. 75%-át) a családon belül követik el. Az Egyesült Államokban a diákok kb. 15%-a számol be arról, hogy tanulmányai során valamelyik tanára szexuálisan zaklatta. Szintén az Egyesült Államokban a protestáns lelkészek 2-3%-át

¹⁵⁶ WEIGEL, G., *The Courage to be Catholic. Crisis, Reform, and Future of the Church* (2002 New York) 9-19.

vádolták már élete folyamán szexuális bűncselekménnyel. Németországban 1995 és 2010 között kb. 210 000 kiskorú elleni szexuális bűncselekmény került a rendőrség látókörébe. Ezek közül 94 olyan eset volt, amikor az elkövető egyházi alkalmazott (szerzetes, pap vagy civil) volt. Az egyháznak Németországban kb. 600 000 alkalmazottja van (az összes munkavállaló kb. 1,8%-a). Mindez azt mutatja, hogy az egyház az egyik legbiztonságosabb hely a gyermekek számára. Egy német kriminálpszichológus – H.-L. Kröber - számításai szerint nem cölibátusban élő emberek kb. 36-szor nagyobb arányban követnek el szexuális bűncselekményt, mint a cölibátusban élők.¹⁵⁷

4. Bűnös és szent egyház

Az egyház nem hibátlan. Így nekünk is lehet helyünk benne. Úton levő egyház. Azonban egyáltalán nem a történelem egyik legszennesebb intézménye. Ellenkezőleg, az emberiség rengeteget köszönhet neki.

Keresztények vetettek véget a gladiátor játékoknak Rómában.¹⁵⁸ Tiltották az ókorban igen gyakori gyermekgyilkosságot, segítették az özvegyeket és az árvákat. A keresztény gondolkodásmód hatott a rabszolgaság eltörlése irányában.¹⁵⁹ Keresztény

¹⁵⁷ KRÖBER, H.-L., „Man wird eher vom Küssen schwanger, als vom Zölibat pädophil“, *Cicero* (31.03.2010).

¹⁵⁸ Telemakhosz (IV. sz.).

¹⁵⁹ A pápák újra és újra tiltakoztak ellene (így IV. Jenő, 1435; III. Pál 1537). A Brit Birodalom területén David Wilbeforce keresztény ihletettséggű abolitionista mozgalma eredményeként törölték el a rabszolgaságot 1834-ben.

találmány az ingyenes iskola és a kórház.¹⁶⁰ A kereszténység hozta létre a világ első egyetemeit. Bibliai eredetű keresztény gondolat az állam és az egyház szétválasztása.¹⁶¹ A keresztény világkép termékenyítette meg úgy az európai kultúrát, hogy elindulhatott a tudományok robbanásszerű fejlődése.¹⁶² A keresztény meggyőződés arról, hogy minden ember Isten képmása, hozta létre a modern demokratikus államberendezkedést, jogrendet és szociális hálót. Kereszténység nélkül nem jött volna létre az általunk ismert Európa, a nyugati típusú civilizáció, melynek részesei vagyunk.

Ha nem lett volna kereszténység, nem lenne Michelangelo és Bach, nem lenne Mozart és Thomas Mann sem. Nem lett volna Szent Ferenc és Boldog Kalkuttai Teréz anya, nem lett volna Dietrich Bonhoeffer és De Gasperi, nem lett volna Martin Luther King és Desmond Tutu, nem lett volna Szent II. János Pál pápa és Jean Vanier sem. Ezek a nevek csak jelzik a jéghegy

¹⁶⁰ *If God Made the Universe, Who Made God?* (Nashville 2012) 28; *Is God Just a Human Invention?* (ed. McDowell, S. - Morrow, J.; Grand Rapids 2010) 228. Az első kórházat Nagy Szent Bazil püspök hozta létre 369-ben a kappadókiai Caesareaban.

¹⁶¹ ; *Is God Just a Human Invention?* (ed. McDowell, S. - Morrow, J.; Grand Rapids 2010) 224.

¹⁶² A természettudományok robbanásszerű fejlődése mögött leginkább annak a meggyőződésnek a megjelenése rejtőzik, hogy az anyagi világ teremtmény, nem az istenségek lakhelye, hanem az emberre bízott gyönyörű kert, amit az embernek művelnie és őriznie kell (Ter 2,15), vagyis az ember felelőssége az anyagvilág megismerése, hatalma alá szelídítése, használata, megóvása. Ez a természettudományos forradalom nem Kínában, nem Indiában, hanem a kereszténység talaján tudott elindulni, kivirágozni. Vö. DE ROSA, G., *Vallások, szekták és a kereszténység* (Budapest 1994) 140.

csúcsát. A mélyben pedig hány szeretetcselekedet, hány szép családi élet, a népi jámborság mennyi megnyilvánulása nem volna az evangélium nélkül!¹⁶³

Vajon nem ez a csodálatosabb és fontosabb, amikor az egyházra nézünk?

Hatalom és dicsőség

Graham Green regényének színtere a „vulkános Mexikó, szomorú falvaival és városaival, dögletes őserdeivel, embertelen kopárságával”. Ebben a trópusi hőségben burjánzik a bűn. A Hatalom kegyetlen vallásüldözésbe kezd – abban a meggyőződésben, hogy Isten és egyház nélkül boldogabbak lesznek az őserdők indiánjai meg a városok szegényei. Az üldöztetés szükségszerűen vértanúságot eredményez. A regény egy vértanúság története is. De mentes a vértanútörténetek ájtatosságától és miszticizmusától. A főhős pap. Bűnös ember, rossz pap, részeges és parázna. Mégis ő válik vértanúvá, övé lesz a lelkifurdalás útjain megszenvedett kegyelem. Félt a haláltól. De leginkább azért, hogy

¹⁶³ Jean Guitton írja: „Hitemben leginkább talán a szentek léte támogat engem.” GUITTON, J., *Che cosa credo* (Milano 2003) 110. Ugyancsak a szentek létét, a szentség megjelenését az emberi történelemben tartotta Isten létezése egyik legfőbb jelének Raïssa Maritain, vagy G. Consolmagno.

bűnössége miatt „üres kézzel áll majd Isten színe elé. Úgy érezte, most könnyű lett volna szentté lennie. Csak egy kis önuralom és bátorság kellett volna hozzá”.¹⁶⁴

Esztergomban egy hatgyermekes család került az utcára, mert nem tudták fizetni a számláikat. Nagyon nehezen találtak egy új albérletet, egy szinte teljesen üres lakást. Karácsony előtt hat kisgyerekek ott álltak bútorok és élelem nélkül, ajándékokról és karácsonyfáról ne is beszéljünk. Karácsony előtt egy-két nappal megállt a lakás előtt egy kisteherautó. A sofőr kiszállt, és elkezdett a lakásba behordani bútorokat, élelmiszert, játékokat, karácsonyfát, díszeket. Az édesanya döbbenten nézte a számára teljesen ismeretlen férfit. Megkérdezte: 'Honnan jött? Ki maga egyáltalán? Honnan hallott rólunk?' A férfi a nevét sem volt hajlandó megmondani. Beült az autóba és elment. Az asszony nem akart hinni a szemének, nem akarta elhinni, hogy ilyesmi létezik. Hála Istennek létezik. Ez is a kereszténység arca.

Afrikában történt, Bissau Guineában. Egy gyerek, aki az őserdő egyik kis falucskájában született, megismerte a missziós állomást a közeli kisvárosban, Mansoaban. Elkezdett járni hittanra. Gyalog kellett megtennie kb. 10 km-t a missziós állomásig, azután ugyanennyit haza. A falujának férfijai gyakran el is verték őt a hittanra járás miatt: 'Miért kell neked

¹⁶⁴ GREENE, G., *Hatalom és dicsőség* (Budapest 1984) 230.

a fehérek Istene, miért nem jó neked a mienk?’ A gyerekből nem lehetett kiverni a hitét, valami meghódította. Mindig újra ment.

Azután felnőtt. Elhatározta, hogy igazi keresztény családot fog alapítani. Ezt ott, a falujában nem lehetett megvalósítani, mert ott a fiatalok nem választhattak szabadon házastársat. Elköltözött, megtisztított egy területet és felépített egy kunyhót. Az ország annyira egyszerű, hogy nincs felosztva a föld. Bárki építhet házat és művelhet földet ott, ahol gondolja. Azután megszőktette a lányt, akit szeretett. A lány is kereszténnyé lett, elkezdtek a boldog házasságukat. Azonban a faluja férfitestvérei megtudták, hogy hol van. Elmentek, lerombolták a házat, elrabolták mindenét, őt magát pedig újra rettenetesen elverték. A papokhoz menekült, akik addig is annyit segítettek. A néhány hét alatt, amíg a sebei begyógyultak megértette azt, hogy ha ő valóban keresztény, akkor nem állhat bosszút. Azt is megértette, hogy ő nem csak azért lett szabaddá, hogy a saját élete könnyebb legyen, hanem azért, hogy felemelje az övéit is.

Amikor felépült, visszaköltözött a faluja mellé. Ott épített egy kis kunyhót, és kezdte művelni a földet. Amint az első termése beérett, a nagy részét zsákokba tette, és letette a faluja főterére ajándékként. Azoknak, akik a gyerekkorát megkeserítették, akik a házat lerombolták, akik számtalanszor elverték. Az emberek nem akartak hinni a szemüknek. Aztán kutakat ásott az atyák segítségével. Azóta az egész környék oda jár vízért, sőt nem is csak azért, hanem hogy láthassa az ő családját. Az asszonyok irigykedve nézik az ő egyetlen feleségét (a törzsek többnejűségben élnek), és azt, hogy hogyan szeretik egymást. Irigykedve nézik a gyermekeiket is, mert a törzsek között az a rettenetes szokás van érvényben, hogy a fiúgyermek nem nőhet fel az édesanyjuk mellett. Azt mondják, hogy a fiúgyermeknek keménynek kell lennie, az anyja pedig túlságosan kényeztetné. 3-4 éves korukban oda kell őket adni nagynéniknek, nagybácsiknak. Hatalmas fájdalom ez az édesanyák és a gyerekek számára. Az asszonyok irigykedve nézik az ő családjukat, mert ott

van velük az összes gyermekük. A gyermekeik arcán is látszik az, hogy teljesen más légkörben nőnek fel: derűsebbek, nyitottabbak.

Aztán meghalt a környéken a tanító. Senki nem akarta elvállalni, mert az állam általában nem tud fizetést adni a tanításért. Ez a fiatalember vállalta. Amikor mi (olasz fiatalokkal, akikkel együtt kutak ásásában és más munkákban segítettünk) ott jártunk, 140 gyereket tanított egymaga, délelőtt és délután két csoportban, egy olyan 'iskolában', amelyik egy nagyobbfajta kunyhó volt. Esténként, vagy hajnalban pedig ment ki kapálni a földekre, hogy a gyerekeinek legyen mit ennie. Aztán beomlott az iskola teteje. Senki nem törődött vele. Ő a szinte semmi pénzét, ami volt, mind beleadta, cementet vett, fákat döntöttek ki, és újjáépítették a tetőt. Neki számított az a 140 gyerek. Csillogott a szeme, ahogy mesélte az életét. Neki az evangélium nem csak régi, szép történet volt, hanem ez volt az élete.

XII. Az örök élet reménye

„Amit látok, meggyőz arról, hogy bízzak a Teremtőben...” (Ralph Waldo Emerson) Vö. Martinetti, G., *A mai hit észérvei* (Budapest 2001) 129.

Bertold Brecht írta: „Ne hagyjátok félrevezetni magatokat! Meghaltok mind, mint az állatok, és utána nem következik semmi.”

„Ha a halottak nem támadnak föl, akkor együnk, igyunk, mert holnap úgylis meghalunk.” (1 Kor 15,32; idézet Menander 'Thais' c. művéből)

1. Kiirthatatlan vágy, sejtés

Exupéry leírja, hogy az arabok a Szahara szélén megpróbálták házasítani az antilopokat. Hatalmas karámokat építettek a számukra. Ám amikor feltámadtak a pusztai szelek, az antilopok száguldásba kezdtek, és mintha nem látták volna a karámokat, halálra zúzták magukat. Ekkor az arabok megpróbálták azt, hogy újszülött antilopokat kezdettől fogva karámokban nevelnek fel. Azonban ezek is, amikor felnőttek, és feltámadt a pusztai szél, különös remegés futott végig rajtuk, száguldani kezdtek, és összezúzták magukat a kerítéseken.¹⁶⁵ Az antilopok arra születtek, hogy száguldjanak a végtelen szavannán.

Éppen így az ember is kiirthatatlanul vágyik az öröklétre, sejt valamit az öröklétből. Már az ősember a szerettei sírjába temette a kedves eszközeit, mert azt gondolta, hogy az elhunytak még szüksége lesz ezekre. Ennek a reménynek hatalmas monumentumai az egyiptomi Piramisok. Az ókori egyiptomi vallás legfontosabb könyve a Halottak könyve volt, amely másról sem szól, mint a halottak túlvilági útjáról, a rájuk váró ítéletről és jutalmakról. Ahogyan nem találtak még vallás nélküli emberi kultúrát, úgy az örök élet reménye is jelen van minden emberi társadalomban. Miért nem elég az embernek ez a világ? Erre a kérdésre igyekeztünk már választ találni a könyv III. fejezetében (III/2). Az ember sejt és tud valamit arról, ami a világon túl van.

¹⁶⁵ SAINT-EXUPÉRY, A. de, *Terre des hommes* (Paris 1938) 196-198.

2. Az emberi személy titka

Az ember képes a tárgytól távolságot tartani, de képes a tárgy valóságával egységet is teremteni. Ez minden megismerés alapja. Ezt egy fizikai, anyagi dolog nem tudja megtenni.¹⁶⁶

Az emberi személy nem tárgyasítható. Hasonló ez a látó szemhez, amely sohasem lesz a látómező része. A tükörben látott szem nem tud látni. A megismerő alany sem tárgyasítható.

Az emberi személy irányítja az anyagot. Ha valaki elhatározza, hogy 12 óra 43 perckor a jobb kezét felemeli, ezt képes megtenni. Nem azért történik a kezének felemelése, mert különleges kémiai reakciók indulnak az agyában, amelyek aztán az idegpályákon át üzenetet visznek az izmoknak, hogy húzódjanak össze. Nem, pontosan fordítva: azért indulnak el 12 óra 43 perckor érdekes kémiai reakciók az illető személy agyában, mert az illető személy elhatározta, hogy szeretné a jobb kezét felemelni.

Egyesek szerint a személy csak látszat, az én csak illúzió, az agyműködés, az érzetek leképeződése. Aki ezt az elméletet (az epifenomén elméletet) vallja, annak mindenekelőtt azt kell válaszolnunk, hogy ha ez így volna, akkor az epifenomén elmélet igazságértéke is nulla lenne, hiszen az is csak leképeződése lenne valamilyen agyi kémiai folyamatnak. Ezen túlmenően pedig azt is válaszolhatjuk neki, hogy az egész lét perverz volna, ha az általunk legalapvetőbben valóságosnak érzékelt valami (a személyünk) nem lenne valós.

¹⁶⁶ Vö. részletesebben: WEISSMAHR Béla, *A szellem valósága* (Budapest 2009) 134-161.

Az emberi személy képes megismerni az igazságot, a valóságot (vö. III/7-8). Érzékeli az erkölcsi parancsot (III/6). A valóság lényege szerint szubjektumszerű.

A világban semmi sem múlik el, energia nem vész el, csak átalakul. Miért volna az logikus, hogy a véges valóság legfontosabb része, az emberi személy eltűnjön a semmibe?

Az evolúció csúcán megjelenik az emberi személy, aki a halál kapuján át, a földi test hordozórakétáját ledobva - és a Biblia által (1 Kor 15,44) szellemi testnek nevezett valóságot elnyerve - be tud lépni Isten öröklétébe.

3. Ha Bertold Brechtnek lenne igaza

Ha az ember azt gondolja, hogy úgy hal meg, mint az állatok, és utána nem következik semmi, akkor hamarosan úgy is fog élni, mint az állatok. Akkor nem lesz semmi, ami az embert önmaga fölé, a korlátai, az önzése fölé emelje. Az ember nem tudja önmagát a saját hajánál fogva fölemelni. Akkor nagyon hamar eszmények és remény nélkül, lelkiismeret és felelősség nélkül fog élni, belesüppedve a sárba. Akkor nem lesz, ami nagylelkűvé és bőkezűvé tegye.

Egy fiatalnak nem lehet úgy reményt adni, hogy megveregetjük a vállát és azt mondjuk: „Fel a fejjel, fog ez menni!” Csak egy valódi remény, amit nem mi alkottunk, ami valóban nálunknál nagyobb, az képes az embert fölemelni, az tud neki emberhez méltó életet adni (vö. III/2.5).

4. Krisztus feltámadása

Az örök élet reményének megalapozottságáról az emberiség végső tapasztalatot szerzett Krisztus feltámadása által.¹⁶⁷ Ennek az eseménynek a valóságáról már szoltunk (VII/7).

Krisztus feltámadása végérvényesen megmutatta, hogy Isten valóság, Isten élő Isten, aki tud és akar cselekedni. Be akar lépni a világunkba, mert végtelenül fontosak vagyunk neki.

5. A végső igazság

Az örök élet hite azt is jelenti, hogy az erkölcsi rendnek van egy végső beteljesedése. A földi igazságszolgáltatás korlátozottságát azért lehet elfogadni, azért tud lemondani a keresztény ember a bosszúról és tudja választani az erőszakmentesség útját, mert van végső Igazság, ahol majd minden a helyre kerül.

Sokak számára komoly gondot jelent a Biblia és a kereszténység tanítása az örök kárhozatról. Hogyan tud egy szerető Isten örökké sújtani, büntetni valakit? Hogyan tud boldog lenni bárki is a mennyben, ha tudja azt, hogy a pokolban mások szenvednek?

¹⁶⁷ Ugyanebbe az irányba mutatnak más tapasztalatok is, például a klinikai halál állapotából, ill. közeléből visszahozott emberek vallomásai. Vö. MOODY, *Life after Life* (New York 1977).

A keresztény tanítás mindenekelőtt azért tartja fontosnak a kárhozat lehetőségének állítását, mert ez biztosítja végső soron az ember valódi szabadságát. Ha nem reális lehetőség a kárhozat, akkor Isten végül valamilyen módon, de mindenkit beterel a maga utcájába: akar, vagy nem, mindenki kénytelen Istennek élni, szeretetben élni. A keresztény tanítás ezzel szemben azt állítja, hogy az ember szabadsága annyira nagy, hogy mondhat nemet véglegesen is az Istennek, mondhat nemet végérvényesen a szeretetre.

A poklot nem Isten alkotta. Nem egy titokzatos kínzókamra, amelyet létrehozott.¹⁶⁸ Isten semmi rosszat sem alkot. A poklot mi alkotjuk már most is: a bűneinkkel mi torzítjuk önmagunkat, tesszük pokollá a szeretteink életét, torzítjuk a világot. Nem Isten küld a kárhozatba, hanem mi magunk választjuk és alkotjuk meg a kárhozat állapotát az önzésünkkel, az Isten objektív rendjével való szembe fordulásunkkal. Aki csak egy kicsit is vágyik az örömrre, a szeretetre (azaz a mennyei beteljesedésre), az elnyeri azt. A keresztény tanításban van helye annak, hogy valaki bízson benne, imádkozzon érte, hogy senki se kerüljön a kárhozat állapotába.¹⁶⁹

¹⁶⁸ C. S. Lewis addig megy, hogy azt mondja: A mennyen kívül a pokol az a hely a világban, ahol nincs szenvedés. Mert a szenvedéshez együttérzés kell, szeretet kell, amely sebezhetővé teszi magát. A pokol állapotában nincs már szeretet, már egyéniség is alig van. A személy szinte megszűnt, bűnné, önzéssé lett. Lewis egy másik megfontolandó érvelése az, hogy ha a mennyei beteljesedésben nem lehetnének boldogok az emberek a kárhozat állapotában élők miatt, akkor végül mégiscsak a gonoszságé lenne az utolsó szó. Akkor a jó, a szeretet, az öröm soha nem valósulhatna meg felhőtlen módon. Akkor a gonoszság örökké sakkban tarthatná az igazakat. LEWIS, C. S., *The Great Divorce* (New York 1963) 69-72; *Id.*, *Mere Christianity* (New York 1964) 59; *Id.*, *The Problem of Pain* (New York 1961) 116.

¹⁶⁹ Pl. Kis Szent Teréz és Hans Urs von Balthasar. Vö. *Story of a Soul. The Autobiography of Saint Thérèse of Lisieux* (ed. M. Foley Washington 2005³) n. 52; BALTHASAR, H. U. VON, *Was dürfen wir hoffen?* (Einsiedeln 1986); *Id.*, *Kleiner Diskurs über die Hölle* (Ostfildern 1987).

6. Isten jó

Ha szétnézünk a világban, azzal szembesülünk, hogy a világ gyönyörű. Ebből pedig arra következtetünk, hogy Aki ezt alkotta, Akiből ez a világmindenség sarjadt, Ő maga a Szépség, a Jóság, a Bölcsesség, az Élet.

Lehet, hogy nem tudjuk elképzelni, mi következik a halálunk után. Nem is kell ezt elképzelnünk. A halál kapuján át Isten öröklétébe érkezünk, és nem tudjuk azt felfogni, hogy milyen élet vár ránk.

Elég bízunk abban, hogy aki ilyen bölcsen teremtett minket, ilyen gazdagon megajándékozott a földi életben emberek szeretetével, örömmel, szépséggel, az nem azért tette ezt, hogy megkóstoltassa velünk a boldogságot, utána pedig azt mondja: „Elég volt, vége a játéknak!”

A világ nem titokzatos váróterem, ahol mindannyian a halálunkra várunk. Nem olyan különös per az emberi élet, ahol az ítélet mindenki számára halál. Nem, a világ szépsége ígéret a beteljesedésre, annak csíráit hordozza.

Isten valóban szereti az embert. Isten számára végtelenül fontosak vagyunk. Isten helyet készített nekünk önmagában. Jézus így mondta: „Ne nyugtalankodjék a szívetek! Higgyetek Istenben, és bennem is higgyetek! Atyám házában sok lakóhely van... Elmegyek és helyet készítek nektek... hogy ti is ott legyetek, ahol én vagyok.” (Jn 14,1-3)

Gianna Beretta Molla¹⁷⁰

Gianna Beretta Molla boldog feleség és háromgyermekes édesanya volt. Amikor a férjét megismerte, ezt írta naplójába: „Isten nem ajándékozhatott volna meg szebb találkozással. Minden vágyam, hogy boldoggá tegyem.” Gyermekorvosként rengeteget tett, különösen is a szegények gyermekeiért. A plébánián, a karitás csoportban, gyerekek nyári táboroztatásában mindig segített.

Ez a zavartalan családi élet egészen addig tartott, míg a negyedik kisgyermek nem kopogtatott a család ajtaján. Rögtön az első terhességi vizsgálaton kiderült, hogy Gianna méhén egy nagy daganat van. Ő is orvos volt, tudta hogy ez mit jelent. Azonnal műtétre lett volna szüksége. De azt is tudta, hogy ez a kisgyermek életébe kerülne. A leghatározottabban azt mondta az orvosnak: „Mentsék meg a gyermeket!” A férje mellette állt, meg sem próbált vitatkozni vele. Ismerte a feleségét. Egy akart vele lenni ebben az utolsó nagy döntésében.

Az orvos elvégezte a műtétet úgy, hogy a kisgyermeknek ne ártsanak. Falfehér arccal jött ki a műtőből. Azt mondta a férjnek: „Megmentettük a gyermeket.”

Gianna még hazament, otthon mindent elrendezett, mint aki hosszú útra készül. Nagyhétfőn ment vissza a kórházba. Az ápolónak azt mondta: „Nővér, eljöttem, nekem most meg kell halnom. Nagyszombaton délelőtt született meg a kislánya, akinek ezt a nevet adta: Emmanuela, ami azt jelenti, „velünk az Isten”. Két nappal később pedig meghalt az édesanya.

¹⁷⁰ Vö. PELUCCHI, G., *Élet az életért. Gianna Beretta Molla* (1997 Szeged).

Ott lehettem Rómában a boldoggáavatásán. Leírhatatlan élmény volt. Ott volt a férje és a gyermekei. Ez a legkisebb lánya is, aki közben orvosnő lett. Aki annak köszönhetette az életét, hogy ilyen édesanyja volt, aki úgy adott életet, hogy a maga életét adta oda érte.

Boldog Batthyány-Strattmann László, a vakok és szegények orvosa, amikor a fia Ödön 20 évesen meghalt, akkor lement a lépcsőn az imádkozó családjához, és azt mondta nekik: „Most térdeljünk le, és köszönjük meg a Jó Istennek, hogy Ödönt húsz évre nekünk adta.” Ilyen hitük volt. Az életük legsötétebb pillanatait is beragyogta.

*** Illyés Gyula: Feltámadás**

Férgével, savával a szorgos
föld, az anyaföld, a meleg,
lemossa rólam testemet,
leszed rólam mindent mi mocskos.

Kitörölve a szemüreg,
a csigolyák, a bordák sorra.
Mint anyámtól hajdan, topogva
várom ünnepi ingemet.

Mert áldozás lesz! Tegnap gyóntam!

Gábriel csöndít a toronyban
és maga Jézus mond misét!

Fussunk; nehogy egy utcasarkon
egy kósza vétek nyakonkapjon
mielőtt befogad az ég.

Ráncok¹⁷¹

Amikor öreg leszek,
szeretném, ha ráncaim lennének,
nagyon sok ráncom:
a nevetéstől,
a mosolytól, a derűtől,
a jóságtól,
a másokért vállalt gondoktól.
Szeretném, ha egész életem
az arcomon lenne,
és mindenki, aki csak olvassa, azt mondaná:
ez egy szép történet.

Az arcom táj legyen,
hegyekkel és völgyekkel,
ahol az emberek elveszítik,
de újra megtalálják az utat.
Barázdáiban
tréfa bujkáljon,
szögleteiben jóság és vigasztalás.
Legyenek síkok, ahol megpihenhetnek,
árkok, amelyekben elrejtőzhetnek.
És szeretném, ha mindenki azt mondaná:
ez egy szép táj.
Ez egy ember.

¹⁷¹ Ismeretlen szerző. Megjelent az *Együtt az életért fenntartások nélkül* c. kiadványban (Wien é. n.).

Nyisd ki az ajtót a zörgetőnek!

Kedves Olvasó! Zörget az ajtódon a Jóság, a Szépség, az Élet Forrása, a te Alkotód. Lehet, hogy néhány dologban még bizonytalan vagy, még kételyeid vannak. Ne zavarjon ez! Ha hiszel abban, hogy ez a világ, a benne rejlő szépség és értelem nem magától van, ha hiszel abban, hogy Istennek fontos az ember, és feltárta önmagát nekünk Jézusban, akkor a hited közepe megvan, akkor teljes szívvel rábízhatsz magad Krisztusra.

Akárhol is vagy most, ott van jelen a te Teremtőd. Ő alkotott téged. Amikor megszületted, nem csak a szüleid ujjongtak, hanem ujjongott Isten is. Öröktől fogva akarta, hogy legyél. Szeretné, ha megértenéd a szeretet titkát, amelyre teremtett, amelyet kínál neked. Érted is meghalt a kereszten, a te bűneidet is magára vette. A halálod után az öröklét kapujában kitárt karral vár téged.

Tedd le a könyvet, és mondd ki neki:

Mennyei Atyám! Érzem és tudom, hogy kopogtatsz az életem ajtaján. Kinyitom előtted az ajtót. Hiszek benned, kérlek, segíts hitetlenségemen. Hálát adok a gyönyörű világért, amit alkottál, hálát adok az életemért. Hálát adok neked, hogy egyszülött Fiadat küldted ebbe a világba.

Uram, Jézus Krisztus! Köszönöm, hogy értem is meghaltál a kereszten. Bocsásd meg a bűneimet! Beengedlek az életembe, kezedbe teszem egész önmagam. Vezess a te utadon, a szeretet útján!

Azután pedig keress magadnak egy egyházi közösséget, ahol megtalálod a szentségek kegyelmi forrását, ahol tovább segítenek téged az úton. Legyen veled az Ő békéje!